

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ: İÇ POLİTİK
ETKİLERİN DİŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI
(1948-1999)**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Dani Daniş BARAN

İstanbul, 2015

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ: İÇ POLİTİK
ETKİLERİN DİŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI
(1948-1999)**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Dani Daniş BARAN

Öğrenci No
100771023

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL

İstanbul, 2015

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ: İÇ POLİTİK ETKİLERİN DIŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI**” (1948-1999) başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.14.05.2015

Aday: Dani Daniş BARAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

14/5/2015

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 100771023 numaralı **Dani Danış BARAN**'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Türkiye İsrail İlişkileri: İç Politik Etkilerin Dış Politikaya Yansımaları (1948-1999)*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 31.03.2015 tarih ve 2015/13 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (70) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~ayrıklığı/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Yrd.Doç.Dr.Pınar BAL
(Beykent Üniversitesi)

PınarBal

ÜYE
Prof.Dr.Ali Vahit TURHAN
(Beykent Üniversitesi)

Ali

ÜYE
Prof.Dr.Burak Samih GÜLBOY
(İstanbul Üniversitesi)

B.G.

ÖNSÖZ

Bu çalışma; 1948-1999 tarihleri arasında Türkiye-İsrail ilişkilerini iç politik dinamikler yoluyla ele alarak, sürecin hangi olaylar ve hangi sonuçlar doğrultusunda ve ne şekilde değişip geliştiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışmamda, Türkiye-İsrail ilişkileriyle ilgili farklı basın yayın organlarının taranması, yazılmış çeşitli kitap ve makalelerin incelenmesi ve internet kaynaklarının araştırılması gibi yöntemler kullanılmıştır.

Tez çalışmamda, fikirleri ile bana yön gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL'a sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yine araştırma sürecimde bana her konuda yardımcı olan burada ismini sayamadığım tüm aile üyelerim, dost ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, Şubat 2015 Dani Danış BARAN

Adı ve Soyadı : Dani Daniş BARAN
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans Tezi, 2015
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : İsrail, Türkiye, İç politika, Dış ilişkiler.

ÖZ

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ: İÇ POLİTİK ETKİLERİN DİŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI (1948-1999)

İsrail, Türk toplumunun bilinçaltında diğer devletlerden farklı bir imaj çizmektedir. Türkiye’de ciddi bir kitle İsrail’i televizyondan yansıyan şiddet görüntüleri ya da kendinden olmayan sivil halka zarar göstermekten çekinmeyen bir devlet şeklinde yorumlamaktadır. Buna rağmen sadece çok küçük bir kitle, az sayıda insanın çok büyük kitleler karşısında başarılı olabileceğini kanıtlayan, Ortadoğu’da da halkların demokratik sistemde yaşayabileceği ülkeler yaratabileceğine ve en önemlisi hem komşuları ile hem de dünya ile ilişkilerinde genellikle barışçıl tutum izlemeye çalışan bir devlet olduğunu düşünür. İsrail halkı için de Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun ilk yıllarında devletin varlığını kabul eden ilk Müslüman devlet olması bağlamında ayrı bir öneme sahip olmakla beraber, ilerleyen yıllarda değişen politik yaklaşımlar sebebiyle çeşitli ön yargılı bakışlara maruz kalmıştır. İşte bu doğrultuda hem İsrail’de hem de Türkiye’de değişen iktidar partileri diğer devlete karşı toplumu rahatlatacak ve geniş kitleleri arkasına alacak iç politik yaklaşımlarda bulunmuştur. Bu iç politik yaklaşımlar ise iki ülkenin birbiri ile olan ilişkilerini değişken halde tutmuştur. İşte bu tez çalışmasının araştırma noktasında iki ülke arasındaki bu durumu sağlayan olaylar incelenmiştir.

İsrail Devleti’nin kuruluşundan başlayarak 2000’li yıllara uzanan süreçte kendi iç dinamiklerinin Türkiye ile olan ilişkilerini ne derece etkilediği ve bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin de kendi iç politik etkilerinin İsrail Devleti ile olan ilişkilerini ne şekilde etkilediği incelenmiştir.

Bu alışmada, İsrail ve Türkiye gibi bölgesel anlamda birbirine pek de uzak olmayan, kuruluş ideolojileri belli noktalarda benzerlik gösteren ve dünya ile olan siyasi ilişkileri büyük çoğunlukta aynı yönde olan iki devletin ilişkilerini yaklaşık yirmi yıllık dönemlerle, iç politik dengelerini de ele alınarak incelenmiştir.

Name and Surname : Dani Daniş BARAN
Advisor : Asst. Prof. Dr. Pınar BAL
Type and Date : Master, 2015
Areas : International Relations
Keywords : Israel, Turkey, Domestic Policy, Foreign Affairs

ABSTRACT

TURKEY-ISRAEL: REFLECTIONS OF DOMESTIC POLITICAL DYNAMICS ON FOREIGN POLITICS (1948-1999)

Israel known as a state that never hesitates to hurt civils, who are not share same values, and bloody violence pictures shown on TV by a serious number of people in Turkey. A very small mass of people can see and understand, how hard can it be to success against a crowd of people for a little community. Israel also make them believe that there can be a chance to build democracy in Middle East and at the same time that state can also have a peacefull relations with it's neighbours and with the rest of the world. For the citizens of State of Israel, Turkey is the first muslim country that recognize their independence in these areas. Turkey is also known with it's modernist and democratic regime, thus leaves a positive message on them. For the further years, whether for their own political changes or whether historical experiences force them change their point of view to Turkey. Acording to this situations, changed and new parties of each countries tries to relief their community and get support of them against the other country. This kind of domestic politics give them chance to have variable relationship between eachother. This thesis focused on what kind of events help them to have variable relationships for Israel and also for Turkey.

To be able to understand the historical process of the relationship and solve the basic arguments between State of Israel and Republic of Turkey, we need to examine and describe their own dynamics, social structures, ethnical cultures, political internal dynamics and ethnical comprehensions.

The aim of this thesis is to analyze to what extent the inner dynamics of the State of Israel -starting from its foundation until the era of 2000s- has affected its relations with the Republic of Turkey. In this context, it is also examined how the internal affairs of the Republic of Turkey has had an impact on its relations with the State of Israel.

In this study, focus has been on the relations of these two states, which are in fact not too far regionally, have similar foundation ideologies and present parallel political affairs in the world scene for most of the time, in terms of 20-year periods by taking their internal political balances into consideration.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZ

ABSTRACT

KISALTMALAR vi

GİRİŞ

Birinci Bölüm

KURULUŞ VE TANIMA SÜRECİ 1948-1960

- 1.1. İSRAİL DEVLETİ'NİN TANINMASI VE DEVAMINDA GELİŞEN İLİŞKİLER..... 5
- 1.2. BAĞDAT PAKTI ÇEVRESİNDE GELİŞEN POLİTİKALAR 12
- 1.3. 1956 SÜVEYŞ KANALI KRİZİ 14
- 1.4. ÇEVRESEL PAKT EKSENİNDE GELİŞEN OLAYLAR VE SONRASI ... 19

İkinci Bölüm

GERGİNLEŞME SÜRECİ 1960-1980

- 2.1. 1967 ALTI GÜN SAVAŞI VE SONRASINDA TÜRKİYE'NİN TUTUMU 23
- 2.2 İSRAİL KONSOLosu EFRAİM ELROM'UN ÖLDÜRÜLMESİ..... 38
- 2.3.1973 YOM KİPPUR SAVAŞI..... 40
- 2.4. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE TÜRKİYE FKÖ İLİŞKİLERİNDEKİ GELİŞİM..... 48

Üçüncü Bölüm

GERGİNLİKTEN GELİŞİME İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİ 1980-1999

- 3.1. 1980 ASKERİ DARBESİ VE İSRAİL LÜBNAN SAVAŞI DOĞRULTUSUNDAKİ GELİŞMELER 61
- 3.2. 1993 OSLO SÜRECİ EKSENİNDE İZAK RABİN SUİKASTI VE İSRAİL - FİLİSTİN BARIŞI..... 65
- 3.3. 1993 -1999 TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE GELİŞMELERİN HIZLANMASI 67

SONUÇ..... 70

KAYNAKLAR 74

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AJC	: Amerikan Yahudi Cemaati
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ASALA	: Ermeni Gizli Kurtuluş Ordusu
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DP	: Demokrat Parti
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKDC	: Filistin Kurtuluşu İçin Demokratik Cephe
HEP	: Halkın Emek Partisi
HP	: Halkçı Parti
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
JNF	: Yahudi Ulusal Fonu
KADEK	: Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KTFC	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGP	: Milli Güven Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MLF	: Çok Taraflı Nükleer Güç
MNP	: Milli Nizam Partisi
MOSSAD	: İsrail İstihbarat Servisi

MSP	: Milli Selamet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
OECD	: Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü
OHAL	: Olağanüstü Hal
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PDA	: Proleter Devrimci Aydınlik
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
SEİA	: Savunma ve Ekonomik işbirliği Antlaşması
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi

GİRİŞ

Türkiye ve İsrail devletleri arasındaki ilişkinin temeli, Türk toplumu içerisindeki İsraili veya İsrail toplumu içerisindeki Türk algısı temellidir. Bu algılar uzun yıllar öncesine dayanan ilişkiler sonucu oluşmuştur. Türklerle Yahudilerin ilk karşılaşması olan Hazar Türklerinden başlayan bu ikili ilişkiler, Müslüman olmuş Türk devletleri olan Selçuklular ve Osmanlılar içerisinde yaşayan Yahudilerle daha da ilerlemiş ve toplumlar arasında çeşitli fikirlerin oluşmasına olanak sağlamıştır.

1789 yılında Fransa’da başlayan ihtilal ile birlikte uluslarda milli duygular uyanışa geçmiş ve dünya üzerinde birçok ülkenin tarihinde önemli yer tutan bu uyanış hareketi ile birlikte milliyetçilik kavramı şekillenmiştir. M.S. 73 yılından beri dünyanın çeşitli topraklarında yaşamış olan Yahudiler yaşadıkları toplumun içerisinde yabancı bireyler olarak tanımlanmaya başlamış ve milli birlik hareketleri sebebi ile zor zamanlar yaşamışlardır. Milliyetçi akımların güçlendiği bu dönemde Avrupa Yahudileri içerisinde bir grup aydın, çeşitli kitap ve gazeteler ile bir Yahudi devleti kurulması gerektiği fikrini anlatmaya ve yaymaya başlamışlardır. Ancak bu dönemde Almanya ve İtalya gibi ülkelerin henüz milli birliklerinin tam oturmamış olması ve Osmanlı İmparatorluğu gibi içerisinde çok fazla etnik kimlik taşıyan büyük devletlerin içerisinde yaşayan Yahudilerin durumları hakkında bir şikâyetleri olmaması, bu akıma desteği sınırlı tutmuştur. Aynı zamanda dindar yaşam sürdüren bazı Yahudiler bunun doğru bir davranış olmayacağını, kurtuluş günü gelene kadar sabır edilmesi gerektiğini, o gün geldiğinde herkesin tekrar toplanacağını savunurlarken, laik kesim ise toplumla tam entegrasyonu, hatta asimilasyonu önerip “*Eğer biz de onlar gibi olur, onlar gibi yaşar, onlar gibi konuşursak bizi dışlamazlar.*”¹ diyerek yeni akımlar doğurmuşlardır.

1894’e kadar bir kaç aydın arasında ütöpik bir düşünce olarak kalan bir Yahudi devleti fikri, bu tarihte Fransa’da gerçekleşen Alfred Dreyfus olayı ile

¹ Moses Mendelssohn ve Haskalah hareketinin ayrıntıları için bakınız:

Sanal Yahudi Kütüphanesi: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Mendelssohn.html> (02.12.2014.)

ciddi bir destek kitlesi toplamıştır.² Alfred Dreyfus adındaki topçu subayının sadece Yahudi olduğu için Fransız halkına ihanetten delil olmadan suçlu bulunması ve tüm halk önünde apoletlerinin sökülmesi tüm Avrupa Yahudi'lerinde travmatik etki yaratmıştır. O güne kadar kendini tam olarak Yahudi olarak bile görmeyen, ailesi tam entegrasyonu savunan ve onu Protestan okuluna göndermiş olan gazeteci Theodor Herzl, yıllar önce ortaya çıkmış Yahudiler için bir devlet gerekliliği fikrini siyasal platforma taşımıştır.³

1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde ilk Siyonist Kongre'yi toplayan Herzl, Basel'de bu fikri savunanların heyecanını görünce: *"Ben bugün burada Yahudi Devleti'ni kurdum ve en geç elli yıl içerisinde bu gerçek olacaktır"*⁴. diyerek topluluğa seslenmiştir.

Basel yeni bir milat oluşturmuştu ancak fikirden öte elde somut bir şey bulunmamaktaydı. Üstüne üstlük muhaliflere yeniler eklenmiş, dünya üzerinde komünizm etkisini göstermiş ve ulus devlet fikrine karşı Yahudi gruplar da oluşmaya başlamıştır. Bunun üzerine Herzl dönemin zengin aileleri ile konuşmuş ve maddi destek istemiştir. İlk etapta elde edemese de ilerleyen zamanlarda sağladığı başarıyı gören insanlar ona inanmaya başlayıp desteklemişlerdir.⁵

Herzl bir yandan da kendine destek olanlarla kurulacak devletin yerini tartışmaktaydı. Bu noktada ortaya çıkan en net düşünce eğer bir devlet kurulacaksa bu atalarının yüzyıllar önce sürüldüğü ana yurtları olan Filistin toprakları olmalıydı.⁶

Topraklar Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer aldığından dolayı Herzl İstanbul'a gelmiş, Osmanlı İmparatoru II. Abdülhamit ile görüşme fırsatı bulmuş, mevcut topraklarda iç işlerinde serbest, dış işlerinde Osmanlı'ya bağlı bir otonom Yahudi devleti konusunda kendisine talepte bulunmuş, lakin anlaşma sağlanamamıştır. O yıllarda Sultan II. Abdülhamit Filistin yerine güneydoğu

² Olayların gelişimi sonrası Theodor Herzl'in yazdığı Yahudi Devleti kitabı ve Siyonizm düşüncesinin ilk kez siyasal platforma inmesi durumun bu şekilde yorumlanmasını sağlar. Ayrıntılar için bakınız: Herzl, T. (2007). *Yahudi Devleti*. İstanbul: Ataç Yayınları.

³ Herzl, T. (2007). *Yahudi Devleti*. İstanbul: Ataç Yayınları.

⁴ Theodor Herzl Kütüphanesi Resmi İnternet sitesi: <http://www.herzl.org/english/Article.aspx?Item=544> (13.12.2014.)

⁵ Sanal Yahudi Kütüphanesi: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Herzl.html> (13.12.2014.)

⁶ İsrail Meclisi Resmi İnternet Sitesi: http://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/wzo_eng.htm (13.12.2014.)

topraklarına 200.000 kadar Yahudi yerleştirmeyi düşünmüş ancak daha sonra bu proje gerçekleşmemiştir.⁷ Bunun üzerine düzenlenen Siyonist kongrelerde farklı yerler konuşulmuş ya da önerilmiş (Arjantin, Uganda vb.) lakin katılımcılar kabul etmemiştir. Bu sırada bir miktar Yahudi yavaş yavaş bölgeye yerleşmeye, başta tarım ve sanat okulları, köyler ve yerleşim yerleri kurarak yeni yerleşecek insanlar için alanlar oluşturmaya başlamıştır. Ancak tamamen çöl olan bu ülke yeni gelecek insanlar için çok da çekici bir yer değildir. Aynı dönem başlayan Birinci Dünya Savaşı sonunda Filistin toprakları İngiltere'nin eline geçmiş, bu sefer Filistin'de bir Yahudi yurdu için İngiliz makamlarla yazışmalar hızlanmıştır.

1917'de Yahudi devletini kurmak isteyenler için ilk sevindirici resmi belge olan Balfour Deklarasyon'u İngiltere tarafından yayınlanmış ve o topraklarda Yahudi devletine İngiliz yönetimi tarafından sıcak bakıldığı beyan edilmiştir.⁸ Ardından belli bir sayıda daha Yahudi Filistin topraklarına göç etmiş ve çölü yeşertip burada yaşanabilecek bir devlet oluşturma fikrini yaymaya başlamışlardır. İlerleyen süreçte başlayan İkinci Dünya Savaşı ise olayların gidişatını değiştirmiş, savaş sırasında ülkelerinde gördükleri soykırımdan kaçma çabaları içerisinde binlerce kişi Avrupa'yı terk edip güvenli topraklara gitmek istemiştir.

1939 yılında, yine aynı dönemde Araplar'ın bölgede bir Yahudi devleti istemediklerini belirten baskıları İngiliz hükümeti üzerinde baskın gelmiş ve Avrupa'da soykırım olmasına rağmen Filistin'e Yahudi göçünü sınırlayan "White Paper" İngilizler tarafından yayınlanmıştır.⁹ Bu durumda, Avrupa'da hapis kalan Yahudilerden imkânları olanlar dünyanın uzak diyarlarına savrulmuş, imkânı olmayanlar ise İngiliz yönetiminin aldığı karara rağmen Filistin topraklarına kaçak yollardan varmaya çalışıp canlarını kurtarmışlardır.¹⁰

İkinci Dünya Savaşı sona erip acı bilanço ortaya çıktığında, savaşın ortasında kalan 6.000.000 Yahudi'nin öldürüldüğü çok acı bir şekilde Dünya

⁷ Ojalvo, H. (2001). *Osmanlı Padişahları ve Musevi Tebaaları*. İstanbul: 500. Yıl Vakfı Yayınları.

⁸İsrail Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/The%20Balfour%20Declaration.aspx> (05.12.2014.)

⁹İsrail Devleti Yahudi Ajansı Resmi İnternet Sitesi: <http://jafi.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Activities+and+Programming/Israel-Ben+Gurion/Chapter+1++The+White+Paper+of+1939.htm> (05.12.2014.)

¹⁰Sanal Yahudi Kütüphanesi: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/exodus.html> (05.12.2014.)

kamuoyu tarafından fark edilmiştir.¹¹ Bunu gören dünya kamuoyu, Yahudilerin 2000 senelik arzusu ve son 156 yıllık çabalarının sonuçlanması konusunda daha duyarlı olmuş ve aynı coğrafyada yaşayan Arap halkı da düşünerek, İngiliz manda yönetimine ait Filistin topraklarında biri, Yahudi biri Arap olmak üzere iki devlet kurulması sürecini başlatmıştır.¹²

1948 yılında İsrail Devleti kurulmuş ve bölgede Arap olmayan en yakın ülke olan Türkiye ile münasebetler önem kazanmıştır. Üstelik Türkiye'den çeşitli sebepler ile kuruluş öncesi ya da sonrası İsrail'e göç edenlerin hem Türk halkı için hem de Türkiye için özlemlerini ve iyi niyet duygularını her fırsatta dile getirmeleri bir nevi ikili ilişkilerin önünde halklar arası bir köprü oluşturmuştur.

Ancak 1948'den sonra artık ortada iki devlet vardır ve devletler için duygusal ilişkilerin ötesinde çıkarları bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ve İsrail devletleri, 1948-1999 tarih aralığının incelediği bu tez çalışmasında değinmeye çalışıldığı gibi dönem dönem ortak çıkar ve ortak hedefler doğrultusunda yakınlaşmış, dönem dönem birbirlerinden bazen tek taraflı bazen de karşılıklı olarak uzaklaşmıştır.

Bu noktada üç ana alt başlık altında İsrail Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi tarihlerde ve hangi iç meseleler yüzünden birbirleri ile olan ilişkilerinin ne yönde şekillendiğine bakılmıştır. Kimi zaman yakın, sıkı ve güvenilir müttefik olduklarına şahit olunan bu iki ülkenin, zaman zaman birbirlerine şüphe ile bakmalarının sebepleri incelenmiştir. İki ülkenin birbirleri ile ilişki seviyeleri düşük görünse de perde arkasında ortak çalışmalar yaptıkları ve kimi zaman ise ortak amaçlarının var olmasına rağmen farklı sebepler yüzünden aralarının açıldığı görülmüştür.

Bu değişimleri ulusal amaç ve hedefler belirlese de çoğu kez iç politikadaki değişiklikler, geniş halk toplulukları üzerinde fikir değişimleri oluşturacak ve iki ülke ilişkilerindeki iç politik yaklaşımların önemini ortaya çıkartacaktır.

¹¹İsrail Holokost Müzesi Resmi İnternet Sitesi: <http://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/about> (05.12.2014.)

¹² 1947 UN partition plan (1947 BM taksim veya paylaşım planı) ayrıntılı bilgi için bakınız: Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf> (18.12.2014.)

Birinci Bölüm

KURULUŞ VE TANIMA SÜRECİ 1948-1960

İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından iki devlet arasındaki ilişkilerin incelendiği bu ilk dönemde ülkelerin birbirlerine karşı ilk adımları görülmektedir. Bu dönem, İsrail Devleti'nin tanınması ve devamında gelişen ilişkiler başta olmak üzere Türkiye' nin tek partili siyasi hayatında ve batı müttefiki olma yolunda ilerlediği dönemde yeni kurulmuş İsrail devletine karşı ilk yaklaşımları ele alınmıştır. Akabinde gelişen 1956 Süveyş kanalı krizi ve bu kriz durumundaki iki ülkenin aslında aynı yönlü politikalarının birbirlerine hangi ölçüde ters geldiği ve Bağdat Pakt'ı ve Çevresel Pakt ekseninde gelişen olaylar sonrası olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. Tabii bu dönemde yine önemli görülen olaylardan biri diğeri de 1950 Türkiye seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti' nin dış siyasi vizyonudur.

1.1. İSRAİL DEVLETİ'NİN TANINMASI VE DEVAMINDA GELİŞEN İLİŞKİLER

Türkiye Birleşmiş Milletlerin 29 Kasım 1947 tarihli 181 sayılı¹³ İngiltere manda yönetimine ait Filistin topraklarında biri Yahudi biri Müslüman olmak üzere iki devlet kurulması kararını belirleyen oylamada ret oyu kullanmıştır. Bu tutumunda gerek Yahudi devletinin kuruluş aşamasındaki kibbutznik¹⁴ hareketlerinin neticesinde yeni kurulacak devletin, iki kutuplu soğuk savaş döneminde, sosyalist Rus bloğunda yer alma endişesi¹⁵ gerekse bölgedeki tüm Müslüman Arap devletlerinin bu yeni kurulacak Yahudi devletine Birleşmiş

¹³ 1947 UN partition plan (1947 BM taksim veya paylaşım planı) ayrıntılı bilgi için bakınız:

Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf> (19.12.2014.)

¹⁴Kibutznik: "Kibutz" yapılanması temelli oluşum.

Kibutz: ("topluluk" veya "birlikte") İsrail'de ortaklaşa kullanılan yerleşim bölgesi. İsrail devletinin kuruluşunda önemli etkileri olmuştur. Sosyalizm ve Siyonizm'i pratik bir şekilde bir araya getiren kibbutizm İsrail'e özgün bir sistem olup tarihte gelmiş geçmiş en büyük ortaklaşa toplum hareketlerinden biridir. İlki İsrail'in kuzeyinde Tiberya gölü kıyısında 1909'da kurulan Degania Alef'tir ayrıntılı bilgi için bakınız:

İsrail Devleti Yahudi Ajansı Resmi İnternet Sitesi: <http://jafi.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Places+in+Israel/Degania.htm> (19.12.2014.)

¹⁵ Özcan, G. (2005). "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi", İstanbul: (1.baskı), TESEV Yayınları, s.20.

Milletler oylamasında ret oyu vereceğini açıklaması¹⁶ etkili olmuştur. Bu iki belirleyici unsur ile birlikte Türkiye'nin o yıllarda İngiltere ile çok yakın ilişkilerinin bulunması ve İngiltere'nin de bu yeni kurulacak ülkeyi bölgede istememesinde¹⁷ Türkiye üzerinde büyük etkisi vardır.¹⁸

Birleşmiş Milletler oylamasında bölgede kurulacak Yahudi devletine ret oyu vermesine rağmen aradan geçen 16 ay sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yeni Yahudi devletini tanıyan ilk Müslüman ülke olmasında¹⁹ Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu temsilcisi Dr. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye sunduğu "İsrail'in batı kampı içinde yer alacağını ve bu batılı ülkenin en kısa sürede tanınması gerektiğini" belirten rapor etkili olmuştur.²⁰ Bu kararın alınmasında, Ankara'nın NATO'ya ²¹ alınma girişimlerinin yoğunlaşmasının ve aralarında İngiltere, Fransa ve ABD gibi 42 ülkenin İsrail devletini tanıdığını art arda açıklamalarının da büyük ölçüde etkisi vardır.²²

Diplomatik ilişkiler, İsrail'in batı ittifakının bir üyesi olacağının anlaşılması üzerine 28 Mart 1949'da Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın İsrail Dışişleri Bakanı Levi Eşkol'e gönderdiği mektup ile Türkiye'nin İsrail'i resmen tanıdığını ilan etmesi ile başlamıştır. Bununla ilgili resmi hükümet bildirisinde

*"Hükümetimizin İsrail'i tanımak hususunda şimdiye kadar gecikmesi Arap âleminin hislerine karşı müstesna bir teveccüh teşkil etmektedir."*23 denilmektedir. Aynı gün Türkiye genelinde yayın yapan Cumhuriyet gazetesi manşetinde:

¹⁶ Düzgün, M. (2006). *"Türk Kamuoyunda İsrail (1948-1973)"*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Doktora Tezi, s.119.

¹⁷ İngiltere 1947 planına çekimser oy kullanmıştır bakınız: Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi: <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf>(19.12.2014.)

¹⁸ Düzgün, M. (2006). , s.119.

¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin İsrail Devlet'ini resmen tanınması 28 Mart 1949 bakınız:

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (21.12.2014.)

²⁰ Liel, A.-Yirik, C. (2010). *"Türkiye-İsrail İlişkileri"*, İstanbul: (1.baskı), İstanbul Kültür Üniversitesi, Global Political Trends Center, s.16.

²¹ NATO (Kuzey Atlantik ittifakı örgütü-North Atlantic Treaty Organization) Merkezi Belçika'nın başkenti brükselde olup ikinci dünya savaşı sonrası Sovyetler birliğine karşı batılı ülkelerin oluşturduğu ve oluşumun halen devam ettiği güvenlik tabanlı örgüt. Ayrıntı için bakınız:

Kuzey Atlantik Paktı Resmi İnternet Sitesi: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/index.htm> (21.12.2014.)

²² Sönmezoglu, F. (2012). *"Türk Dış Politikasının Analizi"* İstanbul (3.Baskı) Ders Yayınları. s.160.

²³ Düzgün, M. (2006). *"Türk Kamuoyunda İsrail (1948-1973)"*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Doktora Tezi, s.169.

*“İsrail Devleti’ni resmen tanımaya karar verdik, bu devletin orta şarkta bir genişleme ve tecavüz unsuru değil bir sulh ve sükûn amili olmasını temenni ederiz”.*²⁴

Ve yine aynı gün Türkiye’nin önde gelen gazetelerinden Hürriyet’te:

*“Hudutlarımıza pek uzak olmayan bu devletin teşekkülünü memnunluk ile kaydediyoruz. Arap Birliği’ni teşkil eden devletlerin arzuları her ne kadar bu merkezde değilse de ortada hakikati kabul etmek zarureti vardır. Çalışkan bir millet olan Yahudilerin ticarete olduğu kadar siyasette de muvaffak olacağını ümit ediyoruz... Biz başta olmak üzere bütün devletlerin arzusu Filistin’de nihayet sükûn’un avdetinden ibarettir.”*²⁵

Bir yanda bu açıklamalar yapılır iken diğer tarafta Theodor Herzl’in²⁶ Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit ile Filistin’de otonom bir Yahudi devletinin kurulmasını görüşmek amacıyla İstanbul’a yaptığı son ziyaretinden 47 yıl sonra bölgede kurulan tam bağımsız bir Yahudi Devleti’nin tüm dünya devletleri tarafından yavaş yavaş kabul görmesinin heyecanı²⁷ ve bağımsızlık savaşında kendisinin toplam nüfusundan kat kat fazla beş Arap ülkesine²⁸ karşı aldığı zafer²⁹ ile bağımsızlığını ve sınırlarını perçinlemiş olmanın heyecanı İsrail toplumu içersinde büyük bir sevinç ve özgüvene sebebiyet vermiştir.³⁰

İsrailliler’in kurtuluş savaşı olarak adlandırdıkları³¹ ilk Arap-İsrail savaşının son bulmasının ardından Türkiye’den yaklaşık 4000 kadar Musevi vatandaşın İsrail Devleti’ne göç ettiğine yönelik çıkan gazete haberleri üzerine Başbakan Hasan Saka ve hükümeti, Yahudilerin Türkiye dışına çıkmalarını yasaklamıştır.³² Ardından yasa bir kez daha değiştirilmiştir ve Yahudi

²⁴ Manşet, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1948

²⁵ Manşet, Hürriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1948

²⁶ Theodor Herzl; siyasal Siyonizm’in en önemli isimlerinden olan Herzl avukat gazeteci ve yazardır. 1860’ta Avusturya’nın başkenti viyana da dünyaya gelmiş 1896-1902 tarihleri arasında pek çok defa İstanbul’a gelmiştir. Ayrıntı için bakınız:

Sanal Yahudi Kütüphanesi: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Herzl.html> (23.12.2014.)

²⁷ Liel, A.-Yirik.s.16.

²⁸ İsrail’in 1948 yılı nüfusu yaklaşık 650.000’dir.ayrıntı için bakınız:

Sanal Yahudi Kütüphanesi: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/jewpop2.html> (23.12.2014.)

²⁹ Armaoğlu, F. (1994). "Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)" (3. baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

³⁰ The 1948 Israeli War of Independence documentary 1992

³¹ İsrail’in kurtuluş savaşı Araplar tarafından “El Nakba” (felaket günü) olarak anılır.

³² Yasa 6 ay yürürlükte kalmıştır. Ayrıntılar için bkz Bali, R. (2003) Aliyah; Bir toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)

vatandaşların İsrail Devleti dışında yurt dışına çıkabilecekleri halka duyurulmuştur.³³ Basına sesini duyurabilen bazı Yahudilerden ise hükümetin durumu farklı bir şekilde değerlendirmesi talep edilmektedir. Örneğin, Dr. Eli Şaul Demokrat İzmir gazetesinde bir dizi yazı yayınlayarak Türkiye’den İsrail’e göç eden her Yahudi’nin bir Türk propagandacısı olacağını ve bundan Türkiye’ye sadece fayda geleceğini yazmıştır. Dr. Eli’ye göre hem sadık bir Türk hem de iyi bir Yahudi olma olanağı bulunmaktadır ve de bu iki olgu birbiri ile çelişmemektedir. Ocak 1949’da Başbakan Hasan Saka’nın istifası ile görevi devralan Şemsettin Günaltay Yahudilerin yurt dışına çıkma yasağını kaldırmıştır. Bununla birlikte Türk denizcilik şirketleri İstanbul ve İzmir’den İsrail’deki Hayfa³⁴ limanına gemi seferleri başlamıştır.³⁵ Nitekim İsrail Devleti’nin kurulması Türk Yahudileri içinden bir bölümün göç etmesi için genel bir nedendir. Olaya daha yakından bakılacak olursa bunun kimileri için daha kişisel nedenler olduğu görülecektir. Daha yüksek maaş, daha iyi bir iş, dini duygular (Aliyah) ³⁶ ya da yeni bir hayat kurma beklentisi İsrail’e göç eden Türk Yahudileri’nin Türk toplumu ve Türkiye için genelde olumlu anı ve izlenimlere sahip oldukları belirtilmektedir.³⁷

Türkiye 11 Mayıs 1949’da İsrail’in Birleşmiş Milletler’e kabulüne ilişkin yapılan oylamada çekimser oy kullanarak endişelerinden tamamen kurtulmadığını göstermektedir. Bunun sebebi ise İsrail siyasal yaşamında, İşçi Partisi ve Sol eğilimli öteki parti ve sendikaların etkili konumu olarak değerlendirilebilir. Bu konum, gerek CHP gerekse 14 Mayıs 1950’den itibaren 10 yıl süre ile iktidarda kalacak DP yönetimi için endişe kaynağı olmuştur.³⁸

Bu olayların ardından İsrail Türkiye’deki ilk konsolosluğunu 16 Ekim 1949 tarihinde Taksim Sıraselviler Caddesi üzerinde açmış ve ilk Konsolos olarak

³³ Düzgün, M. (2006). , s.175.

³⁴ İsrail’in bugün üçüncü büyük şehri olan Hayfa aynı zamanda doğal liman şehridir. Ayrıntı için bakınız: İsrail Devleti Turizm Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: http://www.goisrael.com/tourism_eng/wheretogo/north/pages/haifa.aspx (25.12.2014.)

³⁵ Düzgün, M. (2006). , s.175.

³⁶ Aliyah: (yükselmek) dini anlamda ruhun sembolik olarak kademe yükselmesi anlamındadır. Yahudi dinine göre İsrail topraklarında yaşama başlayan her insan ruhsal anlamda yükselir. Ayrıntı için bakınız: Sanal Yahudi Kütüphanesi: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/glossA.html> (25.12.2014.)

³⁷ Amado, S. “İsrail’de Türkiye kökenli Yahudiler” ayrıntı için bakınız: Türkiyeliler Birliği: <http://www.turkisrael.org/TurkishMain/ISRILDE%20TURKIYE%20KOKENLI%20YAHUDILE1.doc.pdf> (25.12.2014.)

³⁸ Sander, O. (1998) “Türkiye’nin dış politikası” İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları, s.211.

Victor Eliachar görevlendirilmiştir. Konsolos aynı gün Taksim’de bulunan Atatürk anıtına Türk ve İsrail bayrakları şeklinde düzenlenmiş iki büyük çelenk yerleştirerek görevine başlamıştır. Ankara’daki İsrail’in ilk Türkiye Maslahatgüzarı Eliyahu Sasson ise 11 Ocak 1950 günün Çankaya köşküne çıkarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’ye güven mektubunu sunarak görevine başlamıştır.³⁹

Türkiye’nin ilk Maslahatgüzarı Seyfullah Esin Bey ise 7 Ocak 1950 tarihinde İsrail Cumhurbaşkanı Chaim Weizman’a güven mektubunu sunarak Tel-Aviv’de bulunan konsolosluk binasında göreve başlamıştır. Maslahatgüzar Seyfullah Bey ilk çalışma toplantısını 20 Ocak 1950 tarihinde İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Sharett ile gerçekleştirmiş ve bu toplantı iki ülke arasındaki yakın ilişkilerin başlangıcı olmuştur. Aradan geçen 6 ay sonunda Haziran 1950’de başlayan Kore Savaşı’na Arap ülkelerinin aksine batı yanlısı gösterdiği net tutum sayesinde, Türkiye’nin İsrail üzerindeki endişe bulutları büyük ölçüde dağılmış, ardından ülkeler arasında başta hava, ulaştırma ve ticaret anlaşmaları olmak üzere ikili ilişkiler karşılıklı ve hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir.

Diplomatik temsilciliklerine en seçkin diplomatların atanması ve Ankara’nın İsrail’in askeri ataşelik açtığı sayılı başkentlerden biri olması her iki ülkenin bu dönemde siyasi ilişkilere verdiği önemi göstermektedir. O kadar ki 1951, 1952 ve 1953 yıllarında iki ülke deniz kuvvetlerinin katılımı ile ortak eğitim çalışmaları yapıldığı hatta İsrail askeri birliklerinin Ankara’da düzenlenen gösteri yürüyüşlerine katılmak üzere Türkiye’ye geldiğine ilişkin ilgi çekici ayrıntılar mevcuttur.⁴⁰

Soğuk savaş döneminde ortak dış politika çıkarlarının yanı sıra; her iki ülkenin kurucu liderleri Mustafa Kemal Atatürk ve David Ben-Gurion’un demokratik, modern ulus inşası gibi temel amaçları paylaşımları ve uzun bir geçmişe dayanan Türk-Yahudi dostluğu, ikili ilişkilerin hızla gelişmesindeki en önemli faktörlerdendir. Diğer taraftan İsrail devletinin kurucu lider kadrosundaki pek çok önemli kişinin⁴¹ Türkiye’de öğrenim görmüş olmaları ve Osmanlı

³⁹ Liel, A.-Yirik, s.16.

⁴⁰ Liel, A.-Yirik, s.52.

⁴¹ İsrail kurucu devlet başkanı David Ben-Gurion ve ikinci devlet başkanı Yitshak Ben-Zvi İstanbul üniversitesi hukuk fakültesinde öğrenim görmüş İsrail’in ilk dışişleri bakanı ve ikinci başbakanı Moshe Sharett Osmanlı ordusunda görev yapmıştır.

ordusunda görev almış olmaları nedeni ile Türkiye'ye olan yakınlıkları da ikili ilişkilere büyük katkı sağlamıştır.⁴²

Konsoloslukların göreve başlamasından kısa bir süre sonra genç Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal hayatında çok ciddi bir değişiklik olmuş, 27 yıllık tek parti dönemi sona erip 14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Parti ⁴³ tek başına iktidara gelmiş Başbakanlık koltuğuna ise Aydın Milletvekili Adnan Menderes geçmiştir.⁴⁴

İki ülke halkları arasındaki samimiyeti arttırmak adına İsrail'in Hapoel takımı⁴⁵ İstanbul'a gelmiş 2-3 Haziran 1950 yıllarında İstanbul'un iki önemli takımı Galatasaray ve Fenerbahçe ile futbol maçı tertip edilmiştir. Futbol ile gelen samimiyetin artmasını isteyen iki ülke hemen 6 ay sonra 3 Aralık 1950 tarihinde de iki ülkenin A Milli futbol takımları ile İstanbul İnönü stadyumunda bir dostluk maçı düzenlenmiş ve yaklaşık 30.000 taraftar maça gelerek bu karşılaşmayı izlemiştir.⁴⁶

Türkiye-İsrail ilişkileri 1950 yılından sonrada gelişerek devam etmiştir. Türkiye'nin 3. Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1 Kasım 1950'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında;

*"İsrail Devleti ile normal münasebetlerimiz gelişme yolundadır. Bu memleket ile elçi teati edilmiş ve birde ticaret anlaşması akdedilmiştir. Arabulma komisyonunda da taraflar beyindeki pürüzlü meselelerin tavsiye şekline bağlanması için her türlü tarafı tatmin edecek mütemadi gayret sarf etmekteyiz."*⁴⁷

⁴²Liel, A.-Yirik, s.16.

⁴³ 7 Ocak 1946'da kurulan ve dört yıl sonra yapılan seçimlerde tek başına iktidara gelen Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa serbest seçimle iktidarı kazanan siyasi partisidir. Ayrıntı için bakınız: Demokrat Parti Resmi İnternet Sitesi: <http://www.dp.org.tr/Default.aspx?islem=icerik&modul=5&id=1645> (27.12.2014.)

⁴⁴ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. (2012). "Osmanlıdan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi" (4.baskı), Ankara: Savaş Yayınevi, s.361.

⁴⁵ "poel" İbranice "işçi" anlamına gelir "ha" ise başına gelen artikeldir. Kökleri 1920 yılına kadar dayanır. 1920'de "hahistadrut haklalit shel haovdim b'erez yisrael" yani "İsrail işçileri federasyonu" olarak kurulan işçi sendikası işte hapoel de bu sendikanın üyelerinin kurduğu futbol derneğinin adı. Dolayısıyla da bu oluşumdan çıkmış tüm spor kulüpleri sosyalizm ve ilgili sol görüşün temsilcileri olarak bilinirler ki kulüp amblemlerinde sosyalizmin en önemli simgelerinden olan "orak-çekiç" veya "orak" resmi bulunur. En önemli hapoel kulüpleri hapoel Tel-Aviv ve hapoel Jerusalem'dir. Günümüzde İsrail de küçük ya da büyük her şehirde hapoel sözcüğü ile başlayan futbol, basket ya da herhangi bir spor branşı ile ilgili takımları görmek mevcuttur.

⁴⁶ Liel, A.-Yirik.s.38-39.

⁴⁷ Düzgün, M. (2006). , s.175.

İkili ilişkilerin devamında 5 Haziran 1952 tarihinde İsrail hükümeti 27 Şubat 1914'te İstanbul'dan Kahire'ye uçarken düşen Osmanlı İmparatorluğu ordusuna ait uçağın pilotları Yüzbaşı Fethi Bey ve Teğmen Sağdık Bey anısına Haon Kibutz'unda anıt yaptırmıştır⁴⁸. Aynı yıl Cumhurbaşkanı Celal Bayar İzmir Ekonomi Fuarı'nda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Fethi Çelikbaş ve İsrail Ticaret Ataşesi Moshe Galli ile birlikte İsrail standının açılışını yapmıştır. İsrail Devleti ikinci Cumhurbaşkanı Yitzhak Ben-Zvi İsrail'in kuzeyinde bulunan Carmel Tepesi'nde (dağı)⁴⁹ daha önce Türkiye'den göç etmiş Türk Musevilerinin çabaları ve İsrail Devleti'nce oluşturulan Yahudi Ulusal Fonu'nun (JNF)⁵⁰ desteği ile Atatürk Ormanı'nın açılışını yapmak üzere bizzat gelip bir konuşma gerçekleştirmiştir. Dönemin İsrail'de bulunan Türkiye Maslahatgüzarı Şevket İstinyeli Atatürk Ormanı'na ilk ağaçlardan birini dikmiştir.⁵¹

18 Mart 1953 tarihinde Türkiye saatıyla 21.06'da Çanakkale'nin ilçesi Yenice'nin 12 kilometre doğusunda 7,4 büyüklüğünde şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Bu depremin sonucunda 265 kişi ölmüş, 6750 bina hasar görmüş veya yıkılmıştır. Haberi alan İsrail Devleti Başbakanı David Ben-Gurion bizzat emir vererek içi insani yardım malzemeleri ile dolu İsrail Hava Kuvvetleri'ne ait bir kargo uçağının bölgeye gönderilmesini söylemiştir.

İki devletin karşılıklı tutumları bu şekilde seyrederken, 7 Temmuz 1954 tarihinde Albay Shlomo Ereli komutası altında İsrail donanmasına ait 3 gemi İstanbul'u ziyarete gelmiştir. Ziyaretin amacı iki ülkenin deniz kuvvetleri arasındaki ilişkilerin temelini atmaktır. İsrailli Albay Türk Amiral Rıdvan Korol ile görüşmesinin ardından İstanbul'a gelen İsrail donanma subayları ile birlikte Taksim'de bulunan Atatürk anıtına çelenk bırakılmış ve bir geçit töreni

⁴⁸ Günümüzde halen aynı noktada bulunan anıt, 2001 yılında İsrail'de birçok inşa işleminde bulunan yılmazlar inşaat tarafından restore edilmiştir.

⁴⁹ İsrail'in kuzeyinde yer alan günümüzde İsrail'in akciğerleri olarak anılan 39km uzunluğundaki bölge karmel ayrıca İncil'deki bazı bölümler yüzünden Hristiyanlar için kuran-ı kerimdeki İlyas peygamber ile ilgili bölümle ilintili olarak Müslümanlar için ve en önemli mabetlerinin bulunması sebebi ile Bahaî dini mensupları için önemli ve/veya kutsal sayılır. Ayrıca İsrail'deki Dürzî ve Çerkez nüfus içinde dağ ve çevresi önemli bir yerleşke alanıdır.

⁵⁰ JNF: veya Keren Kayemet LeYisrael-KKL 1901 yılında kurulan İsrail topraklarını yeşillendirmek ve doğayı korumak ana hedefli kurumdur. Bugün İsrail dünyada 20. yüzyıla göre 21. yüzyılda daha yeşil olan tek ülkedir. Ayrıntı için bakınız: Yahudi Ulusal Fonu Resmi İnternet Sitesi: <http://www.jnf.org/about-jnf/history/> (28.12.2014.)

⁵¹ Liel, A.-Yirik.s.41-49.

düzenlenmiştir.⁵² Bu yıllar İsrail Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti devleti arasındaki askeri ve ticari ilişkilerin hızla geliştiğini gösteren bir diğer örnek ise, İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Moshe Galli'nin 24 Aralık 1954'te verdiği bir demeçte: "1950 yılında iki ülke arasında bir ticaret anlaşması imzalandı ve dış ticaret hacmi 1951 yılında 9 milyon Türk Lirası iken 1952 yılında 13 milyon 1953 yılında da 65 milyon Türk Lirasına çıkmıştır." demesidir.⁵³

1.2. BAĞDAT PAKTI ÇEVRESİNDE GELİŞEN POLİTİKALAR

Türkiye-İsrail ilişkilerine 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren siyasi alanda gerilim; askeri, ekonomik ve kültürel alanlarda ise durgunluk hâkim olmuştur. Türkiye'nin 24 Şubat 1955'te Irak ile imzaladığı anlaşma ile kurulan ve İsrail'in üyeliğini dışlayan Bağdat Paktı, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bu dönemde yaşadığı ilk krizdir.⁵⁴

Bağdat Pakt'ı başta Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan dostluk ve işbirliği antlaşması olarak başlamış, ardından anlaşma içine Irak, İran ve İngiltere'yi de alarak⁵⁵ kapsamını ve vizyonunu genişletmiştir.⁵⁶

SSCB'nin bölgede nüfuz alanını genişletmesini önlemek amaçlı olarak, Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'ne karşı NATO'nun bir uzantısı olarak kurulan Bağdat Paktı kurulduğu dönem itibari ile de ABD içinde büyük önem arz etmekteydi. ABD her ne kadar Pakt'ın kuruluşunda aktif rol oynasa da gerek İngiltere; gerek Türkiye gibi NATO üyesi ve yakın müttefiklerinin pakt ta yer alması, ABD'nin değişen ve gelişen durumlardan haberdar olmasını sağlamıştır.

Pakttaki bir diğer önemli unsur Türkiye'nin Arap dünyasının menfaatine olmayan hiçbir konuda harekete geçmeyeceğini söylemesine rağmen bu durum başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap dünyasının endişelerini gidermeye yetmemiştir. Paktı, ABD ve İsrail'e hizmet eden bir anlaşmalar silsilesi olarak

⁵² Liel, A.-Yirik, s.41-49.

⁵³ Düzgün, M. (2006). , s.175.

⁵⁴ Liel, A.-Yirik, s.65.

⁵⁵ ABD her ne kadar paktın kuruluşunda aktif rol oynasa da hiçbir zaman pakta üye olmamıştır.

⁵⁶ Özcan, G. (2005) "*Türkiye İsrail ilişkilerinde dönüşüm: güvenliğin ötesi*" İstanbul: TESEV yayınları, s.26-27.

düşünen ülkeler,⁵⁷ kendi aralarında bu anlaşmaya alternatif oluşturacak yeni bir anlaşma imzalamışlardır.⁵⁸ Diğer taraftan Pakt üyeliğiyle kendi iç politikasında da halkının beklentileri doğrultusunda hareket etmeyen Irak Kral'ı Faysal ile Nuri Said Paşa'nın devrilmesi örgüt yapısını zayıflatmıştır

Pakt, Türkiye ile Arap dünyası arasında gerginleşen ilişkilerin yanı sıra Türkiye ile SSCB arasında da yine gergin olan ilişkileri daha da karmaşık ve güç bir hal almasına sebebiyet vermiştir. Kuruluş alanı bağlamında silahlı bir güç oluşturmayı amaçlayan ve güçlü bir savunma teşkilatı imajı çizmeye çalışan Pakt mevcut soğuk savaş döneminde Suriye ve Mısır gibi ABD ve NATO politikalarını beğenmeyen Arap ülkelerinde Sovyetler Birliği ile yakınlaşmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda Bağdat Paktı'nın oluşma sürecinde, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinden kuşku duyan Arap ülkelerinin endişelerini gidermeye yönelik girişimlerde bulunması İsrail'de huzursuzluk yaratmıştır.

Bağdat Paktı'nı temel belgelerinden biri olan 12 Ocak 1955 tarihli Türk-Irak ortak bildirisinin 4.paragrafı yapılacak antlaşmanın;

"Taraflara yönlenebilecek saldırılara karşı birlikte karşı konulması için aralarında işbirliği yükümlülüğünü içereceğini" belirtiyordu.

Irak'ın Batı tarafından silahlandırılması olasılığını kaygı verici bulan İsrail güvenlik çevreleri, kendilerine yönelen bir saldırı sırasında Türkiye'nin Irak'a karşı tutumunun ne olacağına ilişkin değerlendirmeler yapmıştır. Demokrat Parti İsrail hükümetinin kaygıları yatıştırmak için, paktın karşılıklı ilişkileri etkilemeyeceğine dair güvence vermiştir.⁵⁹

Pakt Irak hükümetinin çekilmesi ile merkezini 24 Mart 1959 da Ankara'ya taşımış ve 1961-1979 yılları arasında, ikinci TBMM binası, Pakt'ın son genel merkezi olarak hizmet vermiştir.⁶⁰ 21 Ağustos 1959'da Paktın adı, CENTO (Central Treaty Organisation- Merkezi Antlaşma Teşkilatı) olarak değiştirilmiştir. Pakt yeni ismi ile bu tarihten itibaren kültürel, ekonomik, teknik vb. işbirliği alanlarına yönelmiştir.

⁵⁷ Mısır ve Suriyenin ardından Suudi Arabistan ve Yemen de bu Bağdat paktına alternatif olan savunma anlaşmasına katıldılar.

⁵⁸ SİSAV, (1992) " *Ortadoğu ve Geleceği*", İstanbul: (16.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları s.183

⁵⁹ Sönmezoğlu, F. (2012). " *Türk Dış Politikasının Analizi*", İstanbul (3.baskı): Ders Yayınları, s.160

⁶⁰ Yeşilbursa, B. K. (2011). " *Bağdat Paktı (1955-1959)*", Tarihîn Peşinde, Sayı 6. s.7-11

Bağdat Paktı Türkiye'ye Ortadoğu devletleri içersinde bir liderlik pozisyonu yaratsa da, bölgede birbiri ile düşman hem Arap devletleriyle hem de İsrail Devleti ile Türkiye'nin arasının gerginleşmesine sebebiyet vermiştir.

1.3. 1956 SÜVEYŞ KANALI KRİZİ

Arapların 1948 yılında İsrail'e karşı yaptığı savaşı kaybetmesinin bölgede yeni savaflara yol açacağı muhakkaktı. İlk fırsatta Araplar İsrail'e karşı savaş açacaktı ve bu durumda Ortadoğunun seyrinde yeni sıkıntılara yol açacaktı, bunu fark eden ABD, İngiltere ve Fransa 25 Mayıs 1950'de Ortadoğuya silah satmama konusunda anlaşmışlardı.⁶¹

Bu üç devlet yayınladıkları bildiride, Arap ülkeleri ve İsrail'e ancak güvenliklerinin veya meşru savunmalarının gerektiği kadar silah satacaklarını açıklamışlardı. Bu ülkelere silah satılırken bu silahların saldırgan amaçlarda kullanılmayacağına dair, kendilerine taahhütte bulunmasını isteyeceklerdi. Üç devlet bölgede barış ve istikrarın kurulması ve devamı, tarafları oldukları sınırları veya mütareke çizgisini ihlal eden herhangi bir devlete karşı, Birleşmiş Milletler çerçevesinde veya onun dışında gereken tedbirleri alacaklardı. Ancak üç devletin almış olduğu bu karar Sovyetler Birliği'ni ve onun Arap ülkelere silah satışını bağlamıyordu.⁶²

İsrail, kararın Arapların lehine olduğunu duyurmaya çalışırken, Arap Ligi Konseyi 12 Haziran 1950'de yaptığı toplantıdan sonra 17 Haziran 1950'de yayınladığı bildiride bu kararı desteklediklerini bildirmişti. Yine aynı gün İsrail'e karşı bir askeri ittifak olan Suriye, Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında

⁶¹ Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi olan bu anlaşma Üçlü Deklarasyon olarak ta bilinir.

⁶² Moskova'nın Mısır'a yaptığı anlaşmayla Silah paketinin içeriğine ilişkin farklı rakamların telaffuz edildiğini belirtmek gerekir. Örneğin Rami Ginat; Anlaşmayla Sovyetlerin Mısır'a 100-120 Mig 15 savaş uçağı, 30-60 Ilyushin II-28 bombardıman uçağı, eğitim uçakları, 200 tank, hafif ve orta dereceli toplar ve mühimmat transfer edeceğini; ayrıca Polonya ile Sovyetlerin Mısır'a iki Skory sınıfı destroyer, iki T-43 sınıfı mayın tarama gemisi ve üç tane de denizaltı vereceğini belirterek paketin 140 milyon dolar civarında olduğunu iddia etmektedir. Michael B. Oren ise silah paketinin kapsamını, 600 top, 500 zırhlı araç, 150 Mig 15 ve 17 savaş uçağı, 70 Ilyushin II-28 bombardıman uçağı, 20 hücumbot, iki destroyer, iki denizaltı, küçük silahlar ve mühimmat şeklinde belirtmektedir. Moti Golani ise silah anlaşması bağlamında 100-150 Mig 15 ve 17 savaş uçağı, 50 Ilyushin II-28 bombardıman uçağı, 70 Ilyushin 14 tipi nakliye uçağı, anti-uçak silahları, bir miktar eğitim ve haberleşme uçağı, 230 T-34 tankı, 200 zırhlı personel taşıyıcısı, çeşitli çaplarda 600 top, çok sayıda destroyer, denizaltı ve hücumbot satıldığını belirtmektedir. Bu noktada verilerdeki farklılıklara rağmen, silah paketinin içeriği ne olursa olsun; paketin kapsamının, Orta Doğu'da daha önce gerçekleştirilen silah alımlarıyla karşılaştırılamayacak kadar önemli olduğu açıktır. Ayrıntı için bkz: Armaoğlu, F. s.115.

Arap Ligi ortak savunma ve ekonomik iş birliği anlaşması imzalandı. Daha sonra bu anlaşmaya Irak ve Ürdün de katıldı. Anlaşmaya göre taraflardan birine yapılacak saldırı hepsine yapıldı sayılacaktı. Böylelikle Arap ülkeleri silah ambargosuna karşı askeri bir ittifak ile cevap vermiş oluyorlardı.⁶³

Mısır, İsrail ile yaptığı ilk savaşın mağlubiyetinden sonra, Süveyş Kanalı'ndan geçen gemilerin İsrail'e malzeme taşıyıp taşımadığını kontrol etmeye başlamıştı. 1954 yılında aldığı bir kararla kanaldan geçen gemilerin İsrail'e gıda maddesi taşımasını yasaklamıştır. Aynı yıl içinde Mısır İsrail'e ait bir gemiye el koymuştur. Bunun üzerine İsrail, Birleşmiş Milletlere başvurmuştur. Üyelerin çoğunluğu Mısır'ın 1888 İstanbul Anlaşması'na aykırı hareket ettiğini, alacağı güvenlik tedbirlerinin kanaldan serbest geçişi kısıtlayamayacağı gemileri arayamayacağını, bu hakkı yalnızca Mısır'ın muharip olması durumunda kullanabileceğini açıklamışlardı. Ancak Mısır müzakere imzaladığı için muharip değildi.⁶⁴

Aslında 1956 Süveyş Savaşı bir Arap İsrail savaşı değildir. Çünkü ne doğrudan İsrail ile ilgili bir meseledir ne de Filistin meselesi ile ilgiliydi. 1956 savaşı "Nasır Meselesi"nden çıkmıştır. Mısır Cumhurbaşkanı Nasır⁶⁵'ın Arap dünyasının liderliğine oynaması, "Pan-Arabizm" yani "Arap milliyetçiliği" politikası ve bu liderliğin ve de bu politikanın Batı'nın bölgedeki çıkarlarına ters düşmesi 1956 Süveyş Savaşı'nın gerçek sebebi olduğu söylenebilir.⁶⁶

Şüphesiz Nasır Pan-Arabizm politikası ile İsrail'i ortadan kaldırmayı hedeflemiştir ve bu da İsrail'de korku uyandırıyor. Fakat uyandırdığı korkular İsrail'i çok aşmış ve batının bölgedeki çıkarlarını birinci dereceden etkilemeye başlamıştı. Fitali ateşleyen Aswan Barajı meselesi olmuştur.⁶⁷

Nasır, Mısır'ın ekonomik kalkınmasını sağlamak amacı ile Nil nehri üzerine bir baraj yapımını 1953 yılından beri düşünüyordu. Aswan'da kurulması

⁶³ Düzgün, M. (2006) " *Türk kamuoyunda İsrail (1948-1973)*": Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Doktora Tezi s.212-213.

⁶⁴ Düzgün, M. (2006) " *Türk kamuoyunda İsrail (1948-1973)*": Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Doktora Tezi s.212-213.

⁶⁵ Britannica Ansiklopedisi <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/404045/Gamal-Abdel-Nasser> (30.12.2014.)

⁶⁶ Armaoğlu, F. , s.115.

⁶⁷ Armaoğlu, F. , s.115.

planlanan bu baraj projesine göre baraj gölü 750 mil-kare'lik⁶⁸ bir alanı kaplayacak ve Mısır'ın tarıma elverişli topraklarını üçte bir oranında ve elektrik enerjisini de % 50 civarında arttıracaktı. Barajın maliyeti 1,3 milyar dolar kadar hesaplanmıştı. Yapılan araştırmaya göre; bu maliyetin üçte biri oranında dış finansmana ihtiyaç vardı ve gerisi Mısır'ın iç kaynaklarından karşılanacaktı. İşte bu dış finansman meselesi Ortadoğu'da yeni bir krizin doğmasına sebep oldu. Bu finansmanı bulmak için Nasır 240 milyon dolarlık bir kredi temin etmek üzere Dünya Bankasına başvurdu. İngiltere ve ABD projeye ilgi gösterdiler 1,3 milyar dolar maliyetin 200 milyonunu Dünya Bankası, 200 milyonunu da bir kısmı hibe olmak üzere ABD ve İngiltere karşılayacaktı. Kalan para is mahalli olarak Mısır'dan sağlanacaktı.⁶⁹

Dünya Bankası ile müzakereler sırasında Mısırlılara banka kredi şartları konusunda zorluk çıkarmaya başladılar. Bu şartlar:

- 1) Barajın inşasının diğer projelerin üstünde tutulması
- 2) İhalelerin rekabet sistemine göre yapılması
- 3) Komünist ülkelerden bu baraj için yardım alınmaması

Şeklindeydi ve Mısırlılar, bu şartların Mısır ekonomisinin kontrolü demek olacağını ileri sürüyorlardı.

Bu gelişmeler üzerine 19 Temmuz'da ABD ve 20 Temmuz'da da İngiltere yaptıkları açıklamada Aswan projesinin mevcut şartlar altında finansmanının mümkün olamayacağını bildirdiler.

Bu karar Nasır'ı sarsmıştı. 24 Temmuz günü yaptığı konuşmada bilhassa ABD'ye hücum ederek "Biz Mısırlılar, hiçbir sömürgeci veya despotun politik, ekonomik ve askeri bakımdan bize egemen olmasına müsaade etmeyeceğiz. Ne kuvvete ve ne de dolara boyun eğmeyeceğiz" diyordu.⁷⁰

Fakat Batılılar için asıl şok iki gün sonra 26 Temmuz 1956 günü geldi. İhtilalın 4. yılı⁷¹ olması vesilesi ile İskenderiye'de yaptığı üç saatlik konuşmada

⁶⁸ 1milkare=2.59km²

⁶⁹ Armaoğlu, F. , s.115.

⁷⁰ Armaoğlu, F. , s.115.

⁷¹ Mısır'da Hür Subaylar hareketi olarak anılan ihtilal'la Kral Faruk tahtan indirilerek parlamenter monarşi kurulmuştur. Ayrıntı için bakınız: Radikal Gazetesi:

Mısır Cumhurbaşkanı Nasır Süveyş kanalı şirketinin tüm tesisleri ve mallarını millileştirdiğini ve kanalın 100 milyon dolar olan yıllık gelirinin Aswan Barajı inşasına harcanacağını bildirdi.

Bu durum başta İngiltere ve Fransa olmak üzere kanalı kullanan batılı ülkeleri çok zor duruma sokmuştur. Öncelikle Birleşmiş Milletler'in duruma müdahale etmesini isteyen İngiltere ve Fransa'nın karşısına Sovyetler Birliği'nin vetosu çıkınca durum Birleşmiş Milletler yönünde tıkanmıştır. Daha sonra ABD'nin konuya dâhil olmasını istemişler fakat ABD konuya isteksiz kalmıştır. Bunun üzerine Fransa ve İngiltere, İsrail ile 22-23 Ekim 1956'da Paris'in banliyösü Sevres'deki "bonnier de la chapelle" şatosunda gayet gizli bir toplantı gerçekleştirmiştir.⁷²

Plana göre 29 Ekim günü Kuntilla'dan hareket edecek olan İsrail birlikleri Sina Yarımadası üzerinden Süveyş'e yürüyecektir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa taraflara çağrıda bulunarak ateşi durdurmalarını ve iki tarafında kuvvetlerini kanalın iki kıyısının 10 mil (16 km) gerisine çekmelerini söyleyecek, fakat bu çağrıyı İsrail birliklerinin kanala ulaşmasını bekleyerek 30 Ekim tarihinde yapacaklardı. Mısır bu çağrıyı kabul etmeyeceği için İngiltere ve Fransa savaşın taraflarının arasına girmek amacı ile 36 saat içerisinde Süveyş Kanalı'na çıkarma yapacaklardı. Böylelikle, Pord Said ve Süveyş'i kendi askeri birliklerinin kontrolü altında tutacaklardı.⁷³

Bu, İngiltere açısından kendi ordusunu aktif savaşı ön cephesine atmadan ve avam kamerasından Mısır'a askeri müdahaleye yönelik olumsuz cevabı aşmak olacaktı. Hem de Fransa için, Nasır'a karşı alacağı önlemleri sert şekilde sıraladıktan sonra Birleşmiş Milletler'den gelen veto karşısındaki tutumu aşmış olacaktı.

Her ne kadar İsrail, ön cephede sadece İngiltere ve Fransa'nın talebi üzerine savaşa girmiş olsa da, bu onu Batı Bloğu'na daha da yakınlaştırmış hem de savaş sonunda bölgedeki askeri gücünü bir kez daha kanıtlamış olacaktır.

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/sene_1952_kahirede_kara_cumartesi-1140764
(31.12.2014.)

⁷² Armaoğlu, F. , s.149.

⁷³ Armaoğlu, F. , s.149.

Aynı zamanda bu olayla, Türkiye-İsrail ilişkilerinde Bağdat Paktı'ndan sonra ikinci bir kriz ortaya çıkmıştı.⁷⁴ Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ile başlayan savaşı, Arap devletlerinin Bağdat Paktı'na⁷⁵ katılması için bir fırsat olarak gören Türkiye, 26 Kasım 1956'da İsrail'deki Büyükelçisi Şevket İstinyeli'yi geri çekerek, İsrail ile diplomatik ilişkilerini maslahatgüzarlık seviyesine indirmiş ve Filistin konusunda haktanır bir çözüme ulaşmaksızın görevine dönmek koşulu ile olduğunu bildirmiştir.⁷⁶

İsrail'in Ankara büyükelçisi ise 22 Kasım 1956'da geri çağırılmıştır. Türk hükümeti 1956'da yayınladığı bildiride diplomatik seviyenin düşürülme nedeni olarak İsrail'in 1956 Süveyş Kanalı Operasyonu'na değinmiştir. Diplomatik ilişkinin indirilme nedeni olarak "Filistin konusu" gösterilmiştir. Büyükelçinin geri çekilmesi konusunda:

*"Yakın şarkta çok esaslı bir huzursuzluk tehlike olmakta devam eden bu meselenin el'an halledilmemiş olmasını esefle kaydeden Türk hükümeti Filistin işi adilane ve nihai surette bir hal şekline rabt edilinceye kadar vazifesi başına avdet etmemek üzere Tel-Aviv'deki elçisini geri çağırmaya karar vermiştir"*⁷⁷ denilmiştir.

Yine de bu tutum Türkiye'nin Arap âlemindeki olumsuz görüntüsünü değiştirmemiştir. Neticede Türkiye 1956 Ağustos'undaki Londra Konferansı'na katılmış ve İsrail dâhil tüm devletlerin kanaldan serbestçe yararlanabilecekleri ilkesini savunmuştur. Türkiye ayrıca kanal üzerindeki uluslararası denetimin Mısır'a kabul ettirilmesini öngören batı teklifini de desteklemiştir. Eylül 1956'da ikinci Londra Konferansı'nda Türkiye; ABD, İngiltere ve Fransa tarafından ortaya atılan Süveyş Kanalı'nı kullananlar derneği projesinin yanında yer almıştır. Bunun dışında Türkiye, İsrail gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan geçişini yasaklayan Mısır politikalarına şiddetle karşı çıkmasından başka böyle bir politikanın yasal olmadığı ve bir saldırı içeriği taşıdığı yönündeki yaklaşımı da onaylamıştır.⁷⁸

⁷⁴ Liel, A.-Yirik, s.64.

⁷⁵ Bağdat Paktı: 1955-1959 yılları arasında, Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulan eski karşılıklı güvenlik ve savunma örgütüdür. Sonrasında işlevini yitirerek CENTO'ya dönüşmüştür.

⁷⁶ Düzgün, M. (2006). ,s.212-217.

⁷⁷ Düzgün, M. (2006). ,s.212-217.

⁷⁸ SİSAV, (1992) " Ortadoğu ve Geleceği", İstanbul: (16.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları s.184.

Bu örnekler 50’li yıllar boyunca Türkiye İsrail ilişkilerinin Arap-İsrail çatışması çerçevesinde ortaya çıkan gelişmelerden ne ölçüde etkilendiğini ortaya koymaktadır.

İngiltere ve Fransa savaştan kazanımlarla ayrılırken, her ikisi de batı devletlerinin tarafında olmasına rağmen Türkiye ile İsrail arasındaki ilişki biraz daha gerilmiştir.

1.4. ÇEVRESEL PAKT EKSENİNDE GELİŞEN OLAYLAR VE SONRASI

Irak kraliyet ailesine yönelik olarak, 14 Temmuz 1958’de karşı yapılan darbe sonrasında⁷⁹ Bağdat’ta batı karşıtı bir hükümet kurulması Bağdat Paketi’nin sonlanmasına ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin kapalı kapılar arkasında yürütüleceği yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur.⁸⁰

İsrail Başbakanı David Ben-Gurion ve hükümet, ordu ve istihbaratın üst düzey yetkililerinden oluşan bir heyetin 29 Ağustos 1958’de Türkiye’ye yaptıkları çok gizli ziyaret büyük önem taşımaktadır. Bu ziyaret esnasında imzalanan ve İran ve Etiyopya’nın da taraf olduğu Çevresel Pakt Anlaşması ile başta askeri alanda istişare toplantıları ve istihbarat paylaşımı olmak üzere her düzeyde ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Askeri ilişkilerin gelişimine fırsat veren güvenlik merkezli iş birliği Türk dış politikasının altmışlı yıllarındaki dönüşümü ile hız kesecektir.⁸¹

İsrail ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanları Golda Meir ve Fatin Rüştü Zorlu 2 Ağustos 1958 tarihinde, Zürih’te ikili ilişkiler ve bölgesel politikaları ele alan gizli bir görüşme yapmışlardır. İki ülke Dışişleri Bakanları’nın bu görüşmesi aynı zamanda İsrailli ve Türk yetkilileri bir araya getirecek gizli toplantının temelini oluşturmuştur.

50’li yıllar bu şekilde sonlanırken tarih 27 Mayıs 1960’ı gösterdiğinde Türkiye bir askeri darbe ile güne başlar. Cuma sabah saat 5.25’te Kurmay Albay

⁷⁹ 1958 yılında gerçekleşen kanlı darbe ile Krallık devrilip, Cumhuriyet ilan edildi. General Abdülkerim Kasım Cumhurbaşkanı oldu. Irak bu darbenin ardından Bağdat Paketi’nden çekildiğini açıkladı. Irak’ta bu dönem özellikle komünizm ve etnik milliyetçiliğin hızla yayıldığı yıllardır.

⁸⁰ Özcan, G. , s.30.

⁸¹ Özcan, G. , s.30.

Alparslan Türkeş Bayrak Radyo'dan darbe bildirisini okurken halk tüm hükümet yetkililerinin tutuklandığını ve askerın yönetime el koyduğunu öğrenir. Emir komuta sistemine göre yapılmamış olan bu askeri darbe sırasında dönemin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun da tutuklanmıştır.

Cemal Gürsel'in Cumhurbaşkanlığında yeni oluşan hükümet dış politikada önceki hükümetin izinden gideceğini açıkladı. 27 Mayıs günü radyodan yapılan bildiride NATO ve CENTO'ya bağlı olduklarını ve dış politikada temel prensiplerinin “*yurtta sulh cihanda sulh olduğunu*” açıkladı. Her ne kadar ilk açıklamalar bu yönde olsa da bu yeni yönetim Batı yanlısı politikalar izlemekten kaçındı. Genel olarak ihtilalin içinde bulunan subayların Nasır'a karşı bir sempati beslediklerini söyleyebiliriz. Çünkü Nasır'ın *İhtilalın Felsefesi* adlı kitabı⁸² yönetimdeki asker kadro arasında çok okunan bir kitaptı. Bu dönemde anti-Sovyet tavırlar bırakılmaya ve ABD eleştirilmeye başlanmıştır. Sol kesimler tarafından ABD yardımları yüzünden Türkiye'nin ABD esaretinde olduğu ileri sürülmüştür.⁸³

11 Temmuz 1960 tarihli Türkiye Cumhuriyeti hükümet programında; “Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine öncelik verileceği belirtilirken” Ekim 1961'de yapılan seçimler sonrası İsmet İnönü Başbakanlığında kurulan yeni hükümet dış politika konusuna yeni bir değişiklik getirmemiştir. Bu dönemin en önemli dış politika olaylarından biri ise Ekim 1962'de⁸⁴ yaşanan Küba Füze Krizi'dir.⁸⁵ Bu krizin ABD ve SSCB adına farklı artı ve eksi yönleri olsa da Türkiye'nin dış politik yaklaşımı açısından en önemli sonuçlarından biri Türkiye'nin bundan sonra Sovyetler Birliği ile daha ılımlı bir tavır ve iyileştirme yoluna gitmesi olmuştur. Bunun sonucu olarak 1964 yılında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Ergin Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve bu seyahat ikili ilişkilerdeki yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir.⁸⁶

⁸² Nasır 1954'de yayınladığı ihtilalın felsefesi adlı kitabında Mısır'ın kendini saran Arap, Afrika ve İslam çevresi paralelinde hareket etmesi gerektiğini altını çizer. Ayrıntı için bkzn: *İhtilal'in Felsefesi* Çeviren Kamil Turan Çınar Yayınları Ankara 1967

⁸³ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.395.

⁸⁴ ABD'nin Türkiye'ye, SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füze yerleştirmesi ile başlayan, Ekim 1962'de dönemin iki süper gücünü karşı karşıya getiren ve dünyayı nükleer savaş tehdidi altında bırakan bunalımdır. Ayrıntı için bakınız: JFK Kütüphanesi Resmi İnternet Sitesi: <http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Cuban-Missile-Crisis.aspx>

⁸⁵ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.396.

⁸⁶ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.395-398.

1965-1967 yılları arasında Türk yöneticilerin algılamadaki bu değişiklikler neticesi ile Türkiye ve Doğu Bloğu ülkeleri arasında çok sayıda karşılıklı resmi ziyaretler gerçekleştirilmiştir. SSCB Türkiye'ye ekonomik yardım sağlamaya başlamıştır. 4-13 Ocak 1965'te 10 kişilik bir Sovyet parlamenterler heyeti ve 17-22 Mayıs 1965'te Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko⁸⁷ Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 9-16 Ağustos 1965 yılında ise dönemin Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü Moskova'yı ziyaret etmiştir. Ziyaret sırasında taraflar arasında bir kültürel işbirliği anlaşması imzalanmıştır. 7 Aralık'ta 22 kişilik bir Sovyet heyetinin gelişinin ardından Sovyetler Birliği'nin yapacağı yardım ile ilgili bir ön anlaşmada imzalanmıştır. Sovyetler Birliği Başbakanı Kosigin'in 20-27 Aralık 1966'da Türkiye'ye gelişi ise bir Sovyet Başbakanı'nın Türkiye'ye yaptığı ilk ziyaret niteliğini taşımıştır.⁸⁸

Türkiye 60'lı yılların ortasından başlayarak ağırlaşan ekonomik sorunlarında etkisi ile Kıbrıs konusunda gereksinim duyduğu diplomatik desteği de bulabilmek için çok yönlü bir dış politika eğilimine girişmiştir. Öncelikle Ocak 1965'te hükümet beklenmedik bir şekilde Çok Taraflı Nükleer Güç (MLF)'ye katılmayacağını ve Amerikan Claude V. Ricketts muhribinde görevli 11 Türk denizciyi geri çektiğini ilan etmiştir.⁸⁹ O sıralar yaygın olan kanı Türkiye'nin ABD'nin Kıbrıs konusundaki hayal kırıklığına sebebiyet veren tutumundan dolayı bu ani kararı verdiğidir. Fakat daha sonra bu dönüşümün habercisi olarak Hamit Batu tarafından hazırlanan ve Dışişleri Bakanlığı tarafından Belleten (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı) Mart 1965⁹⁰ sayısında yayınlanan *Türkiye dış politikası* başlıklı yazısı üzerinde durulabilir. Batu, Türkiye'de sağlam bir Asya-Afrika politikası çerçevesinde özellikle Arap Ortadoğusu'na yönelik yeni açılımlar gerçekleştirilmesi önermektedir. Türkiye'nin 50'li yıllar boyunca izlenen ve Ortadoğu'da önderlik öngören politikalardan ayrılarak tarafsızlık politikasına yönelmesi gerektiğini öneren çalışma, karşılıklı saygıya dayanan dostça ilişkilerin

⁸⁷ Andrey Andreyeviç Gromiko Ayrıntılar için bakınız: Ankara Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EyaYVfeZIdkJ:acikarsiv.ankara.edu.tr/brows e/4797/5375.pdf+&cd=11&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> (02.12.2014.)

⁸⁸ Düzgün, M. (2006). , s.237-248.

⁸⁹ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.474.

⁹⁰ Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Türk Dil Kurumunun 1953'ten beri yayımlanan bilimsel dergisidir. Yılda iki sayı olarak yayımlanmaktadır. Ayrıntı için bakınız: Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sitesi: <http://www.tdk.gov.tr> (02.12.2014.)

geliştirilmesi durumunda Türkiye'nin İslam ülkeleri katındaki saygınlığının artacağı noktası üzerinde durmuştur.⁹¹

Bu yıllarda Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Bağlantısızlar ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) üyesi ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi bu eğilimin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu tutum değişikliği Arap ülkeleri ile ilişkilerde yakınlaşma belirtilerinin ortaya çıkmasına neden olmuş, Haziran 1965'te Suudi Arabistan, Ağustos 1965'te ise Birleşik Arap Cumhuriyeti, Türkiye ile diplomatik ilişkilerini büyükelçilik seviyesine yeniden çıkarmışlardır. 20 Ekim 1965'te yapılan seçimlerle Adalet Partisi iktidara gelmiştir. Başbakan Süleyman Demirel Arap dünyası ile daha yakın ilişkiler kurmayı amaçlamıştır.

⁹¹ Düzgün, M. (2006). , s.237-248.

İkinci Bölüm

GERGİNLEŞME SÜRECİ 1960-1980

İkinci dönem şeklinde nitelediğimiz bu yirmi yıllık periyotta gerek Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekse İsrail Devleti'nin birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenen dönem içerisindeki en gergin dönem olduğu görülmektedir. Bu dönem, 1967 altı gün savaşı ve sonrasında Türkiye'nin tutumu başta olmak üzere, 1973 Yom Kippur Savaşı ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında iki ülkenin ilişkileri ve Türkiye FKÖ ilişkilerindeki gelişim sonucunda İsrail Devleti'nin takındığı tutumlar olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

2.1. 1967 ALTI GÜN SAVAŞI VE SONRASINDA TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Üçüncü Arap-İsrail savaşı 1967 yılında giderek yaklaşırken Türkiye'nin Arapları destekleyici bir biçimde savaş konusundaki kaygılarını açıklaması Kahire'de sevinç yaratmıştır. Al-ahram gazetesi⁹² Türkiye'nin bir savaş çıkarsa ülkedeki NATO üslerinin (İncirlik vb.) Araplara karşı kullanılmayacağı yolunda güvence verdiğini yazmıştır.⁹³

Gerçekten de Haziran 1967'de Altı Gün Savaşı çıkınca Türkiye bu sözünü tutmuştur. İsrail'in zaferi ile sonuçlanan bu savaştan hemen sonra 10 Haziran'da Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil savaşta güç kullanılarak elde edilen toprak ve avantajların kabul edilemeyeceğini açıklamıştı. Türkiye savaştan sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 242 sayılı kararı "Arapların anladığı biçimde" bütünlüğü ile desteklemiştir. Suriye'den alınan Golan Tepeleri Ürdün'den alınan Doğu Kudüs'ün ve Ürdün Irmağı'nın batı yakasının,⁹⁴

⁹² El-Ahram (Piramitler), Kahire'de basılan, Mısır'ın en saygın ve etkili günlük gazetesi. Ayrıntı için bakınız: Ahram Gazetesi Resmi İnternet Sitesi: <http://www.ahram.org.eg/> (03.12.2014.)

⁹³ SİSAV Ortadoğu ve geleceği s.187.

⁹⁴ Batı Şeria olarak nitelenen bölge İsrail'in doğusu ile Ürdün ırmağının batısı arasında kalan bölgedir. İsraililer güneyini "Judea" kuzeyini "Sameria" olarak niteler. Ve Tevrat'ta da yer alan birçok önemli alana sahip toprak parçasıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Kutsal Mekanlar: <http://www.bibleplaces.com/mtcarmel.htm> ve İsrail Devleti Turizm Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://www.goisrael.com> (03.12.2014.)

Mısır'dan alınan Gazze Şeridi ve Sina Yarımadası'nın geri verilmesi tezini savunmaya başlamıştır. Bu tutum Arap dünyasında olumlu yankılar uyandırmıştır. Türk-Mısır dostluğu böylelikle güçlenirken 1968 yılının Mart ayında Mısır Dışişleri Bakanı Raid, Türk Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in ziyaretine karşılık vermiş ve böylece Türk-Mısır ilişkileri iyi yönde gelişmeye devam etmiştir.⁹⁵

Aslında 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı, İsrail ile bütün Arap dünyasını karşı karşıya getiren ve neticeleri bakımında da Ortadoğu'da tesirlerini günümüze kadar devam ettirecek yeni bir dönem açmıştır. Çünkü 1948-49 Arap-İsrail savaşı İsrail'in bir "Kuruluş Savaşı" idi. 1956 Süveyş Kanalı Krizi "Savaşı" ise Mısır ile Batı'yı karşı karşıya getiren savaş olmuş ve İsrail bir bakıma yardımcı veya yan kuvvet rolünü oynamıştır.⁹⁶ 1956 savaşıdan sonra İsrail'in komşuları ile arasındaki mütareke sınırlarında çatışmalar ve çarpışmalar hiçbir zaman eksik olmamışsa da 1962 yılına gelinceye kadar bunlar büyük ve ciddi krizler haline gelmemiştir. Fakat 1962 yılından itibaren durum değişmeye başlamış ve bu değişimde El Fetih ile FKÖ'nün ortaya çıkışı en kilit rolü oynamıştır.⁹⁷

Mayıs 1967 ye gelindiğinde ne Mısır ne de İsrail bir savaş düşünmüyordu. Nasır 1956 savaşıdan aldığı derse tam 11 yıl süre ile sınıksız sarılmış ve iyice hazırlanmadan ve milletlerarası atmosfer müsait hale gelmeden hadiselerin peşine takılıp İsrail'le bir maceraya sürüklenmemeye bilhassa dikkat etmekteydi. Savaştan beş hafta önce 7 Nisan günü İsrail uçakları Golan tepelerindeki Suriye mevzilerini bombaladığı ve o gün altı Suriye uçağını düşürdüğü zaman Mısır hiçbir tepki göstermemiştir, kaldı ki bu sıralar yaklaşık 300.000 kadar olan Mısır piyadelerinde 30.000⁹⁸ kadarı Yemen iç savaşı nedeni ile Yemende de bulunmaktaydı⁹⁹.

İsrail'e gelince Dışişleri Bakanı Abba Eban 1966'nın son günlerinde yaptığı tahminde 1967 yılının ne barış nede savaş yılı olacağını söylüyordu. Mayıs ayına gelindiğinde sınır çatışmalarının artması ve İsrail ile Suriye münasebetlerinin gerginleşmesi üzerine İsraililerin Suriye'ye karşı askeri harekât

⁹⁵ SİSAV, (1992) " Ortadoğu ve Geleceği", İstanbul: (16.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayın s.187.

⁹⁶ Armaoğlu, F. , s.199.

⁹⁷ Armaoğlu, F. , s.221

⁹⁸ Daha sonra bu sayı 80.000'i bulacaktı.

⁹⁹ Yemende monarşiyi yıkan rejimin ardından 7 sene sürecektir bir iç savaş başlamıştır.

düşünmeye başladıklarında dahi Mısırdan herhangi bir tepki gelmeyeceğine inanıyorlardı.¹⁰⁰

Fakat Suriye meselesi savaşı ateşleyen kıvılcım oldu. 13 Mayıs'tan itibaren hadiseler tam bir gerginlik halinde büyük bir hız ile savaşa doğru akmaya başladı. Suriye meselesini ateşleyen ise Sovyet Rusya olduğu anlaşılmaktadır. 13 Mayıs günü Kahire'ye gelen bir Sovyet parlamento heyeti Nasır'a İsrail'in Suriye sınırına 11-13 tugaylık bir kuvvet yığdığını söylemiştir. Sovyetler aynı bilgiyi Suriye'ye de vermiş olmalı ki Nasır'a göre Suriyeliler de kendisine İsrail sınırlarında 18 tugay tespit ettiklerini ve İsrail'in yoğun yığınak yapmakta olduğunu bildirmişlerdir. Nasır'da verilen bu bilgilere inanmış olmalı ki o günden itibaren tutumunu sertleştirmiştir.¹⁰¹

14 Mayıs'ta Mısır silahlı kuvvetleri en yüksek alarm durumuna geçirildi. Sina'ya askeri birlikler sevk edilmeye başlandı. Mısır basını tedbirlerin İsrail'in Suriye'ye saldıracağına dair inanılır bilgilerin alınması üzerine ve böyle bir saldırıyı yapması durumunda Mısırın da İsrail'e saldıracağına bir uyarı olarak alındığını bildirmektedir.¹⁰²

16 Mayıs'ta Mısır ve Suriye de olağanüstü hal ilan edildi Kahire radyosu tüm silahlı kuvvetlerin savaş için tam hazırlık durumunda olduğunu bildirirdi. Suriye de tank ve topçu birliklerinin İsrail sınırındaki savunma mevzilerine doğru hareket ettiğini açıklıyordu. Suriye ve Mısır'ın İsrail sınırına asker yığması devam ederken 17 Mayıs günü Ürdün de seferberlik ilan etti.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri durumu çok vahim olarak nitelemekteydi. 18 Mayıs günü Mısır savaşa doğru ikinci ve mühim bir adım daha attı. Mısır hükümeti Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne 18 Mayıs günü gönderdiği telgrafta; Mısır, İsrail sınırında bulunan Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kuvvetlerinin “derhal” geri çekilmesini istedi.¹⁰³

Bu durum karşısında 18 Mayıs akşamı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kuvvetlere sınırdan geri çekilmelerini ilettiler. 19 Mayıs günü tüm Birleşmiş Milletler askerleri bölgeden çekildikten sonra Mısır ordusu Birleşmiş Milletler

¹⁰⁰ Armaoğlu, F. , s.221.

¹⁰¹ Armaoğlu, F. , s.221.

¹⁰² Armaoğlu, F. , s.221.

¹⁰³ 1948-49 İsrail bağımsızlık savaşı ve 1956 Süveyş krizi sonrası bölgede ateşkesin korunmasını sağlamak adına bekleyen birleşmiş milletler askerlerinden söz edilmektedir.

kuvvetlerinin terk ettiği mevzilere yerleşti. Bu sırada Mısır, Suriye ve Ürdün'ün ardından Irak ve Kuveyt'te de seferberlik ilan edildi. Mısır Diyanet İşleri Bakanlığı tüm din adamlarına gönderdiği genelgede Filistin'in yeniden kazanılması için "Cihad" duası yapmaları isteniyordu.

21 Mayıs günü hava biraz daha gerginleşti Kahire kaynaklı haberler Mısır zırhlı kuvvetlerinin Sina'dan İsrail sınırlarına doğru ilerlemekte olduğunu bildirirken Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri Şukeyri de 8000 kişilik Filistin Kurtuluş Ordusu'nun Mısır Suriye ve Irak silahlı kuvvetleri emrine girdiğini açıklıyordu.

Şukeyri'ye göre savaş patlak verirse "İsrail tamamen yok edilecekti" yine aynı gün Suriye Savunma Bakanı Hafız Esad da Suriye silahlı kuvvetlerinin yalnızca İsrail saldırılarını defetmeye değil "Filistin'i kurtarmaya" ve "Arap anavatanındaki Siyonist¹⁰⁴ varlığını yok etmeye hazır" olduğunu söylüyordu.

Bütün bunlar olurken 22 Mayıs günü İsrail Başbakanı Levi Eshkol İsrail Meclisi Knesset'te¹⁰⁵ yaptığı konuşmada:

*"Son günlerde Sina'daki Mısır kuvvetlerinin 35000 den 80000 çıkarıldığını. Bu durumda İsrail inde aynı tedbirleri almak durumunda kaldığı İsrail'in ne Mısır'a nede Suriye'ye saldırgan bir niyeti olmadığını Mısır'ın da aynı şeyi yapması durumunda İsrail'in Mısır sınırındaki kuvvetlerini azaltmaya hazır olduğunu"*¹⁰⁶ söyledi.

Bu konuşma ile aynı zamanlarda Nasır, İsrail gemilerine Süveyş Kanalı'nın kapatılmasının ardından Akabe Körfezin den Kızıl Deniz'e çıkan Tiran Boğaz'ını da İsrail gemilerine kapadığını açıkladı, böylelikle İsrail'in Kızıldeniz'e olan tek su yolu da kapanmış olur. Nasır'ın bu konuşmasında üslubu çok daha fazla sertleşerek "Yahudiler bizi savaşa tehdit ediyor, biz de onlara Ehlen ve Sehlen (hoş geldiniz) diyoruz bizde savaşa hazırız zafer yolunda ilerlemeye devam edeceğiz"¹⁰⁷ diyordu.

¹⁰⁴ Siyonizm birbirinden farklı birçok ana akıma sahip olmakla beraber Yahudilerin sürgün edildikleri topraklarda yeniden bağımsız yaşamalarını amaçlayan düşünce tarzıdır. Siyonizm ideolojisine bağlı kişi Ayrıntılar için bakınız: Greilsammer, İ. (1999). "Siyonizm", (1.baskı), Kültür Kitaplığı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

¹⁰⁵ Knesset, İsrail Meclisi 120 sandalye mevcut olup 4 senede bir seçim gerçekleşir ayrıca seçim barajı %2'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz:İsrail Meclisi Resmi İnternet Sitesi: <http://knesset.gov.il/main/eng/home.asp> (05.12.2014.)

¹⁰⁶ Armaoğlu, F. , s.240.

¹⁰⁷ Armaoğlu, F. , s.240.

Nasır'ın Milletlerarası su yolu sayılan Tiran Boğazını kapaması İsrail başta olmak üzere tüm Batı Dünyasında tepki ile karşılandı. İsrail Başbakanı Levi Eshkol 23 Mayıs günü Knesset'te yaptığı konuşmada Tiran Boğaz'ının kapatılmasını İsrail'e karşı bir saldırı hareketi olarak niteliyordu. Nasır'ın bu sertleşmesini Sovyet faktörüne bağlayan askerler buna aynı sertlikte cevap verilmesi gerektiğini savunurken İsrail hükümeti krizi diplomatik teşebbüslerle dağıtmaya ve Dışişleri Bakanı Abba Eban'ı batı başkentlerine göndermeye karar verir.

Abba Eban, Akabe Körfezinde seyrü-sefer sağlanması hususunda ABD ve İngiltere'nin desteğini kazanmakla beraber Fransız Cumhurbaşkanı De Gaulle Fransa'nın sempatisine güvenerek savaş başlatmaması için İsrail'e "dostane" bir uyarıda bulunur.

23 Mayıs günü ABD Başkanı Johnson halkına yaptığı konuşmada Akabe gibi uluslararası bir su yolunun İsrail'e kapatılmasının hukuk dışı olduğunu ve Amerika'nın bölgedeki tüm devletlerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaktan yana olduğunu duyuruyordu.

Aynı gün Sovyet hükümeti Amerika'dan gelen bu açıklamaya karşılık sert bir açıklama yaparak; yine Arapları desteklediğini, Sovyetlerin yıllardır Arap ülkelerine yardım ettiğini ve yine bir savaş olması durumunda yardım edeceğinden kimsenin şüphesi olmamalı deniliyordu. Sovyetler böylelikle Arap ülkelerine verdiği desteği açıkça ilan ediyordu. 24 Mayıs günü Amman'dan yapılan açıklamada Irak ve Suudi kuvvetlerinin Ürdün topraklarına girmesine izin verildiği duyurdu. Bu sırada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplandıysa da özellikle Sovyetler Birliği ve Bulgaristan gibi ülkelerin toplantıyı zaman kaybı olarak nitelermelerinden dolayı hiçbir netice elde edilemedi. 26 Mayısta Nasır, söylemini biraz daha sertleştirerek "bu sefer 1956 gibi olmayacak savaşın çıkması halinde hedef İsrail'i yok etmek olacaktır."¹⁰⁸ diyordu.

26-28 Mayıs günü Mısır Savunma Bakanı Şemseddin Bardan ve 10 kişilik bir heyet Moskova da görüşmelerini sürdürürken 29 Mayıs günü de Suriye Devlet Başkanı Atassi ile Dışişleri Bakanı Makhus ve bir Suriye heyeti de Moskova'ya

¹⁰⁸ Armaoğlu, F. , s.240.

geldi. Savaş çıkmasına bir haftadan az bir süre kala Moskova bazı Arap ülkelerinin ortak buluşma (danışma) noktası haline gelmiştir.

30 Mayıs günü Türkiye’den yapılan bir açıklama ise Montreux boğazlar sözleşmesi gereğince 10 Sovyet savaş gemisinin boğazlardan geçerek Akdeniz’e inmesi konusunda kendilerine bilgi verdiğini belirtiyordu. Aynı gün Washington’dan yapılan açıklama ise Amerikan 4. filosunun Yunanistan ve Girit’ten toplanmakta olduğu bu sırada iki Sovyet savaş gemisinin ise onları izlediği açıklaması yapıyordu.¹⁰⁹

30 Mayıs günü Ürdün Kralı Mısır’a gelerek altı saat süren uzun toplantı sonucu bir askeri ittifak imzalıyor daha sonra ise Irak bu askeri ittifak anlaşmasına katılıyordu.

Arap ülkeleri arasında tansiyon hızla yükselirken İsrail de batı başkentlerine ziyarete gitmiş olan Dışişleri Bakanı Abba Eban Knesset’te görüşmeleri ile ilgili ayrıntıları anlatıyordu.

ABD Başkanı Johnson, kendisine İsrail’in bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumayı taahhüt etmiş olduğunu Amerika’nın Akabe meselesinde kendisini taraf saydığını Nasır’ı kararından caydırmaya kararlı olduklarını fakat İsrail’den sabırlı olmalarını rica ettiklerini söylüyordu. Sabır konusu mecliste fikir ayrılıklarına sebep oluyor askerler Başbakan Levi Eshkol ve bazı bakanlar sürecin Mısır lehine ilerlediğini öne sürerken diğer bir kısım ise ABD’nin görüşünün dikkate alınmasını ve biraz daha beklenmesini öneriyorlardı.¹¹⁰

Lakin meclisten bir karar alınamadı. İlerleyen günlerde kamuoyu ve muhalefet giderek sertleşerek hükümeti eleştirmeye başladı. Bu şartlar içinde 31 Mayıs günü Komünistler hariç tüm partilerin katıldığı bir “duvardan duvara” koalisyon hükümeti kuruldu. Savunma Bakanlığına 1956 Süveyş Krizi döneminin Genelkurmay Başkanı Moshe Dayan getirildi. Bakanlık koltuğuna oturan Dayan hemen harekete geçilmesi taraftarı idi. Kabine’nin 3 Haziran 1967 günü yaptığı toplantıda Moshe Dayan’ın askeri durumla ilgili yaptığı tüm açıklamaları dinledi

¹⁰⁹ Armaoğlu, F. , s.240-243.

¹¹⁰ Armaoğlu, F. , s.240-243.

ve Dayan'a harekete geçebilirsin yetkisi verdi. Dayan hareket tarihini 5 Haziran sabahı olarak saptadı.¹¹¹

Bu sırada Kahire ve Şam'da bazı Generaller savaş çıkması halinde İsrail'i 4-5 gün içerisinde haritadan sileceklerini söylemekte ve halk sokakta sevinç gösterileri yapmaktaydı.

Haziran ayının ilk günlerinde İsrail'in komşusu Arap ülkelerinde tam bir savaş havası esmekle beraber ilk saldırıyı İsrail'in yapmasını beklemekteydi. Bu suretle İsrail'i saldırgan ve suçlu durumuna düşürmüş dolayısı ile dünya kamuoyunu da kendi taraflarına çekmiş olacaktı.

Gerçektende ilk atağı 5 Haziran 1967 sabahı İsrail ordusu gerçekleştirdi fakat bu Arapların akıllarından geçirmediği bir şekilde oldu ve daha ilk günden Arapların hezimetini hazırladı.¹¹²

Savaş sonucu Arap ülkeleri için tam bir şok etkisi yaratmış ve asker sayısı ve teçhizat konusunda kendileri ile mukayese dahi edilemeyecek tek ve küçük bir ülke¹¹³ olan İsrail'in zaferi ile neticelenmiştir. Öyle ki; İsrail, Arap komşuları olan Mısır, Ürdün ve Suriye arasında başlayan ve daha sonra Arap İttifakı haline gelerek Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Fas ve Cezayir' den asker ve silah yardımı da alan büyük bir orduya karşı altı gün gibi kısa bir sürede büyük bir üstünlükle galip gelmiştir. Savaşın sonunda İsrail 8000 milkare olan topraklarına Mısır'dan Sina Yarımadası ve Gazze Şeridi olmak üzere 23.762 milkare¹¹⁴, Suriye'den 444 milkare Golan Tepeleri ve 2.270 milkaresi Ürdün'den Batı Şeriya toprakları ele geçirerek 26.475 milkare toprak katmıştır. Bu topraklara karşı savaşın İsrail ekonomisine zararı 750 milyon dolar olmuştur.

Mısır Başbakanı Nasır ise İsrail'e karşı tüm Sina Yarımada'sını dört gün gibi bir sürede kaybetmesi savaşını kendi istemesi ve kendisine çok güvenmesine rağmen durum 1956 yılının tam tersi olmuştur. 1956 da Mısır savaşını kaybetmiş

¹¹¹Altı gün savaşı ile ilgili ayrıntılar için bakınız:Altı Gün Savaşı: <http://www.sixdaywar.co.uk/timeline.htm> (06.12.2014.)

¹¹² Armaoğlu, F. , s.243-246.

¹¹³ İsrail'in kadınların 2 sene erkeklerin ise 3 sene zorunlu askerlik yapma uygulaması olmasına rağmen muvazzaf asker sayısı 60.000 seferberlik ilan edildiğinde ise bu sayı 250.000 dolaylarında olmaktaydı. Buna karşılık Mısır'ın 310.000 Suriye'nin 115.000 Ürdün'ün 80.000 kişilik orduları bulunmaktaydı. Bunu dışında daha sonra Arap İttifakına katılan Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Tunus, Fas ve Cezayir den gelen asker ve silah takviyesi mevcuttur. Ayrıntılar için bakınız: Armaoğlu, F. , s.243

¹¹⁴ Gazze Şeridi;140 milkare

fakat Nasır'ın bölgede prestiji artmıştır, şimdi ise dört günde kaybedilen Sina Yarımadası Nasır'ın prestijine büyük darbe vurmuştur.

Bu sebeple 9 Haziran sabahı radyodan Mısır halkına yaptığı konuşmada istifasını açıklıyor, yenilgisinin sebebini de emperyalist dış güçlerin İsrail'i desteklemesi nedeni ile olduğunu söylüyordu.

Bunun dışında savaş 1967 Arap-İsrail savaşının bölgeye getirdiği en önemli değişikliklerden biri Birleşmiş Milletlerin bugünde hala çeşitli sorunlarda temel dayanak olarak sunduğu 242 sayılı karardır.

Kararın kabulü üzerine Sovyet delegesinin yaptığı konuşmada;

“242 sayılı kararın İsrail'in işgal ettiği tüm topraklardan çekilmesini,. Ortadoğu da adil ve devamlı bir barışın ilk ve esas şartı olarak kabul ettiğini dolayısı ile güvenli ve tanınmış sınırların gerçekleşmemiş olmasını İsrail'in işgal edilmiş topraklardan çekilmesini geciktirmek için bir bahane olarak kullanamayacağını”¹¹⁵.

ileri sürdü. Kararın başlangıç kısmında da ilk önce savaş yolu ile toprak kazanımını kabul etmediğini belirtmiştir. Sovyetlerin bu yorumu Mısır ve Ürdün yetkilileri tarafından aynen kabul edildi. Bu iki ülke barış için ilk adımın İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi olduğunu söylüyorlardı. İsrail Dışişleri Bakanı Eban ise tamamen aksi görüşü savundu; ona göre kararın esas amacı bir barış anlaşması yapılması idi. Karar bu barışı güvenli ve tanınmış sınırlara dayandırıyordu. Dolayısı ile güvenli ve tanınmış sınırlara dayanan bir barış gerçekleşmedikçe İsrail'in kuvvetlerini geri çekmesi söz konusu olamazdı.¹¹⁶

Suriye ise kararı tümünden reddettiğini açıkladı böylece 242 sayılı karar güvenlik konseyinden çıktığı andan itibaren tartışmalı bir mahiyet almış olmaktaydı. 1967 savaşı sonrası oluşan bir diğer önemli unsur ise Kudüs meselesidir. 1948-1967 yılları arasındaki 19 yıl boyunca Ürdün kontrolünde olan Batı Şeria ve Doğu Kudüs, Yahudiler için en önemli kutsal mekân olan “Ağlama Duvarı”nı¹¹⁷ da içermekteydi.

¹¹⁵ Armaoğlu, F. , s.248.

¹¹⁶ Armaoğlu, F. , s.248.

¹¹⁷ Ağlama Duvarı Yahudi tarihinin en önemli simgesi olan duvarın önünde ağlayarak kurtuluş gününü bekleyen dindar Yahudiler sebebi ile dışarıdan bakan insanlar tarafından ağlama duvarı olarak adlandırılmıştır. Duvar aslında Yahudilerin ibadet merkezi olan büyük sinagoglarının dış ayakta kalan dış duvarıdır. Ayrıntılar için bakınız: Ağlama Duvarı: <http://english.thekotel.org/cameras.asp> (06.12.2014.)

Bu 19 yıllık süre zarfında hiçbir Yahudi'nin Ağlama Duvarı ve çevresinde ibadet etmesine izin vermeyen Ürdün¹¹⁸ savaşın ardından İsrail'in Doğu Kudüs'ü ele geçirmesinden sonra İsrail'in tüm Müslüman âlemi için kutsal olan bu şehri bir Yahudi şehri yapmasından korkuyordu, böylelikle bugüne kadar uzayan bir sorununda temeli atılmış oldu.

Bu sebeple Pakistan 16 Haziran 1967'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bir mektup yazarak. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu Kudüs'ün Milletlerarası statüsünün korunmasına dair 29 Kasım 1947 tarihli 181 sayılı karar ile 11 Aralık 1948 tarihli ve 194 sayılı kararını ayrıca 9 Aralık 1949 tarihli ve 303 sayılı kararı hatırlatarak Kudüs'ün İsrail'in bir parçası haline gelmesinin önlenmesini istedi.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 4 Temmuz 1967 de Pakistan tarafından teklif edilen ve Türkiye, Gine, İran ve Mali tarafından desteklenen tasarıyı 20 çekimsere karşı 99 kabul oyu ile¹¹⁹ 2253 sayılı karar olarak kabul etti. Kararda İsrail'in Kudüs konusunda aldığı tüm tedbirlerden vazgeçmesi gerektiği belirtiliyordu.¹²⁰

Bu karar üzerine İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban 10 Temmuz günü Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderdiği mektupta; “Kudüs'ün 7 Haziranda İsrail'in eline geçmesinin ardından tüm dinlerin ibadetine açıldığını, söz konusu 5727-1967 sayılı kutsal yerlerin korunması kanununu kutsal yerlerin her türlü saldırıdan ve ziyaret serbestisinin ihlallerden korunması amacını taşıdığını, şehirde Araplarla Yahudilerin birbirleri ile temasının teşvik edildiği, başta su olmak üzere bütün şehrin belediye hizmetlerinin görülmekte olduğunu, bütün tedbirlerin Kudüs'ün üç büyük din için arz ettiği evrensel ehemmiyet dolayısı ile ve bu üç büyük dinin hizmetine sunmak için olduğunu” bildiriyordu.¹²¹

¹¹⁸ M.S 73 yılında Roma İmparatorluğu'nun Yahudileri sürgün etmesinin ardından bölgeden büyük ölçüde ayrılan Yahudi toplumu dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmalarına rağmen özellikle Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in yasağı kaldırması ile birlikte kutsal gün ve tarihlerinde Kudüs'e gelebilir ağlama duvarının önünde ibadetlerini gerçekleştirebilirlerdi. Yalnız toprakların Ürdün hâkimiyetinde kaldığı bu 19 senelik süreçte Yahudilerin Kudüs'ün doğusuna girişleri yasaklanmıştır. Ayrıntılar için bakınız: Sanal Yahudi Kütüphanesi: http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/Western_Wall.html (06.12.2014.)

¹¹⁹ ABD Çekimser oy kullanan ülkeler arasındadır.

¹²⁰ Armaoğlu, F. , s.268.

¹²¹ Armaoğlu, F. , s.268.

Kudüs Meselesi ve 242 sayılı kararlar İsrail'in Altı Gün Savaşı sonrası ele geçirdiği topraklar meselesi, günümüzde halen taraflar arası barışta en önemli konuların başında gelmektedir.

Türkiye ile Suriye arasında 1938 de cereyan eden Hatay olayından beri Türkiye'ye karşı genellikle olumlu bir tutum içinde bulunmayan Suriye'nin Dışişleri Bakanı tarafından söylenen sözler Arap-İsrail savaşı sırasında Türkiye'nin tutumunun Arap ülkelerinde çok önemli yankılar yapmış olduğunun iyi bir kanıtıdır. Öte yandan Mısır hükümet sözcüsü Hassan El Zeyyad 17 Kasım 1967 de verdiği bir demeçte:

*"Modern tarihin kaydettiği ve bizim yakın geçmişimizde geçirdiğimiz acı krizde, Türkiye iftihar edilecek bir tutumu davranışı olmuştur."*¹²² demiştir.

1967 savaşıdan sonra İsrail ile Arap komşuları arasında çıkan hudut olaylarında Türkiye hemen her defa İsrail'i protesto eden bir tutum takınmıştır.¹²³

Unutulmamalıdır ki Türkiye aynı dönemde "Kıbrıs Meselesi" münasebeti ile Yunanistan'la savaşın eşiğine kadar gelmiş ve Arap ülkelerinden Birleşmiş Milletler önünde Türkiye'ye Kıbrıs konusunda destek vermelerini beklemektedir. Bu beklenti doğrultusunda her ne kadar büyük ölçekli bir sonuç elde edilememişse de Arap ülkelerinin Türkiye'nin tezine yaklaştırmıştır. Arap ülkeleri yayınladıkları ortak bildirilerin çoğunda birbirine yakın ifadeler kullanarak Kıbrıs'ta her iki cemaatin meşru hak ve çıkarlarına uygun barışçı bir çözüm yolu gerektiği" görüşüne yer verilmiştir.¹²⁴

1967 savaşı sonrası ağır bir yenilgi ve ciddi bir toprak kaybı ile karşı karşıya kalan Araplar, İsrail'in savaşıyla haritadan silinmesinin mümkün olmayacağı yeni bir strateji geliştirilmesi gerektiği yönündeki eğilimleri arttı.

1967 yenilgisinden sonra Arapların intikam hisleri özellikle terörist faaliyetlerle kendini gösterdi. Bu faaliyetler için başta Ürdün, Suriye ve Lübnan da olmak üzere çeşitli terörist eğitim kampları kurulmuştur. Başlarda terörist faaliyetlerin hedefi İsrail toprakları olurken daha sonra İsrail dışındaki İsrail ya da

¹²² Gönübol, M. Kürkçüoğlu, Ö. (1989). "Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt:1 (1919-1973)", (1. baskı), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.559.

¹²³ Gönübol, M. Kürkçüoğlu, Ö., s.559.

¹²⁴ Gönübol, M. Kürkçüoğlu, Ö., s.559.

Yahudilik ile ilintili hedeflerine saldırılar¹²⁵ gerçekleştirmeye başlamışlardır. El-Fetih hareketinin merkez komitesi savaştan iki hafta sonra Şam'da toplanarak terör faaliyetlerine ağırlık verilmesini kararlaştırmıştır.¹²⁶

Bu kararda Yaser Arafat'ın etkisi büyük olmuştur. Fakat savaş sonrası İsrail'in elinde bulunan topraklardaki Arap nüfusu İsrail'deki demografik yapıyı ciddi ölçüde değiştirmiştir.¹²⁷ El-Fetih hareketlerinin uyguladığı terör eylemleri karşısında İsrail'in verdiği cevaplar sertleşirken arada kalan halkta da İsrail'e karşı düşmanca duygular artıyordu. Ayrıca Suriye bu terör faaliyetlerini desteklerken Nasır yapılan eylemleri; "pasif caydırma" şeklinde niteliyordu. Taraflar arasındaki gerginlik artarken El-Fetih daha korunaklı olması adına Ürdün'e geçip İsrail'in Doğu sınırı üzerinde saldırılarını gerçekleştirmeye başlamıştı.

El-Fetih'in Ürdün'e sığınması 1968 yılından itibaren İsrail-Ürdün sınırındaki silahlı çatışmalar birden bire artmasına sebep oldu. El-Fetih'in Ürdün'den İsrail'e saldırmasını zaman zaman Ürdün de destekledi. Bunun üzerine Ürdün ile İsrail arasındaki ilk çatışmalar Şubat 1968 de gerçekleşmeye başladı, iki İsrail kibutz'una Ürdün topraklarından açılan ateş sonrasında İsrail ve Ürdün ordusu karşı karşıya geldi bu süreç 1970-1971 yılında Ürdün'de çıkan iç savaşa kadar devam etti. Ürdün Kralı Hüseyin gerek Filistinli nüfusun kendi tahtını tehlikeye attığını gerekse İsrail'le sürekli yarattıkları çatışma ortamından rahatsız olarak El-Fetih'i Ürdün'den kovdu.¹²⁸

1968 yılının sonundan itibaren Filistin terörü değişik boyutlar kazanarak İsrail dışında uçak kaçırma, Amerikan ve İsrail uçaklarına bombalı saldırılar şeklinde gelişmeler göstererek sonraki yıllarda devam etti.¹²⁹ İlk uçak kaçırma hadisesi 22 Temmuz 1968 de oldu ve Roma'dan İsrail'e gitmekte olan bir İsrail El-Al yolcu uçağı Arap teröristler tarafından kaçırılarak Cezair'e indirildi yapılan

¹²⁵ Yapılan saldırılarda İsrail hava yolu şirketi EL-AL yurt, İsrail konsoloslukları ve Yahudi cemaatlerine ait sinagog, dernek binaları örnek gösterilebilir. Ayrıntılar için bakınız: Terör Kurbanları Sitesi: <http://www.lindasog.com/public/terrorvictims.htm> (07.12.2014.)

¹²⁶ Özcan, G. , s.37-38.

¹²⁷ Savaş sonrası ele geçen Sina yarım adası ve Gazze de 1.000.000 Arap yaşamakta idi.

¹²⁸ Kral Hüseyin'in 7 Haziran 1970'de Amman yakınlarındaki Zerka Mülteci Kampı'na operasyon başlattı ve binlerce Filistinlinin öldürüldüğü askeri hareketle Arafat'ın kontrolü altındaki Fedailer Ürdün'den çıkarıldı. Bu olay Filistinliler tarafından "Kara Eylül" olarak anılır.

¹²⁹ Düzgün, M. (2006). , s.258-259.

pazarlık üzerine İsrail elindeki 15 tutuklu Arap'ı serbest bırakması üzerine uçak ve yolcularda serbest bırakıldı.¹³⁰

Bu hadisenin arkasından 26 Aralık 1968'de Filistin Kurtuluşu İçin Halk Cephesi (FKHC) mensubu iki Filistinli terörist Atina havaalanında 41 yolcu ve 10 mürettebatı ile Paris ve New York'a hareketi bekleyen boeing 707 El-Al uçağına makineli tüfek ve bombalarla saldırdılar. 1 yolcu öldü ve mürettebattan da 1 kişi yaralandı. Uçaklarla ilgili saldırılar sürerken Filistinli teröristler 20 Şubat'ta Kudüs'te bir süper markete patlayıcı ile saldırdılar. 18 Şubat 1969'da biri kadın dördü erkek beş Filistinli terörist Zürih'te Tel-Aviv'e hareket için hazırlanmakta olan bir El-Al uçağına makineli tüfek ve patlayıcı maddelerle saldırdı. Uçakta büyük hasar oluşurken yolculardan 17'si yaralandı bu şekilde başlayan uçak kaçırma ve İsrail uçakları ve yerleşimlerine saldırı eylemleri devam eden yıllarda da sürdü.¹³¹

Ayrıca sonraki yıllarda El-Fetih saldırıları için Lübnan topraklarını da kullanmaya başlamış böylece daha sonraki yıllarda geniş bir şekilde çıkan Lübnan meselesi 1969 yılında başlamış olmaktaydı. Ayrıca 1969 Filistin hareketindeki önemli dönüm noktalarından birini de barındırmaktaydı Şubat 1969'da Filistin Kurtuluş Örgütü'nün başına 39 yaşında Yaser Arafat geçiyor böylelikle Filistin Kurtuluş Örgütü El-Fetih kontrolüne giriyordu. Arafat'ın seçimi sırasında kullandığı en etkili sözcük ise "dinamizmini kaybeden bir devrim sönmeye mahkûmdur" oluyordu.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Arafat'ın kontrolüne girmesi ile başta Kudüs olmak üzere Gazze¹³² ve Eliat'ta¹³³ Arap teröristler İsrail'in sivil hedeflerine karşı yoğun şekilde saldırılara giriştiler. Bu saldırı ve sabotajlar Avrupa'daki İsrail elçilikleri ve El-Al bürolarına da yöneldi, örneğin 8 Eylül günü Filistinli teröristler Lahey ve Bonn'daki İsrail elçilikleri ile Brüksel'deki El-Al ofisine bombalarla saldırdılar.¹³⁴

¹³⁰ Armaoğlu, F. , s.248.

¹³¹ Armaoğlu, F. , s.248.

¹³² Güneyde Mısır, kuzeyde ve doğuda İsrail batısında da ise Akdeniz bulunan tamamı Filistin özerk yönetimi altında olan bölge.

¹³³ İsrail'in kızıl denize kıyısı olan en güneydeki liman ve turizm şehridir.

¹³⁴ Armaoğlu, F. , s.248.

Aynı yıl 21 Ağustos günü sabah 07:20 de Avustralyalı bir Hıristiyan tarafından Mescid-i Aksa'da çıkartılan yangının sorumluluğunu İsrail'e ve Yahudilere yüklemek isteyen çevrelerce yapılan çarptırılmış haberler¹³⁵ yüzünden başta Amman, Bağdat, Şam ve Kahire olmak üzere diğer Arap Başkentlerinde İsrail'e karşı "Cihat" kutsal savaş ilan edilmesini isteyen gösteriler yapıldı ve İslam Dünyasın da İsrail'e karşı bir kampanya başladı. Ürdün Kral'ı Hüseyin Bin Talal, Arap liderlerine bir mesaj göndererek bir Arap zirvesi yapılmasını istedi. Arap Dışişleri Bakanları 25 Ağustos 1969 da Kahire de toplandılar, fakat bir "Arap zirvesine" değil bir "İslam zirvesine" karar verdiler. Toplantıda Ürdün ve Filistin Kurtuluş Örgütü Arap zirvesi yapılmasında ısrar etmişler ise de Suudi Arabistan'ın ağır basması ile İslam zirvesine karar verilmiştir. Bu görüş farklılığı birinin meseleye "Filistin" gibi siyasi diğerinin meseleye "Kudüs" gibi dini açıdan bakmasından ileri geliyordu.

Bu sırada aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 25 ülke 28 Ağustos'da BM Güvenlik Konseyinin olağanüstü toplanarak El-Aksa meselesini ele almasını istediler. Güvenlik Konseyi El-Aksa konusunu 9 Eylülde müzakereye başladı. 15 Eylülde Pakistan tarafından sunulan kararın tasarısını 4 çekimser (ABD, Finlandiya, Kolombiya, Paraguay) karşı 11 oyla 271 sayılı karar olarak kabul etti. Kararda güvenlik konseyinin Kudüs hakkındaki daha önceki 252(1968) ve 267(1969) sayılı kararları ile Genel Kurul'un 2253 (ES-V)ve 2254 (ES-V) sayılı kararlarını hatırlatarak, İsrail'in Kudüs'ün statüsünü değiştirici mahiyette tedbirleri hemen geri alması isteniyor, İsrail bu karara cevap vermez ise Konsey'in İsrail'e karşı alınacak tedbirleri görüşmek üzere tekrar toplanacağını bildiriyordu.¹³⁶

İslam zirvesi ise 22-25 Eylül 1969 günlerinde Fas'ın Başkenti Rabat'ta toplandı. Zirveye 36 ülke davet edilmiş olmakla beraber Türkiye dâhil 25 ülke katıldı. Türkiye zirvede Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından temsil edilmiştir. Irak üye olarak değil de gözlemci olarak davet edildiği için Filistin Kurtuluş Örgütü ve Fas ile (zirvenin ev sahipliğini Suudi Arabistan ile Fas yapıyordu) diplomatik münasebetleri olmadığı için Suriye zirveye katılmamıştır. İslam zirvesi sonunda yayınlanan kararlarda İsrail'in Kudüs'ten çıkması ve

¹³⁵ Yangını çıkartan Denis Michael Rohan akli dengesi bozuk evanjelist bir protestan'dır. Ayrıntılar için bakınız: Gerçekle Barış: <http://www.peacewithrealism.org/pdc/arson.htm> (08.12.2014.)

¹³⁶ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.483-484.

Kudüs'e 1967 Haziranından önce 1300 yıldır devam eden statüsünün iadesi ile İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesi isteniyordu. Konferansta İsrail'i tanımış olan devletleri İsrail'le diplomatik münasebetlerini kesmeleri istenmişse de Türkiye ve İran ile Mali, Moritanya, Nijer ve Senegal gibi Afrikalı Müslüman ülkeler bunu kabul etmemişlerdir.¹³⁷

Türkiye'nin gerek İslam zirvesi gerek alınan kararlar karşısındaki tutumu çok fazla bağlanmamak şeklinde ifade edilebilir. Çünkü Rabat'taki Türk delegasyonu 25 Eylül günü şu açıklamayı yayınlamıştır:

“Türkiye Dışışleri bakanı konferansta yaptığı konuşmada Türkiye'yi konferans sonunda yayınlanan beyanname ile ilgili konularda Birleşmiş Milletler'de kabul veya tasvip ettiği kararlara uygunluğu nispetinde desteklediğini açıklamıştır.”¹³⁸ Bu karmaşık açıklamanın sebebi şuydu; o sırada bilhassa CHP muhalefeti Türkiye'nin bir laik devlet olarak İslam zirvesine katılmasına karşı çıktığı gibi kamuoyunda da bu katılma ile ilgili sert tartışmalar olmuştur. Bu sebeple o zamanki hükümet İslam zirvesine katılma kararı alarak bilhassa Arap dünyasına bir yakınlaşma eğilimi gösterirken zirveye sadece Dışışleri Bakanı seviyesinde katılmak sureti ile bu yaklaşmayı sınırlı bir seviyede tutmaya dikkat etmiştir.

Bu sebeple Dışışleri Bakanı Çağlayangil'in Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yaptığı konuşmada El-Aksa ve Arap-İsrail meselesine değinen sözleri 25 Eylül günü Rabat'ta yapılan açıklamayı aydınlığa kavuşturmaktan uzak kalmıştır. Fakat ne olursa olsun El-Aksa yangını dolayısı ile ilk defa toplanmış olan İslam konferansı bundan sonra Müslüman dünyasının anlaşmazlıklarının çözümünde güçlü ve etkin bir kuruluşu olarak varlığını sürdürecektir.¹³⁹

Rabat toplantısına Türkiye'nin Dışışleri Bakanı düzeyinde ve gözlemci statüsü ile katılması Türk Dış Politikasındaki tavır değişikliğini ortaya koyan önemli gelişmelerdir. Genel olarak bakıldığında 1965-1970 döneminde Türkiye'nin uluslararası forumlarda Batı yanlısı politikadan biraz uzaklaştığı ve Batı devletlerinin takındığı tutumdan farklı olarak Arap-İsrail çatışmalarında Arap

¹³⁷ Armaoğlu, F. , s.284.

¹³⁸ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.483-484.

¹³⁹ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.483-484.

devletlerini ve sömürgecilikle ilgili konularda Üçüncü Dünya Ülkelerini desteklediği görülmektedir.¹⁴⁰

Türk yöneticiler 1965 sonrasında artık Sovyet tehdidini eskisi gibi Keskin bir şekilde değerlendirmiyorlardı. Bu yeni algılayış doğal olarak NATO ülkeleri ile oluşturulan ittifakın değerlendirilişinde yansıdı. NATO'nun Türkiye'nin güvenliğini sağlamada tek başına yeterli olmadığı, sadece NATO'ya güvenilemeyeceği anlayışı yaygınlaştı. Sovyet tehdidinin azaldığının algılanması NATO'ya atfedilen önemde de doğal olarak radikal bir şekilde olmasa da bir gerileme ortaya çıkardı.¹⁴¹

Türk Dış Politikasındaki tavır değişikliğini Birleşmiş Milletlerdeki oy kullanma eğilimleri çerçevesinde de ortaya koymak mümkündür. Wittkopf'un araştırmasının gösterdiğine göre 1963 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurul oylamalarında ABD'nin kullandığı yönde en fazla oy kullanan ülke Türkiye'dir.

1967 yılında ise Türkiye'nin oy kullanma kalıpları hala ABD ile büyük benzerlik göstermektedir fakat bu defa Türkiye birinci değil 15. sırada yer almaktadır. 1961 yılında Birleşmiş Milletlerin 15. Toplantısında Türkiye'nin ABD ile aynı yönde oy kullanma oranı %75,1'tir (genelde 145 oylamanın 109'u soğuk savaşla ilgili konularda 37'de 33, silahsızlanmayla ilgili konularda 8'de 7, sömürgecilikle ilgili konularda 38'de 28 ve Arap-İsrail çatışması konusunda 8'de 3) 16. Toplantıda bu oran %80,8'e yükselmiştir. (genelde 125 oylamanın 101inde soğuk savaş konusunda 22'de 20 silahsızlanmada 34'te 28 sömürgecilikte 38'de 31 Arap İsrail çatışmasında 9'da 8)¹⁴²

1967 yılında Birleşmiş Milletler'in 5.Özel, 5.Acil Özel ve 22 olağan toplantılarında Türkiye'nin oylama kalıplarının ABD'ninkilerle uyumu 65'te 30'a düşür (Arap İsrail çatışmasında 15'te 3, sömürgecilikte 17'de 1, soğuk savaşta 19'da19 ve silahsızlanmada 5'te 5). Görüldüğü gibi Türkiye, Arap-İsrail çatışması ve sömürgecilikle ilgili oylamada büyük oranda ABD'nin zıttı oy kullanırken soğuk savaş ve silahsızlanmada adeta bu tutumunu dengelemek istercesine ABD ile aynı doğrultuda oy kullanmıştır.¹⁴³

¹⁴⁰ Armaoğlu, F. , s.282.

¹⁴¹ Armaoğlu, F. , s.282.

¹⁴² Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.483-484.

¹⁴³ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.483-484.

2.2 İSRAİL KONSOLosu EFRAİM ELROM'UN ÖLDÜRÜLMESİ

Filistin Kurtuluş Örgütünün “başarılı direniş” i ve 1967 Arap-İsrail Savaşı Türkiye’de, başta Küba ve Vietnam gibi çeşitli sol-gerilla olaylarını izleyen¹⁴⁴ ve onlarla kendilerini tanımlayan gençlerin Filistin’de ki bu olaylara ve hareketlere karşı ilgisini çekmiştir. İlerleyen dönemlerde çoğunlukla Filistin mülteci kamplarının yer aldığı İsrail’e komşu bazı ülkelerde olan Filistinli direnişçi eğitim kampları Türk gençleri içinde silahlı eğitim almak için uğrak yerler haline gelmiştir. İdeolojik bakımdan kendilerine yakın olan Filistin halkıyla birlikte olmak ayrıca daha sonra bu kamplarda öğrenilen silahlı çatışma ve bombalama eğitimlerini Türkiye’de ki devrim hareketlerinde kullanmak üzere Sol görüşe sahip birçok Türk genci tıpkı Avrupadaki yaşlıları gibi 1968 yılının ikinci yarısından itibaren bu kamplara katılmaya gitmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 68 kuşağı olarak anılan bu dönemin öğrenci liderlerinden Yusuf Aslan Filistin’e gidiş kararını şöyle açıklıyordu:

*“Bugün Ortadoğu’da Amerikan emperyalizminin ileri karakolu olan İsrail’e karşı Arap halkları antiemperyalist bir savaş yürütmektedir. Bu savaş; Asya’da, Afrika’da, Latin Amerika’da ve bütün dünyada emperyalizmin baskısı altında ezilen halkların yürüttüğü devrimci kavganın bir parçasıdır. Emperyalizme karşı yürütülen savaş, bütün dünya halklarının ortak savaşidir. Vietnam’da Ortadoğu’da, Latin Amerika’da emperyalizme karşı sıkılan her kurşun, aynı zamanda Türkiye halkının kurtuluşu için sıkılmaktadır”*¹⁴⁵.

Böylelikle 60 lı yılların sonlarında sol görüşlü militaristlerin açtığı bu yoldan 80 li yıllarda ASALA ve daha sonrada PKK gibi terör örgütleride yararlanmaya başlayacaktır.¹⁴⁶

Türkiye kökenli aşırı sol terör örgütlerinin Filistinli militan gruplarla yaklaşması İsrail ve Türkiye arasındaki güvenlik teşkilatlarının da ortak amaçlar çerçevesinde yaklaşmasına sebebiyet vermiştir.

İsrail her fırsatta Türkiye’nin dikkatini önce Türk sol eğilimli grupların hareket ve eğitimlerine ardında, seksenli yıllarda ise ASALA gibi Ermeni örgütler ile Filistinliler arasında kurulan ‘tehlikeli’ ilişkilere çekecektir.

¹⁴⁴ Aynı yıllarda Vietnam da Võ Nguyên Giáp Küba da Ernesto Che Guevara gibi önemli karakterler Türkiye’deki sol eğilimli gençler tarafından takdirle takip ediliyordu.

¹⁴⁵ Özcan, G. (2005). *“Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi”*, İstanbul: (1.baskı), TESEV Yayınları, s.39-40.

¹⁴⁶ Özcan, G. s.39-40.

‘Filistin sahasına’ yerleşen Kürt ayrılıkçı örgütünün eylemleri 90 lı yılların ortasında başlatılacak açık askeri işbirliğinin en önemli dinamiklerinden birisini oluşturacaktır.

Görüldüğü gibi bu durum başladığı andan itibaren Türkiye iç politikasında ciddi sorunlar oluşturacak bir konu haline gelmiştir

Bunlardan ilki olarak beklide o dönemin İsrail in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom un öldürülmesi olayıdır.¹⁴⁷

17 Mayıs 1971’de “1 Nolu Bülten” ile THKP-C “ Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi Merkez Komitesi” “Amerikancı Bakanlar Kurulu’na” başlığını taşıyan bildiride “Efraim Elrom’un hayatına karşılık” olarak yerine getirilmesi gereken talepler sıralanacak, bu taleplerin üç gün içinde yerine getirilmemesi durumunda diplomatın öldürüleceği belirtilecektir.¹⁴⁸

“Amerikancı Bakanlar Kuruluna Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi 1 Mayıs harekâtında Ortadoğu halklarının baş düşmanı Amerikan emperyalizminin maşası Siyonist İsrail’in Türkiye Başkonsolosu olan ve de ülkemizdeki Siyonist hareketlerin organizasyonunda önemli rolü olan Ephraim Elrom’u kaçırmıştır. Ephraim Elrom’un hayatına karşılık derhal şu şartların yerine getirilmesi gerekmektedir.

1) Tutuklu bulunan tüm devrimcilerin derhal serbest bırakılması, yer sonra bildirilecektir

2)Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi’nin (THKP-C) 1. no’lu bülteninin 07:30,13:00,19:00 ve 22:45 TRT haber bülteninde 3 gün devamlı ve eksiksiz anons edilmesi.

3)Müddet doluncaya kadar polisin ve diğer güçlerin hiçbir takibe girişmemesi ve aleyhte yayın yapılmaması mühlet bu ultimatoma’un verildiği tarihten itibaren 3 gündür şartlar yerine getirilmezse derhal Ephraim Elrom kurşuna dizilecektir

Mühdet 20Mayıs 1971 saat 17:00’e kadardır. Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi Merkez Komite”192 denilmekteydi”¹⁴⁹.

Ertesi gün Hürriyet Gazetesinde Manşet “HÜKÜMET, İsrail Başkonsolosunu kaçıran zorbalara son ihtarını yaptı: PAZARLIK YOK serbest

¹⁴⁷ Elrom’un kaçırılması ve öldürülmesi eyleminin başlarda Filistin’e gitmeyi reddeden örgüt, THKP-C, tarafından gerçekleştirilmiş olması ironiktir. Nitekim Filistinliler Elrom eyleminin THKO tarafından yapıldığını düşüneceklerdir. Ömer Özsökmenler, “1960’ların Enternasyonalizmi ya da Türkiyeli Devrimcilerin Filistin Çıkarması”. Ayrıntılar için bkz: *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 1960-1980, İstanbul, İletişim, s.2138.

¹⁴⁸ Bir iddiaya göre “Araplarla yakınlaşmayı savunan” ve “ülkesinde antifaşist olarak tanınan” bir konsolostu Efraim Elrom ayrıntılar için bkz: Yalçın, S. ve Yurdakul, D. Bir MİT Görevlisinin Sıra dışı Yaşamı Bay Pipo, s.194.

¹⁴⁹ Korkmaz, E. (2004) “Kafa Tutan Günler - Yeraltı 68 Güncesi” İstanbul: Alev Yayınevi.

bırakın konsolos ölürse gizli örgüt ile alakalı olanlar idam edilecek”¹⁵⁰. şeklinde çıkmıştır.

17 Mayıs’tan itibaren sıkıyönetim uygulamaları görülmedik ölçüde sertleşecek, ‘Balyoz Harekâtı’ olarak adlandırılan tutuklama kampanyası ile tüm Türkiye’de insan avı başlatılacak, 21 Mayıs’a kadar toplam 547 kişi gözaltına alınacaktır. Elrom’un bulunması için 23 Mayıs 1971 günü İstanbul’da sokağa çıkma yasağı ilan edilerek şehirdeki evlerin tek tek aranacağı açıklanacaktır. Ancak, alınan önlemlere karşın, Elrom 22 Mayıs 1971’de İstanbul Nişantaşı’nda kaçırıldığı evde genel arama başlamadan hemen önce öldürülecektir. Elrom’un öldürülmesine kamuoyunun her kesiminden çok sert tepkiler gelecektir. Olayı “facia” olarak nitelendiren İsmet İnönü tepkisini,

“Tarih boyunca Türk milletinde antisemitizm hastalığı olmadı ve olmayacaktır” sözleriyle ifade edecektir.¹⁵¹

Eylemden sonra cinayet sanığı olarak tutuklanan Mahir Çayan ve arkadaşları yargılama aşamasında Maltepe Askeri Cezaevinden kaçacaklar, Ünye’de bulunan askeri tesislerden rehin aldıkları yabancı uyruklu personelle birlikte saklandıkları Kızıldere’de 30 Mart 1972’de öldürüleceklerdir.

2.3.1973 YOM KİPPUR SAVAŞI

Yom Kippur savaşının yaşandığı 1973 öncesi Türkiye’nin iç siyasetinin yoğun ve karmaşık olduğu yetmişli yılları yakından incelemek gerekirse; ana hatlarıyla yetmişli yıllara göz atan her gözlemcinin ilk fark edeceği şey siyasal ve sosyal alanda yoğun bir kaos ve istikrarsızlık görüntüsü olacaktır. Bu istikrarsızlığın temel nedeni ise askeri darbeler ve ekonomik koşullar denilebilir.

Askeri darbeye maruz kalmış her demokrasi defolu bir demokrasidir. 70’li yılların demokrasisi de tıpkı 60’lı yılların demokrasisi gibi (27 Mayıs,12 Mart) darbeye maruz kalmış bir demokrasidir. O nedenle de bu dönem istikrarsızlık ve

¹⁵⁰ Özcan, G. s.39-40.

¹⁵¹ Özcan, G. s.39-40.

kaos'un yoğun olarak görüldüğü ve bunların ekonomik sonuçlarının ortaya çıktığı bir dönemdir.¹⁵²

Ekonomik kriz ve siyasal terör, bu iki sorun 70'li yıllar boyunca siyasal ajandanın en başında yer almış fakat bir türlü çözülememiştir. Tersine ivme kazanarak kangren haline dönüşmüştür. Ülkede yokluk ve kıtlıklar egemen olmuş margarin, tüp gaz, şeker, elektrik gibi temel tüketim malları bulunamaz duruma gelmiştir bütün bu yokluk ve kıtlıkların üzerine siyasal cinayetlerin birden bire artışı eklenmiş ve durum içinden çıkılmaz bir hale doğru evrilmiştir.

12 Mart darbesinden sonra CHP, AP, MSP, MHP, CGP ve Demokratik Parti'den oluşan altı partili bir siyasal tablo ortaya çıkmıştır. Buna bir de bağımsızları eklediğinizde tablo daha da karamsar hale gelmektedir. Zamanla Demokratik Parti ve CGP iyice zayıflamış olsa da hükümetler çok zor kurulduğu için birkaç sandalye ile de olsa bu partiler kabinde kendilerine yer bulabilmişlerdir.

Sonuçta askeri ve sivil bürokrasi'den oluşan vesayet makamları neredeyse ekonomi dışındaki tüm konularda onay ve yönlendirme makamı haline gelmişlerdir. Siyasetçi sınıfına sadece ekonominin çarkını çevirmek görevi bırakılmıştır. Örneğin 1973 seçimlerinden sonraki altı yıl içinde yedi hükümet kurulmuştu ortalama olarak hükümetlerin ömrü bir yılın bile altına düşmüştür her yeni hükümet yeni pazarlıklara ve yeni yozlaşmalara davetiye çıkarmıştır.¹⁵³

Türkiye'nin iç politik yapısı bu denli karışıkken dışarıda da Türkiye-İsrail ilişkileri bakımından ilişkilerinde yeni bir dönem yaratacak OPEC'in petrol kısıtlamalarıyla sonuçlanacak yeni Arap-İsrail savaşını (1973 Yom Kippur) eşğine gelinmekteydi. Bölgede 1967 savaşı sonrası Filistin tarafında terörist eylemler baş gösterirken, Ürdün de iç savaşa giden yol taht sıkıntısı ve Kara Eylül olayı yaşanıyordu. Mısır'da ise sınır'da iki devlet arasında gerginlik mevcuttu. Bunun sebebi 1967 savaşının sonunda Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısına İsrail kuvvetleri batı kıyısına ise Mısır kuvvetleri yerleşmiştir. Karşılıklı olaylar ortamı gererken bunlar arasında en önemlilerinden biri İsrail'e ait Eliat destroyerinin 21 Ekim 1967 günü Sina'nın kuzey kıyılarında Pord Fuad ve Pord Said açıklarında

¹⁵² Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.515.

¹⁵³ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.515.

Mısırlılar tarafından Sovyet yapımı “Komar füzeleri”¹⁵⁴ ile batırılması idi 47 kişinin ölmesi kanal cephesinde durumu iyice gerginleştirdi. Buna misilleme olarak 24 Ekim’de İsrail jetleri Süveyş şehrindeki rafinerileri, petro-kimya tesislerini ve petrol tanklarını bombaladılar. Bombalanan iki rafinerinin yıllık kapasitesi 5 milyon ton idi ki Mısırın yıllık petrol ihtiyacı zaten 6,5 milyon tondu geri kalan 1,5 milyon ton İskenderiye’deki rafineriden sağlanmakta idi.¹⁵⁵

Bu çatışmalar üzerine Birleşmiş Milletler gözlemci sayısını arttırarak cephenin her iki tarafını da kontrol altında tutmaya çalıştı. Buna rağmen kanalın iki kıyısı arasında çatışmalar ve ateş teatisi eksik olmadı. Nasır 23 Temmuz 1968 günü Arap Sosyalist Partisi’nin Milli Kongresinde yaptığı konuşmada şunları diyordu:

*“Bir yıl önce hezimetten sonra silahlı kuvvetlerimiz mevcut değildi şimdi ise silahlı kuvvetlerimiz muharebeden öncekinden çok daha güçlüdür. Silahlı kuvvetlerimizi daha da geliştirmek için çalışıyoruz bundan sonradır ki siyasi ve askeri çözümleri tartışacağız”*¹⁵⁶

Böylece Nasır kaybedilen toprakları geri almak için yeniden savaşa hazırlanıyordu lakin ordu böyle bir savaşa hazır değildi bu sebeple Nasır yıpratma savaşı (war of attrition)’na başvurmaya karar vermiştir.

Savaştan sonra İsrail 1968 Ocak ve Şubat aylarında iki ay gibi kısa bir surede Süveyş kanalının doğu kıyısını 100 kadar betonarme mevzilerle tahkim ederek Bar-Lev¹⁵⁷ hattını kurmuştur.

İsrail’in politikası toprak ve barış ikilisine dayandığı için Sina’yı ne kadar uzun süre elinde tutarsa Nasır’ı o kadar kolay barışa zorlayabilirdi. Bu sebeple İsrail’in Sina’ya sıkı bir şekilde yapışması gerekiyordu. Buna karşılık Nasır da İsrail’in Sina’ya yapışmaması gerektiği inancında idi. Savaş yapamadığına göre yıpratma savaşı ile İsrail’i Sina’dan çekilmeye zorlamak istedi.

Nasır, İsrail’e karşı El-Fetih terörünü desteklerken buna “pasif caydırma” demiştir. Şimdi ise “aktif caydırma” metodunu kullanmaya karar verdi. Bu metoda göre karşı tarafa devamlı ateş açılarak ve devamlı saldırılarla mümkün

¹⁵⁴ Hücumbotlar tarafından gönderilebilen deniz saldırı füzeleri

¹⁵⁵ Armaoğlu, F. , s.287.

¹⁵⁶ Armaoğlu, F. , s.287.

¹⁵⁷ Dönemin İsrail genelkurmay başkanı Haim Bar-Lev tarafından ortaya konan strateji olması sebebi ile yapılan mevzilenme işlemine ve oluşturulan hatta Bar-Lev hattı denir.

olduğu kadar çok İsrail askeri öldürülecekti. Nasır, İsrail'in savaş planlarının hep bir kaç günlük muharebe süratine dayanmakta olduğunu görmüştü. İsrail uzun süreli bir muharebeye dayanamazdı çünkü insan gücü (kaynağı) zayıftı. İsrail devamlı insan kaybını göze alamayacağı gibi İsrail ekonomisi de uzun süreli bir savaşı kaldıramazdı. Dolayısı ile İsrail Süveyş kanalından çekilmenin yollarını arayacaktı, işte bu metot Nasır'a göre "Yıpratama Savaşı" olacaktı.¹⁵⁸

Nasır 22 Ocak 1970'te Moskova'ya gitti ve Sovyetlerden durumla ilgili yardım için daha fazla malzeme ve teçhizat istedi. Ancak bu yeni ve karmaşık silahları Mısır ordusunda kullanabilecek Mısırlı yoktu, bunun üzerine Sovyetler Mısır savunmasına bizzat katılmaya karar verdi. Sovyetlerin vereceği silahlar arasında özellikle "SAM-3 füzeleri"¹⁵⁹ bulunuyordu. İsrailliler Nasır'ın alacağı bu füzeleri engellemeye çalıştı çünkü bunlar yüksekten uçan uçaklara karşı etkiliydi. Mayıs ve Haziran aylarında iki ülke arasındaki çatışmalar hızlı bir şekilde devam ederken 30 Haziran günü İsrail'in 2 Phantom¹⁶⁰ ve 2 Skyhawk¹⁶¹ uçağı Mısır tarafından düşürülür. 3 pilot'da esir alınır Kahire'den yapılan açıklamada İsrail uçaklarının hava savunmada kullanılan yeni yöntemlerle düşürüldüğü bildiriliyordu. Bu yeni yöntem ise kanal cephesinde SAM-3 füzelerinin İsrail uçaklarına karşı kullanılması idi. Bu yeni Sovyet füze sistemi ile Mısır 1970 yılının Temmuz'unda 5 Phantom uçağı daha düşürdü buna karşılık olarak ta İsrail ordusu Mısır'ın MIG-21¹⁶² ve MIG-31¹⁶³ model 9¹⁶⁴ adet uçağını düşürmüştür.¹⁶⁵

Böylece Nasır'ın yıpratma savaşı başarısız olmuş ve hedefine varamamıştır. Bu sebeple bu sırada Amerika'nın harcadığı barış çabaları içinde

¹⁵⁸ Armaoğlu, F. , s.287.

¹⁵⁹ Sovyet yapımı Karadan havaya alçak intifa hava savunma füzesi özellikle ABD yapımı Phantom'lara karşı etkili olan bu sistem Mısırdaki SAM-2 karadan havaya yüksek intifa uçaklarının (ABD yapımı Skyhawk) etkisiz hale getirilmesinde kullanılan füze sisteminin gelişmiş versiyonudur.

¹⁶⁰ ABD yapımı Phantom savaş uçağının Yapımına ilk kez 1961'de başlanmıştır günümüzde Türkiye dâhil birçok ülkenin askeri hava envanterin bulunmaktadır.

¹⁶¹ ABD yapımı Skyhawk hafif avcı saldırı uçağıdır

¹⁶² Sovyetler Birliği yapımı MIG (Mirage) süpersonik (sesten hızlı) jet avcı/önleyici uçak.

¹⁶³ Sovyetler Birliği yapımı MIG (Mirage) MIG-25'in geliştirilmiş türevidir. Asıl görevi nükleer füzeler, casus uçaklar ve bombardıman uçaklarını önlemek ya da imha etmektir.

¹⁶⁴ 30 Temmuz günü İsrail uçakları ile Sovyet pilotlarının kullandığı Mısır uçakları arasında yaptığı hava muharebesinde ise İsrail uçakları 4 Mısır MIG-21 uçağını düşürdüler fakat ne Sovyetler nede İsrail bu hadiseyi açıklamadılar İsrail Sovyet prestijine darbe vurup Sovyetleri karşısına almaktan kaçınıırken Sovyetlerde şüphesiz Arap dünyasının önünde küçük duruma düşmek istememişlerdir. Bu olay aynı zamanda Nasır'ın yıpratma savaşının Sovyetler birliği ile Amerika'yı karşı karşıya getirmesini de engelliyordu.

¹⁶⁵ Armaoğlu, F. , s.287.

yer alan ateşkes teklifini 7 Ağustos'ta kabul etti. Böylece yıpratma savaşı son bulurken,¹⁶⁶ 1973 yılındaki Yom Kipur savaşına biraz daha yaklaşıldı.

Taraflar ve sınırlardaki hareketlilik bu şekilde iken Birleşmiş Milletler başta olmak ve ABD tarafları müzakere masasına oturtabilmek için siyasi boyutta gösterdikleri çabalar sonucu ortaya bir birini izleyen süreçte iki farklı plan çıkmıştır. İlki Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Sithu U Thant¹⁶⁷ tarafından atanan İsviçre'nin Moskova Büyükelçisi ve konu ile ilgili "özel temsilci" Dr. Gunnar Jarring'in¹⁶⁸ Haziran 1967 Aralık 1970 dönemlerini kapsayan ve 4 Ocak 1971 tarihli Güvenlik Konseyine sunduğu raporun genel sonuçları: İsrail'in 1967 savaşı öncesi sınırlara çekilmesi mümkün değildi. Arap ülkelerinin kendisini tanıması ve barışı konuşmak üzere masaya getirilmediği sürece İsrail bunu kabul edemezdi.¹⁶⁹

İsrail'in bu teklifini Mısır ve Ürdün tarafından da kabul edilmedi. Mısır İsrail'in ilk önce geri çekilmesini şart koşmuş, Ürdün ise 242 sayılı kararı uygulamasını ve Kudüs üstündeki yaptırımlarını geri çekmesini bildirmiştir. Ayrıca her iki devlet'de sonuçlar oluşmaya başlasa da İsrail ile doğrudan masaya oturmayacaklarını bildiriyordu.

Bunların dışında savaşın diğer tarafı olan Suriye'nin Jarring'le teması bile olmuyordu.¹⁷⁰ Tekrarlayan istekler ve inatlar yüzünden Jarring artık göreve devam etmesinin anlamsız olduğunu gördü, bu sebeple çalışmalarını keserek görev yeri Moskova'ya geri döndü.

Jarring Misyonu'nun başarısızlığı üzerine ABD harekete geçerek Rogers planları¹⁷¹ olarak anılan 3 adet barış planını sundu fakat bunlar da sonuç vermemiştir. Tüm bu hareketliliklerin ortasında Mısır Devlet Başkanı 1956-1967 ve yaklaşan 1973 savaşlarındaki en önemli karakterlerden biri olan Cemal Abdül Nasır geçirdiği bir kalp krizi nedeni ile 28 Eylül 1970'te, 52 yaşında hayatını

¹⁶⁶ Boyut kitapları gün gün modern savaşlar 2006 s.81

¹⁶⁷ Sithu U Thant (1909 - 1974) Doğum yeri Birmanya olan Milletlerin üçüncü genel sekreteri.

¹⁶⁸ Gunnar Valfrid Jarring (d. 1907 - ö. 2002), İsveçli Türkolog ve diplomat. Doğu Türk dilleri üzerine çalışmalarıyla da tanınır.

¹⁶⁹ Armaoğlu, F. , s.287.

¹⁷⁰ Düzgün, M. (2006). ,s.259-269.

¹⁷¹ ABD Dışişleri Bakanı William P. Rogers tarafında ortaya atılan plan ayrıntıları için bakınız: İsrail Devleti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi: <http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/10%20Israel%20Rejects%20the%20Rogers%20Plan-%20Cabinet%20Stateme.aspx> (10.12.2014.)

kaybetmiştir. Nasır'ın ölümü üzerine iktidara Cumhurbaşkanı Yardımcısı olan Hür Subaylar Hareketi'nden beri Nasır'ın en yakınları arasında bulunan Enver Sedat geçmiştir.

Enver Sedat'ın ortaya koyduğu siyasi tablo başta Nasır'a çok yakın ve Sovyetlerle ilişkileri çok kuvvetli olan Başkan Yardımcısı Ali Sabri ve bazı Mısır yetkililerini tutuklatarak Mısır'ın Sovyet politikalarına karşı artık daha mesafeli olacağı gibi bir izlenim bıraktıysa da, ardından gelişen bir dizi olay sonucu tarihler Şubat 1973'ü gösterdiğinde Sovyetler ile arası gayet iyi hale gelmiş hatta yaklaşan savaş için yeni silahlar temin eden bir ülke olmuştur.¹⁷²

Bunların başında Tanklar,¹⁷³ SAM-6 Füzelere,¹⁷⁴ ile Saggar Anti-Tank Füzelere¹⁷⁵ ve savaşta Mısır askeri gücüne ciddi katkı sağlayacak Scud Füzelere idi.¹⁷⁶ Mısır silahlı kuvvetlerindeki hazırlıklarını sürdürürken bir yandan da olası bir savaşta müttefikleri olacak Suriye ve Ürdün ile temasa geçti. Suriye'de Hafız Esad yönetimi savaş düşüncesine olumlu yaklaşırken, Ürdün tarafında Kral Hüseyin ve Enver Sedat aralarının açık olması sebebi ile biraz daha farklıydı.¹⁷⁷

Neticede 10 Eylül 1973'te Kahire'de Enver Sedat, Hafız Esad ve Kral Hüseyin bir araya gelerek savaş ile ilgili askeri ve siyasi meseleleri tartışılar ve bir üçlü pakt imzaladılar. Suriye ve Mısır savaşa aktif olarak katılacak. Ürdün ise askeri kuvvetinin fazla olmamasını öne sürerek savaşa doğrudan katılamayacağını bunun yerine bir üçüncü cephe açacakmış gibi yapıp bir kısım İsrail kuvvetlerini Ürdün karşısında tutacaktı. Yapılan plana göre İsrail'i haftalar hatta aylar süren bir savaşın içinde tutarak "kıyma makinesi" (meatgrinder war) taktiği uygulanacaktı.

Bunun üzerine 21 Nisan 1973'te Kahire'de Arap ülkeleri Genelkurmay Başkanları yaptıkları toplantıda savaş stratejilerini belirlerken bu defa İsrail'e sürpriz bir saldırı yaparak onu gafil avlayacak ve aynı zamanda insan(sayısı) gücü

¹⁷² Armaoğlu, F. , s.318.

¹⁷³ Sovyetlerin o dönemki en gelişmiş tankları olan T-54/5 ve T-62

¹⁷⁴ Sovyet yapımı karadan havaya uçak savar roket sistemi.

¹⁷⁵ Sovyetler birliği tarafından geliştirilen dünyadaki ilk insan elinden ateşlenebilen tank savar füze sistemi.

¹⁷⁶ Sovyetler Birliği tarafından yapılan sıvı yakıtlı bir balistik füzedir. Bu füzeler Uzun menzilli ve çok büyük bir patlama gücüne sahiptir.

¹⁷⁷ 1972 Mart'ında Kral Hüseyin Batı Şeria ile Ürdün arasında "Birleşik Arap Krallığı" adı ile bir federasyon kurması fikrini ortaya atınca Enver Sedat Ürdün ile diplomatik münasebetlerini kesmiştir. Fakat 1973 savaşı yaklaşırken ilişkiler tekrar düzelmeye başlamıştır.

bakımından sıkıntıda olan İsrail'i uzun süreli bir savaşla zor durumda bırakacaktı. Zaten İsrail ekonomisi de bunu kaldıracabilecek durumda değildi. Zafer bu defa Arap ülkelerinin olacaktı, kısacası sürpriz ve zaman unsuru bu defa savaşta belirleyici rol olacaktı¹⁷⁸

Mısırlı yetkililer bu sürpriz saldırı için en uygun tarihin 6 Ekim 1973 olması konusunda karar verdiler çünkü bu tarih Yahudilerce en kutsal sayılan ve yılda sadece 1 gün olan ve yaklaşık 25 saatlik, aralıksız oruç günüydü. Bu sayede zaten seferberlikte ilan etmemiş İsrail askerlerinin büyük çoğunluğu ya evlerinde ya da ibadethanelerinde günü geçiriyor olacak ve ilk sürpriz saldırıda bu Arap ülkelerine ciddi bir avantaj sağlayacaktı.

6 Ekim cumartesi¹⁷⁹ günü saat 14:00 da Mısır Süveyş kanalının batı kıyısından doğu kıyısına yoğun bir topçu ateşi başlatırken komando birlikleri ile de kanalı geçmeye başlamışlardı. Aynı anda Suriye ordusu Golan tepelerine yoğun bir topçu ateşi başlatıp 2 ayrı zırhlı tugay ve 3 piyade tugayının desteklediği 700 tankla Golan tepelerinin komuta merkezlerine doğru yaklaşıyordu.

Hem kanal cephesinde hem de Golan tarafında saldırıya hazırlıksız yakalanan İsrail ordusu ciddi bir direnç gösteremezken, Mısır ve Suriye karşı taarruz yapamayan İsrail'in içerilerine doğru devam etmekteydi. Gece olmadan Mısır kanalın diğer tarafına 5 piyade tümeni geçirmiş, 400 fazla tank aktarmışken ertesi gün Sina da 100 mil kadar daha ilerleyerek 1967 savaşı sonrası oluşturulan Bar-Lev hattını zorlamaya başlamıştır.

Mısır savaşın ilk 24 saati bile geçmeden İsrail'in 43 tane Phantom uçağını düşürmüş kendileri ise buna karşılık 16 uçak kaybettiklerini iddia ediyordu.¹⁸⁰ Savaş, Mısır ve Suriye'nin ciddi kazançları ile sürerken 8 Ekim de Kuveyt'in çağrısı ile petrol üreten Arap ülkeleri bir zirve yaptı, toplantıda petrolün silah olarak kullanılmasına karar verildi.

¹⁷⁸ Armaoğlu, F. , s.318-320.

¹⁷⁹ Cumartesi günü Yahudilerce kutsal sayılan ve hiçbir iş yapmadan sadece dua edilerek geçirilmesi gereken şabat günüdür. Yom kipur yani büyük oruç gününün şabat gününe denk gelmesi durumunda gelenek olarak normal zamanlarda oruç tutmayan insanlar bile oruç tutma ya da ibadet etme eğilimi gösterir.

¹⁸⁰ Armaoğlu, F. , s.320.

Avrupa'nın petrol ihtiyacının %70'ini bu ülkeler sağlamaktaydı ve İsrail'e yapılacak herhangi bir yardımda Avrupa'ya petrol sevkiyatının önce azaltılacağı ardından ise tamamen kesileceği tehdidinde bulunuyorlardı. Hatta bununla da yetinmeyerek İsrail'in 1967 savaşı öncesi sınırlarına geri dönmesini de talepleri içerisinde belirtiyorlardı.¹⁸¹ Bu sebeple Portekiz hariç tüm Avrupa Devletleri ABD uçaklarına hava sahasını kapattı.

Savaşın ilk günleri bu şekilde İsrail'in çok kayıp vermesine sebep olduysa da 9 Ekim tarihinden itibaren toparlanan İsrail ordusu ağırlığını Suriye yönüne vererek saldırıları geri püskürtmeye başladı. O gün İsrail hava kuvvetleri Suriye Savunma Bakanlığı ve Suriye Hava Kuvvetleri Karargâhı başta olmak üzere birçok stratejik hedefi bombalarken Suriye ordusunu Tiberya şehri yakınlarında durdurmuş, 10 Ekim tarihinde ise Suriye'yi 1967'de oluşturulan sınıra kadar geri püskürtmüştür bu kötü durumdan Suriye'yi kurtarmak için Irak 10 Ekim de kuzey cephesinden savaşa dâhil olacaktı. Bu müdahale Suriye'nin durumunu iyileştiremediği gibi günün sonunda Suriye ordusu elindeki toplam tank sayısının yarısını kaybetmiştir.

11 ve 12 Ekimde durumu düzelttikten sonra karşı taarruza geçen İsrail ordusu Suriye'nin başkenti Şam'a 32km(20 mil) kadar yaklaştı bu kötü durum karşısında Irak gibi Suudi Arabistan ve Ürdün de savaşa katıldıklarını resmen açıkladılar. Ürdün sadece Suriye'ye yardım ediyor, yeni bir cephe açmıyordu.¹⁸²

Bu sırada Moskova radyosu da bütün Arap ülkelerini Mısır ve Suriye'nin yanında savaşa davet ediyor, Sovyet nakliye uçakları savaşın başladığı 6 Ekim tarihinden itibaren 1 haftadan kısa sürede Şam ve Kahire'ye 60 uçuş yapıyordu.¹⁸³

Amerikalılar ise savaşın başında İsrail'e silah vermeyerek, Arapları kazanmak istiyordu.¹⁸⁴ ABD Dışişleri Bakanı Kissinger 12 Ekim'de Enver Sedat ile Mısır'ın kanalın doğu kısmında kalması ve karşılığında bir ateşkes yapılması konusunu görüşür ancak savaşın o anki pozisyonunun Mısır'a verdiği özgüven nedeni ile Enver Sedat İsrail'in 1967'den sonra ele geçirdiği tüm topraklardan çekilmeden anlaşma sağlanamayacağını söylüyordu.

¹⁸¹ Düzgün, M. (2006). ,s.259-269.

¹⁸² Armaoğlu, F. , s.320.

¹⁸³ Düzgün, M. (2006). ,s.259-269.

¹⁸⁴ Armaoğlu, F. , s.320.

İsrail’de ise Suriye cephesindeki hızlı ilerleyişin ardından ordu güneye Mısır cephesine yönelmiştir. Mısır ordusunun kanalın doğusunda kuzeyden güneye 100 mil boyunca tuttukları toprak şeridinin genişliği ortalama 5-6 mil kadardı. Bu ise tehlikeli bir durumdu ve genişletilmesi gerekiyordu. Aksı taktir de bu kadar dar bir toprak şeridi İsrail’in bir karşı taarruzuna dayanamazdı. Bu sebeple Mısır Başkomutanlığı kanalın batı yakasını korumak için geride bıraktığı 500 tankı da kanalın doğusuna geçirerek bu bölgeyi olası bir taarruz durumunda daha da güçlü hale getiriyordu. Bu İsrail için bulunmaz bir fırsattı kanalın batısındaki Mısır kuvvetlerinin azalmasını fırsat bilen İsrail ordusu kanalın batısına bir çıkartma gerçekleştirdi.

General Ariel Sharon¹⁸⁵ komutasındaki çıkartma birliği 15 Ekim akşamı karanlık basarken başladıkları operasyonu 17 Ekim sabahı sona erdiriyor, böylelikle İsrail ordusu kanalın batısına yerleşmiş oluyordu. Bu durum yüzünden Mısır ordusunun kanalın doğusunda kalan kısmı ile Kahire arasındaki tüm bağlar ve ikmal yolları kesilmiş oluyordu. 21 Ekim günü artık İsrail ordusu Süveyş yolunun tamamını tutmuş bölgedeki SAM uçak savar füze rampalarını tahrip etmiş ve İsrail hava kuvvetlerinin Mısır hava sahası üzerinde gerekli manevraları yapabilmesi için gerekli ortamı oluşturmuştur.¹⁸⁶

2.4. 1974 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE TÜRKİYE FKÖ İLİŞKİLERİNDEKİ GELİŞİM

14 Ekim 1973 seçimleri sonucunda hükümeti kuran CHP ve MSP dış politikaya yeni yaklaşımlar getirmiş, Ecevit "Ortanın Solu" sloganıyla Kıbrıs'ta bir yandan federasyon tezini benimserken, bir yandan da antiemperyalist ve Amerikan karşıtı kitlelerin desteğini almıştır.¹⁸⁷

Nitekim Ecevit döneminde Türk-Sovyet ilişkileri ekonomik temelde büyük bir yakınlaşma içine girmeye devam etmiş, Arap ülkeleriyle Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar sıkı ilişkiler kurulması yolunda adımlar atılmış ve Türk solunun ülke içinde artan etkinliğine koşut olarak Türkiye'nin ABD ve

¹⁸⁵ 2001-2006 yılları arası İsrail’de başbakanlık görevini yapan siyasetçi aynı zamanda 2000 yılında Mescit-i Aksa’yı ziyareti sebebi ile ikinci intifadanın başlamasının sebebi olarak görülür.

¹⁸⁶ Armaoğlu, F. , s.320.

¹⁸⁷ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.525.

NATO ile ilişkileri sorgulanmaya ve gözden geçirilmeye başlanmıştır. Başbakan Bülent Ecevit bu politikayı şu şekilde izah etmektedir:

“Bu yüzyılın başlarında az gelişmiş dünya ülkeleri için bağımsızlık hareketlerinin öncülüğünü yapmıştık. Şimdi de, gelişme halindeki veya azgelişmiş ülkeler için özgürlükçü demokrasinin öncülüğünü yapar duruma geldik”¹⁸⁸.

Tüm bu gelişmeler sonucunda Türkiye, çok yönlü bir dış politika izlemeye başlamış, AET, Doğu, Batı ve Arap ülkeleri arasında kendisini dengede tutabilecek bir strateji izlemiştir. Bunu yaparken de güvenilir bir müttefik olduğunu göstermeye azami dikkat göstermiş, fakat ittifak bağlantılarının dışında kalan dünyaya daha çok açılmaya başlamıştır. ¹⁸⁹

Türkiye’deki iç siyasi dengeler bu şekilde devam ederken Filistin Kurtuluş Örgütü Haziran 1974’te 12. Filistin Ulusal Konsey’inde yaptığı açıklamada “hedefe ulaşmak için her yolu deneyeceklerinin kararını aldıklarını açıklıyordu.”¹⁹⁰

Bülent Ecevit liderliğindeki yeni CHP-MSP hükümeti 1 Temmuz 1974’te haşhaş ekimini tekrar serbest bırakmıştır.¹⁹¹

Bu karar her ne kadar ABD-Türkiye ilişkileri açısından sıkıntı doğurabilecek bir karar gibi gözüксе de, asıl sorun ardından gelen Kıbrıs’taki gerginlikler sebebi ile hükümetin alacağı tutum olacaktı.

Bu sırada ABD ile birlikte İngiltere de çıkarmaya karşı çıkmamış, daha doğrusu ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger Ekim 1973 Arap-İsrail Savaşı’nın ardından Orta Doğu Barış görüşmeleriyle meşgul olduğundan Başkan Nixon’da Washington’da Watergate Skandalı’na karışmış olduğundan, ABD yönetimi krize zamanında müdahale edememiştir.

Diğer taraftan Birinci Kıbrıs Harekâtı ile ortaya çıkan sonuçların ABD isteklerine pek ters düşmediği görülmektedir. Sorunun çatışmalara yeniden dönüşmesini önlemek için ABD yönetimi yoğun bir diplomatik atak içerisine girmiş, ancak ilk harekât sonucu istenen toprakların alınamaması bütün gelişmeleri temelinden değiştirmiştir. Şöyle ki;

¹⁸⁸ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.525.

¹⁸⁹ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.525.

¹⁹⁰ Boyut kitapları gün gün modern savaşlar 2006 s.93.

¹⁹¹ 1960’lı yılların sonuna doğru ABD’de ortaya çıkan uyuşturucu bağımlılığının artması ve buna güdümlü suçlardaki artışın temelini ABD afyon üreten ülkelerden kaynaklandığını savunmaktaydı. Bu sebepten Türkiye’den afyon üretimini durdurmasını talep etmişti. Bu talep ilk zamanlar olumsuz cevaplanırken ilerleyen yıllarda yavaş yavaş azaltılarak 1972 de 4 vilayet dışında Türkiye’de afyon üretimi tamamen yasak olmuştur. Ayrıntılar için A.Çaylak Aynı eser S 520.

a) Alınan toprak Türk ordusunun güvenliğini korunmasına yetmiyordu,

b) İleride bir bakıma fiili bir çifte Enosis sayılabilecek bir paylaşım da iki taraf eşit düzeyde toprak sahibi olamayacaktı.¹⁹²

Bu kapsamda bütün dengeleri alt üst etse de ikinci bir harekât, gerek askeri gerekse diplomatik açılardan Ankara için kaçınılmaz kabul edilmekteydi. Birinci harekât sırasında Türkiye-İsrail ilişkilerindeki pek de fazla bilinmeyen olay ise 23 Temmuz 1974’de Türkiye’nin Kıbrıs Harekâtı’nda gemileri batan¹⁹³, altısı subay, 42 donanma askerine İsrail Donanması’na bağlı Mevoot Yam isimli gemi tarafından kurtarılmasıdır. İsrail Donanması tarafından kurtarılan Türk askerleri, daha sonra Tel-Aviv, Ben Gurion havaalanından Türkiye’ye uğurlanmıştır.¹⁹⁴ Daha sonra Türk Silahlı Kuvvetleri 14 Ağustos 1974’te İkinci Barış Harekâtı’nı gerçekleştirdi.¹⁹⁵

ABD, Türkiye’nin birinci harekâtına karşı oldukça dikkatli bir dil kullanırken, ikinci harekât sonrasında çok daha eleştirel bir dil kullanmaya başladı. ABD’deki karar alıcılara göre, Türkiye ve Yunanistan arasındaki bir savaş NATO’nun güney kanadının sonu olabilirdi.

Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Robert Anderson, “Türkiye’nin askeri müdahalesini esefle karşıladıklarını, fakat aynı şekilde bu müdahaleyi uyaran eylemleri gerçekleştirmiş olan Yunanistan’ı da kınadıklarını” açıklamaktaydı. Bu arada ABD, Türkiye’nin müdahalesinin önlenmesi konusunda kendisine güvenen Yunanlıların bu konudaki hayal kırıklıklarını azaltmak için de bazı girişimlerde bulunmaktaydı. Aynı şekilde ilk harekâtı destekleyip, olaylardan Yunanistan’ın cunta iktidarını sorumlu tutan Ortak Pazar da, bu kez Türkiye’yi çok ağır şekilde suçlayanlar arasında yer almaktaydı. Dünya kamuoyu ikinci harekât ile Türkiye aleyhine dönmeye başlamıştır.

Kıbrıs müdahalesi nedeniyle ABD Kongresi, Yunan Lobisi’nin baskısıyla 1975-1978 yılları arasında Amerikan silahlarının NATO dışı bir eylem için kullanılmamasını gerektiren kanuna dayanarak Türkiye’ye silah ambargosu uyguladı.

¹⁹² Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.525.

¹⁹³ TCG *Kocatepe* (D-354), 1974’de Kıbrıs Harekâtı sırasında Türk Hava Kuvvetleri tarafından dost ateşiyle batırılan Türk Deniz Kuvvetleri gemisi.

¹⁹⁴ Liel, A.-Yirik, s.85.

¹⁹⁵ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

Kongre'nin silah ambargosu taraftarları Türkiye'nin ilk müdahalesini kabul ediyor ancak ikinci kademedeki Amerikan silahları kullanılmasının ambargoya sebep olduğunu söylüyor, fakat Yunanlıların Kıbrıs'a yaptıkları müdahalede Amerikan silahlarının kullanılmış olmasını dikkate alınmıyordu.

"Türkiye'ye Yapılan Silah Satışlarının ve Verilen Askeri Kredilerin Durdurulmasına yönelik karar süreci, Ford¹⁹⁶-Kissinger ikilisi ile Senato ve Temsilciler Meclisi arasında uzun bir mücadeleye sahne oldu. Neticede, son olarak 17 Aralık 1974'te Senato'da ve 18 Aralık'ta Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen karar, Başkan Ford 30 Aralık'ta onaylayarak yasalaştırdı. Bu kararın alınmasıyla birlikte ABD'nin Türkiye'ye silah satışı 5 Şubat 1975'te durduruldu.

Diğer taraftan, ABD Kongresi üst üste ambargo kararları alırken, Ankara ülkedeki iç siyasi istikrarsızlık ortamından dolayı bu ambargo kararı sürecine yeterince müdahale edememiştir. O sıralarda iç politika konularında anlaşmazlığa düşen CHP-MSP koalisyon hükümeti 19 Eylül 1974'te istifa etmiş, Demirel ve Ecevit yeni bir hükümet kuramayınca da bu koalisyon hükümetinin yerini Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından görevlendirilen Sadi Irmak Başbakanlığında bir teknokratlar hükümeti almıştır.¹⁹⁷ Buna rağmen, Türk Diplomatlarının ABD yöneticilerine ve Kongre üyelerine şu görüşleri ilettikleri görülmektedir.

a) Kıbrıs müdahalesi, antlaşmalar kaynaklı haklı nedenlere dayanmaktadır, dolayısıyla silah ambargosu haksızlıktır.

b) Ambargo kararı, Rum tarafının uzlaşmaz tutumunu cesaretlendirir ve Türkiye'yi psikolojik baskı altına sokarak Kıbrıs müzakerelerinin başlamasına engel olur.

c) Kıbrıs sorunu ve Türkiye-ABD ilişkileri bağımsız konulardır.

d) ABD'nin Türkiye'ye silah vermesi bir lütuf değil, askeri savunma ittifakının getirdiği bir zorunluluktur.

e) Ambargo NATO'nun güney kanadının, SSCB karşısında zayıflamasına yol açar.

Hiç kuşkusuz, Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye karşı aldığı bu karar, ikili ilişkiler ve Kıbrıs sorunun geleceği açısından durumu büsbütün güçleştirdi.

¹⁹⁶ ABD'nin 38. Devlet başkanı Gerald Ford

¹⁹⁷ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

Her şeyden önce ambargo, 27 yıl evvel Truman Doktrini'yle başlayan Türk-Amerikan ilişkilerine Johnson Mektubu sonrası vurulmuş en ağır darbe olmuştur. Bu kararla ABD, aynı zamanda boğazına kadar Kıbrıs sorunun içine de batmış oluyordu. Bundan da açıkça görülebileceği gibi şu sonuçlar ortaya çıkıyordu:¹⁹⁸

- a) ABD, artık Kıbrıs sorununun çözümüne katkıda bulunamazdı;
- b) Amerikan Kongresi'nin bu kararı, Amerikan Hükümeti'nin en çok korktuğu bir duruma, Kıbrıs sorununun beynelmileleşmesine yol açıyordu;
- c) Yunanistan'ın davranışı büsbütün katılaşmıştır;
- d) Türkiye için Kıbrıs konusunda adım atmak psikolojik bakımdan zorlaşmıştır;
- e) Bir yıl önce kısa bir düzelme döneminden sonra, Türk-Amerikan ilişkileri yeniden bozuluyor, üstelik bu bozulma Yunanlıların Amerika'ya karşı daha iyi duygular beslemesini sağlamağa da yaramıyordu;
- f) NATO'nun güneydoğu kanadı işlemez duruma gelmiş oluyordu. Bunlar dışında, Kongre kararının ve tutumunun henüz göze görülmeyen başka bazı sonuçları da olabilir.

5 Şubat 1975 tarihinde ambargo kararının yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye, MGK ve Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarla tepkisini dile getirdi. Dönemin Başbakanı Sadi Irmak, 4 Şubat 1975 tarihinde yaptığı açıklamada ABD ve NATO ile ilişkileri gözden geçirmekten söz ederken, ikili savunma anlaşması görüşmelerinin de bir anlamı kalmadığını; Dışişleri Bakanı Melih Esenbel de 5 Şubat'ta, bir hafta sonra Kissinger ile yapılması gereken toplantıyı iptal ettiğini açıklıyordu. Ambargoya bir diğer cevap da, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğunun ilan edilmesi olmuştur. Ardından 26 Şubat'ta Türkiye, Şubat-Mart aylarında yapılacak NATO kış tatbikatlarına katılmayacağını ve "alternatif silah kaynakları" arayacağını açıklamıştır. Bu çerçevede, Bülent Ecevit'in liderliğindeki Türk Dış Politikası, ABD ve Batı ülkeleri dışında bazı arayışlara yönelmiş, Başbakan ambargonun devam

¹⁹⁸ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

etmesi halinde Türkiye'nin NATO'dan çıkabileceğinden söz etmeye başlamış ve bu yönelimleriyle ABD'yi oldukça endişelendirmiştir.¹⁹⁹

Bu noktada, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 4 Ağustos 1975'te yaptığı basın toplantısındaki sözleri oldukça dikkat çekicidir:

“Müttefikimiz Birleşik Amerika, Türkiye'ye yalnız silah ambargosu uygulamakla kalmamaktadır. Gelişme halindeki ülkeler arasında yer almaktan çıktığımız veya AET ile bağlantılı olduğumuz gibi gerekçelerle, Amerika, Türkiye'ye ticari ilişkilerde tanıdığı kolaylıkları kaldırırken, bu kolaylıkları şimdi Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'ne tanımaktadır. Türkiye'den böyle kolaylıkların esirgenmesiyle ilgili görüşmeler, Amerika'dan gönderilen bir memur vasıtasıyla Ankara'da sürdürülürken aynı günlerde, bu hafta sonunda Türkiye'den esirgenen kolaylıkları Romanya'ya tanıyan anlaşma Başkan Ford'la Başkan Nicolae Ceauşescu arasında Romanya'da imzalanmıştır. Oysa Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, ekonomik bakımdan Türkiye'ye oranla daha çok gelişmiş bir ülke olduğu gibi, hem Varşova Pakti ve COMECON üyesidir, hem de AET ile de ilişki kurmak üzeredir. Bu tür ilginç gelişmelerin yer almakta olduğu bir dünyada Türkiye'nin, dünyayı müttefiklerinden ibaret sayması veya ideolojik ayrılıkları bazı komşularıyla yakın ilişkilere engel gibi görmesi, gerçekçiliğe ve kendi yararına aykırı olur. Türkiye, komşusu ve dostu Romanya gibi bir ülkeyle, herhalde, en az Birleşik Amerika'nın kurduğu kadar yakın ilişkiler kurmakta, hatta daha sıkı işbirliği yapmakta kendini serbest ve haklı saymalıdır”²⁰⁰.

Ecevit, konuşmasını şu cümleleriyle tamamlamaktaydı:

“...Herhalde Batı ile ilişkilerimizin ölçüsü ve niteliği, büyük oranda, Birleşik Amerika'nın tutumuna bağlı olacaktır.”²⁰¹

Diğer taraftan, Kıbrıs çıkarması ertesinde Amerika'nın Türkiye'ye ambargo uygulaması nedeniyle, Demirel'e çok yakın bir politikacı aşağıdaki sözleri *Le Monde* muhabirine söylüyordu.

“Artık Amerika ile yüzde yüz uyum içinde olacak militer ve politik bir tutum içinde olamayız. Birkaç ay öncesine kadar böyle konuşmuyordum. Ambargo ve Vietnam'da olup bitenler (Amerikan yanlısı Saygon ve Phnom-Pen rejimlerinin çökmesi ve ABD'nin bu rejimleri ortada bırakması) benim için çok belirleyici olaylardır. Amerika'nın uluslararası gelenekleri yok. Mevcut durum, karar almalarında çok önemli rol oynuyor. Amerikan diplomasisi, Western diplomasisine benziyor. Duygudan ve düşünceden yoksun, psikolojik itişlerden oluşuyor. Artık bu duruma bir alternatif aramaya mecburuz ve çare olarak Avrupa'dan başka bir yol göremiyorum General de Gaulle'un “Avrupa Avrupalıdır” fikri bana tehlikeli ve gerçek dışı gözüküyordu. Ama şimdi fikir değiştirdim”²⁰².

5 Şubat 1975 tarihinde ambargonun uygulanmaya başlanması ile birlikte Amerikan yönetimi, bir yandan ambargonun kaldırılması, bu olmazsa en azından hafifletilmesi yönündeki çabalarına devam ederken, diğer yandan da ambargonun

¹⁹⁹ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

²⁰⁰ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

²⁰¹ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

²⁰² Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi yönünde bazı önlemler almaya yöneldi. Bu çerçevede ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger 10 Mart'ta Ankara'ya gelerek ilgililerle durumu yatıştırmaya yönelik bazı temaslarda bulunduysa da pek başarılı olamadı. 21 Mayıs 1975 tarihinde yeniden Ankara'ya gelen Kissinger ile yaptığı görüşmede Başbakan Süleyman Demirel, ambargo uygulamasının sürmesi halinde Türkiye'deki ABD üs ve tesislerinin kapatılacağı uyarısını yineledi. Buna karşılık ABD Bakanı, Türkiye üzerindeki etkisini kullanarak Başbakan Demirel'i yumuşatmaya çalıştı ve Türkiye'yi üsler konusunda daha radikal önlemler almaya itmemesi konusunda telkinlerde bulundu. Bunun üzerine Dışışleri Bakam Çağlayangil, 17 Haziran 1975'de yaptığı bir açıklamada, Türkiye'nin ABD ile konuya ilişkin görüşmelere başlama arzusunda olduğunu bildirdi.²⁰³

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Kostantin Karamanlis Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğuna tam üyeliği için başvurduğunda Başbakan Bülent Ecevit bu konuda tereddüt göstermiş kendisinden sonra iktidara gelen Demirel de bu müracaatı yapmaya cesaret edememiştir. Ecevit tekrar iktidara geldiğinde ise topluluğa değil müracaat etmek mevcut ortaklık ilişkilerini de dondurma yoluna gitmiştir. Bu hususta dönemin başbakanı Bülent Ecevit, Avrupa'nın tutumunu bu şekilde ifade etmekteydi.

“Dokuzlar denen AET üyesi dostlarımızın, son arabuluculuk önerilerine de kısaca değinmek isterim. Dokuzlar, sonra zamanlarda Türkiye'ye yeterince iyi niyet ve anlayış göstermemişlerdir. Hatta Kıbrıs konusunda ve Türk-Yunan ilişkileri konusunda Türkiye aleyhine taraf tutmuşlardır. Bu tutumlarını sürdürdükçe, tarafsız arabulucu gibi kabul edilemezler. Kıbrıs'taki iki ayrı yönetim gerçeğine rağmen, Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak Rum yönetimini kabul etmeleri ve öylece Kıbrıs yönetimine bir çeşit ekonomik ambargo uygulamaya kalkmaları bu konu da taraf tuttuklarının açık bir kanıtıdır. Hazırlıklı olmadığı halde Yunanistan'ın AET'ye tam üye olarak kabul etmeye hazırlanırken, Türkiye'yi de aralarındaki danışma mekanizmasına davet edebilirlerdi. Böyle bir iyi niyet jestine de gerek görmemişlerdir. Gerçi Dokuzların bu gibi davranışlarında Türk Hükümeti'nin yeterince kararlı ve açık bir tutum izlemesi de etkili olmuştur. Ama bu Dokuzların Türkiye'ye yeterince iyi niyet göstermediği gerçeğini değiştirmez”²⁰⁴.

Avrupa ve ABD ile ilişkiler bu yönde iken 1970'lerin ortalarında gerek Türk-Arap gerekse, Türk-İran ilişkilerinde ekonomik boyut büyük yer tutmuştur.

²⁰³ Çaylak A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

²⁰⁴ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

1973-74'te gerçekleşen fiyat artışları, petrol üretiminin çoğalması, Türkiye'nin petrol konusundaki sıkıntıları Orta Doğu politikalarına yansımıştır. Türkiye'nin bölgeden ithalatı 1970'de 64 milyon dolardan, 2,8 milyar dolara çıkmış, aynı dönemde ihracatı ise, 54 milyon dolardan, 3 milyar dolara yükselmiştir. Ancak gerçek patlamanın İran-Irak savaşı sırasında gerçekleştiği söylenebilir.

Tüm trajedisine rağmen, bu savaştan en karlı çıkan taraflardan birinin Türkiye olduğunu söylemek mümkündür. Ticaret konusunda her iki ülke ile de ciddi bağlantılar kumuş, aynı zamanda da hem bölgesel anlamda, hem de olası bir İran zaferi karşısında stratejik açıdan önem kazanmış, ayrıca yurtdışından yardım almaya başlamıştır. Bu durum ciddi bir ekonomik çıkmaz içinde bulunan Türkiye için büyük bir fırsat olmuştur.²⁰⁵

Türkiye'nin hem iç hem de dış politikası Kıbrıs meselesi ve sonrasında gelişen olaylar sebebi ile yoğunluğunu korurken ABD alternatifi gibi görülen Sovyetler Birliği ile ilişkilerde ön plana çıkıyordu. Aynı zamanda FKÖ başta olmak üzere Türkiye'nin Ortadoğu politikaları da Arap yanlısı tutum sürdürmeye devam ediyordu. Bunlar arasında en önemli noktalar aynı dönemde gerçekleşen 1974 Ekimi'nde Arap Birliği'nin Rabat'ta yaptığı doruk toplantısında FKÖ'ü Filistinlilerin tek temsilcisi sayması ve BM'de özel bir statüye sahip olması gereğini açıklaması üzerine, Türkiye bu örgütü Ocak 1975 tanımış ve Kahire Büyükelçiliği aracılığı ile temas kurmuştur.

Bunun üzerine FKÖ Siyasal Büro Başkanı, Ağustosta Ankara'ya gelip resmi temaslar yapmış ve bir büro kurma işini görüşmüştür. Ancak FKÖ'nün Türk komünistleri ve Ermenilerin terör eylemlerine²⁰⁶ yardım ettiği, onları Suriye ve Lübnan kamplarında eğittiği²⁰⁷ yolundaki kuşklar ve haberler FKÖ'nce yalanlanmasına karşın sürdüğü için ilişkiler soğukluğunu koruyordu. Türk hükümeti gene de sabır gösteriyor, FKÖ ile ilişkileri bozmak istemiyordu.

Nitekim 1976 Mayıs'ında Türkiye İstanbul'da yapılan İslâm Konferansı 7. Dışişleri Bakanları toplantısı sırasında FKÖ'nün bir büro açması da izin verdiğini

²⁰⁵Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.526.

²⁰⁶ Başta ASALA olmak üzere ermeni terör örgütleri 1973 ve 1985 yılları arasında, Türkiye dâhil 16 farklı ülkede Türk ve diğer mülki ve diplomatik hedeflere karşı terör eylemlerinde bulunmuştur.

²⁰⁷ Daha sonraki yıllarda güney Lübnan da bulunan bekaa vadisi ve çevresindeki eğitim kamplarında eğitim alan Türk vatandaşı bazı militanlar İsrail ordusu ile çatışacak canlı olarak yakalananlar Türk yetkililere teslim edilecekti.

açıklamış ve 1977'de büronun diplomatik düzeyde" kurulması kesinleşmiştir.²⁰⁸ Bunun üzerine Ankara'da Temmuz 1979'da Filistin Devriminin Kartalları adlı örgüte üye gerillalar tarafından Mısır Büyükelçiliği'nde gerçekleştirilen baskın²⁰⁹ eylemi sırasında FKÖ'lü yetkililerin yürüttüğü ve başarıyla sonuçlanan arabuluculuk girişimleri, temsilciliğinin açılması yolundaki çabalara ivme kazandırmıştır. Temsilcilik, Ekim 1979'da FKÖ Yürütme Kurulu Başkanı Yaser Arafat'ın da katıldığı bir törenle açılmıştır. FKÖ lideri Yaser Arafat 1979 Ekim'inde Ankara'ya gelip büroyu bizzat açmıştır.²¹⁰

70'li yılların ikinci yarısı, itibari ile Türkiye'nin Arap ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini daha da yakınlaştırdığı, ABD ile ilişkilerde sorunların derinleştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemin bir başka özelliği ise, 1964'de kurularak güçlenen Filistin Kurtuluş Örgütü ile doğrudan ilgilendirebilecek gelişmelerin zamanla Türkiye-İsrail ilişkilerini etkilemeye başlamasıdır. FKÖ'nün Filistin halkının yasal temsilcisi olarak tanınması süreci, Türkiye'nin İsrail ile ikili ilişkilerini Arap ülkelerinin etki alanından çıkartan etkiler doğurmuştur.

1974 boyunca BM gündemine gelen girişimlerde FKÖ'nü destekleyen bir çizgi tutturmuştur. Bu doğrultudaki gelişmeler izleyen aylarda da görülmüştür.

Mayıs 1975'de İstanbul'da toplanan İslam konferansı örgütü zirvesine FKÖ'de katılmış, toplantıda örgütün Ankara'da temsilcilik açması kararlaştırılmıştır. Önce, Kıbrıs konusunda Türkiye karşıtı bir tutuma yönelen FKÖ'nün Yunanistan ile yakın ilişkiler içinde bulunması ve yasadışı örgütlere kamp olanakları sunması, Türkiye'nin örgütle ilişkilerinde soğukluk yaratmıştır. Kasım 1975'de ise Türkiye, Birleşmiş Milletler'de Siyonizm'i bir ırkçılık ve ırksal ayrımcılık biçimi olarak nitelendiren karar lehine oy kullanmıştır.²¹¹

Bu durum, taraflara eşit mesafeli tutumdan bir ölçüde uzaklaşmasına ve doğal olarak, İsrail'le ilişkilerin de olumsuz yönde etkilenmesine yol açmakla bir-

²⁰⁸ SİSAV, (1992) " *Ortadoğu ve Geleceği*", İstanbul: (16.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayın s.187.

²⁰⁹ Eylem ile ilgili Türk basınında çıkan bazı ayrıntılar için bakınız: Milliyet Gazetesi: <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Filistin%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7ili%C4%9Fi> (15.12.2014.)

²¹⁰ Sönmezoğlu, F. (2012). " *Türk Dış Politikasının Analizi*", İstanbul (3.baskı): Ders Yayınları, s.165.

²¹¹ Sönmezoğlu, F. , s.164.

likte, İKÖ çerçevesinde yürütülen Arap yanlısı tutumun İsrail karşıtlığı biçimine dönüşmediği görülmüştür.

Türkiye-İsrail ilişkilerinde bu tıkanıklığın aşılması için Arap-İsrail ilişkilerinde bir yumuşamanın görülmesi gerekmiştir.²¹² İşte tamda bu sıralar başlayan barış görüşmeleri başta ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın Mekik Diplomasisi (shuttle diplomacy)²¹³ yavaş yavaş sonuç vermeye başlamış ve İsrail'le Mısır arasında savaş sonrası ilk görüşmeler başlamıştır. Kissinger iki taraf arasında, kuvvetlerin birbirinden uzaklaştırılması hususunda bir uzlaşma sağlamak için Kudüs ile Aswan'da bulunan Enver Sedat arasında mekik dokudu.

Neticede, İsrail ve Mısır kuvvetlerinin birbirinden ayrılmasını öngören esaslar tespit edildi ve bu esasları ihtiva eden anlaşma, 18 Ocak 1974 günü, yine Süveyş-Kahire karayolunun 101. Kilometresinde Mısır ve İsrail askerî heyetleri arasında imzalandı. İsrail'le Mısır arasındaki bu ilk ayrılma anlaşması devamında ikinciye ve ardından Camp David'e kadar uzanan barış yolunun ilk adımı oluyordu.²¹⁴

Dokuz maddelik bu İsrail-Mısır Ayırma Anlaşması'nın 1. maddesine göre, taraflar, karada, havada ve denizde ateşkese titizlikle uyacaklar ve bu anlaşmanın imzasından itibaren, birbirlerine karşı herhangi bir askerî ve para-militer hareketlerden kaçınacaklardı.

Bu madde özellikle İsrail için önem taşımaktaydı. Çünkü İsrail, Mısırın bir daha savaşa başvurmayaacağı taahhüdünde bulunmasını istemiştir.

Lâkin Mısır, İsrail tüm topraklardan çekilmedikçe, böyle bir taahhütte bulunmaya yanaşmamıştır. Şimdi bu madde, bir "ara formül", bir "adım" oluyordu.

2. Maddeye göre de, Kanal'ın batı yakasındaki İsrail kuvvetleri tamamen Sina'ya çekiliyordu. Bu suretle İsrail, bir yandan 3. Mısır Ordusu üzerindeki muhasarayı kaldırırken, aynı zamanda da işgal etmiş olduğu bir toprağı terk etmiş oluyordu. Tabiatı ile bu da bir "adım" olmaktaydı. Zaten Kissinger'ın da yapmak istediği buydu. İsrail'in, işgal ettiği bir topraktan çekilmesi bu kadarla da kalmadı.

²¹² Armaoğlu, F. , s.162.

²¹³ Siyasal literatüre Henry Kissinger'la geçen "mekik diplomasisi" terimi birbiri ile görüşmeyen iki tarafın arasına girerek mekik dokur şekilde tarafları ziyaret etmek anlamında kullanılmaktadır. Ayrıntılar için bakınız:ABD Tarihi Resmi İnternet Sitesi: <http://history.state.gov/departmenthistory/people/kissinger-henry-a> (16.12.2014.)

²¹⁴ Armaoğlu, F. , s.342-343.

Yine 2. Madde ile 3. Maddeye göre, Kanalin doğu kıyısı bir toprak şeridi halinde Mısıra bırakılıyor, fakat Mısır burada sınırlı bir kuvvet, 7.000 kişilik bir kuvvet bulundurabilecekti. Fakat ne olursa olsun, İsrail, 1967'den beri işgali altında tuttuğu ve hatta Bar-Lev hattını inşa ettiği toprakların bir kısmını daha terk etmiş olmaktaydı.²¹⁵

Yine bu maddelere göre, Sina'daki İsrail kuvvetleri, Kanaldan 20 mil doğuya çekiliyor ve bu kuvvetler ile Kanal'ın doğu şeridindeki Mısır kuvvetleri arasına bir "ayırma" bölgesi veya bir tampon bölge konularak, bu bölgeye Birleşmiş Milletler Barış Gücü kuvvetleri yerleştiriliyordu. Ayrıca, İsrail'in bu ayırma bölgesine veya tampon bölgeye bitişik bir toprak şeridinde de, aynen Mısır bölgesinde olduğu gibi, ancak 7.000 kişilik bir kuvvet ile 30-40 kadar tank bulunabilecekti. Bu kuvvetler ancak hafif silâhlara sahip olabilecekti. Görülüyor ki, bu "Ayırma" anlaşması ile İsrail, Sina'da küçümsenmeyecek bir toprak parçasından çekilmiş olmaktaydı. Kissinger İsrail'e, "geriye doğru" mühim bir adım artırmıştır.

Anlaşmanın en mühim bir maddesi de 9. Madde olup, buna göre taraflar, bu anlaşmayı bir "Barış Antlaşması" olarak telâkki etmemekle beraber, Güvenlik Konseyinin 338 sayılı kararı ile Cenevre Konferansı esasları çerçevesinde "nihaî, âdil ve devamlı" bir barışın "ilk adımı" olduğunu kabul ediyorlardı.

Nihayet, bu anlaşmanın imzası sırasında söylenmeyen, fakat İsrail Dışişleri Bakanı Yigal Allon'un 3 Aralık 1974 günü İsrail parlâmentosunda yaptığı açıklamaya göre, bu Ayırma anlaşmasının gizli bir bölümünde, Süveyş Kanalının Milletlerarası trafiğe açılması halinde, Kanal'dan İsrail'in de yararlanacağı belirtilmekteydi. Bu anlaşmanın imzasından sonra, gerekli temizliğin yapılmasını müteakip, Süveyş Kanalı, 1967'den beri ilk defa olarak 5 Haziran 1975 günü dünya deniz trafiğine açıldı.

Kissinger'in "adım adım" diplomasisinin bu "ilk adımı" gerçekten başarılı olmuştur. Bütün Amerikan basını Kissinger'a övgü yağdırıyor, The New York Times "olağanüstü bir diplomatik maharet" diye yazıyordu. Lâkin Amerikan Dışişleri Bakanının bu başarısı Sovyetler'i hiç memnun etmedi. Çünkü en temelde

²¹⁵ Armaoğlu, F. , s.343.

Orta Doğu politikası bakımından en mühim neticesi, barışın inisiyatifinin, Amerika'nın elinde olması idi.

Kissinger Suriye ile bir "Ayırma" anlaşması için harekete geçtiğinden, Sovyet Dışişleri Bakanı Andrey Gromyko 26 Şubat 1974 günü Şam'a geldi ve arkasından da 1-4 Mart günlerinde Kahire'yi ziyaret etti. Şam görüşmeleri sonunda yayınlanan bildiride, İsrail işgal ettiği topraklardan tamamen çekilmedikçe ve Filistin halkının meşru hakları tanınmadıkça, Orta Doğu'da devamlı ve âdil bir barışın kurulamayacağı belirtilirken, herhangi bir "ayırma" anlaşmasının, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilme takvimini de belirlemesi gerektiği ifade ediliyordu. Yani, Sovyetlere göre, bu hususların hiçbirini barındırmadığı için İsrail-Mısır ayırma anlaşması yetersiz ve eksiz bir anlaşma olarak niteliyorlardı.²¹⁶

Buna karşılık, Gromyko'nun Kahire ziyareti sonunda yayınlanan bildiride ise, devamlı ve âdil bir barışın, Güvenlik Konseyinin 242 ve 338 sayılı kararları çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiği söyleniyordu. Enver Sedat da zaten 18 Ocak 1974 Ayırma Anlaşması'nı 242 sayılı kararın bütün unsurlarını destekleyen 338 sayılı karar çerçevesinde yaptığına göre, Şam bildirisinin eleştiri durumuna nazaran Kahire bildirisi bir çeşit Enver Sedat'ın desteklenmesi oluyordu.

Pravda gazetesi de Mart ayındaki bir yazısında, Sedat'ın Amerika ile yakın münasebetlere girmiş olmasını ve Nâsır'ın kurduğu sosyalist sistemi zayıflatmasını eleştiriyordu. Pravda'ya göre Enver Sedat nankörlük ediyordu. Pravda'nın, Mısırda sosyalist sistemin zayıflatılması ile kast ettiği şey, Mısır'ın ekonomik durumunun bozulması ve enflasyonun % 25 e çıkması dolayısı ile Enver Sedat'ın, dış politikada Amerika'ya yanaşırken, ekonomik politikada da, yabancı sermayeyi çekmek için infitah (açılma) denen liberalizm yoluna gitmesi idi.²¹⁷

Sedat'ın bu politikası bir yandan komünistlerin, öte yandan da İslâmî radikallerin tepkisine sebep olmuş ve hatta 1974 Nisanında, Libya lideri Muammer Kaddafi tarafından desteklendiği ileri sürülen İslâm Kurtuluş Partisi mensupları Enver Sedat'a karşı suikast düzenlemişlerdi. Bu ilk suikast başarısız olsa da barışı engellemek isteyen aşırı dinci gruplar tarafından 1977 tarihi Knesset ziyareti ve 1978 Camp David anlaşmaları bahane gösterilerek 1981 yılında öldürülecekti.

²¹⁶ Armaoğlu, F. , s.343.

²¹⁷ Armaoğlu, F. , s.343.

Türkiye de ise bir yandan, FKÖ'nün Filistin halkının yasal temsilcisi olduğunu vurgulayan açıklamalar yapılırken öte yandan, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Kahire'ye giderek resmi temaslarda bulunmuştur. Mısır'ın İsrail'le görüşmesi sebebi ile Arap dünyasından dışlandığı bir sırada gerçekleştirilen ve Türkiye'den Sedat'ın girişimine verilen bir destek olarak değerlendirilen ziyaret, kamuoyunca eleştirilmiş, hatta koalisyon ortakları arasında ayrılıkların oluşmasına da neden, olmuştur. Koşullar, İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesine olanak vermemiş, ancak, Türkiye, Mısır-İsrail barış sürecini, çekinceli olmakla birlikte, destekleyerek, taraflara eşit mesafeliliğe daha açık bir biçim kazandırmıştır. Ocak 1978'de Bülent Ecevit'in Başbakanlığında kurulan CHP hükümeti döneminde, ABD ile ilişkilerde sorunlar yaşanmış, NATO içinde Türkiye'nin yerini sorgulayan bir söylem benimsenmiş, çok boyutlu dış politika tartışmaları kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tutmuştur. ²¹⁸

²¹⁸Sönmezoğlu, F. , s.165.

Üçüncü Bölüm

GERGİNLİKTEN GELİŞİME İKİ ÜLKE İLİŞKİLERİ 1980-1999

İki devletin ilişkilerini inceleyeceğimiz bu üçüncü dönemde ilişkilerin ikinci katiplik seviyesinden üst düzey noktalara hangi etkenler ve süreçler sonrası basamak basamak yükseldiğini görülecektir. Temel olarak 1980 askeri darbesi sonrası Türkiye' nin değişen dış politika yaklaşımları, aynı dönemde İsrail' de seçimleri kazanan ve ilk kez iktidara gelen Sağ (Likud) Parti'nin içtihatları ve İsrail Lübnan savaşı doğrultusundaki gelişmeler incelenmiştir. Lübnan' daki FKÖ Kamplarında eğitim gören PKK' lıların ve terörle mücadelede atılan ortak adımların ilk yaklaşımları görülmektedir. Bununla birlikte 1993 Madrid ve Oslo süreçleri, aynı zamanda İzak Rabin suikastı ile İsrail Filistin barışı, 1993 -1999 Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gelişmelerin hızlanması gibi konulara da değinilmektedir.

3.1. 1980 ASKERİ DARBESİ VE İSRAİL LÜBNAN SAVAŞI DOĞRULTUSUNDAKİ GELİŞMELER

12 Eylül 1980 sabahı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Başkanlığında ve emir komuta zinciri içinde Türkiye'deki demokratik siyasi süreci askıya alarak ülkenin yönetimine el koymuştur.

Türkiye'deki 1980 darbesini analiz ederken demokratik yönetimlerin çöküşünü hızlandıran ve otoriter yönetimlere meşruiyet sağlayan iç ve dış etkenleri birlikte düşünmek gerekir. Bu çerçevede 12 Eylül 1980 darbesini hazırlayan dinamiklerin hepsi birbiri ile ilişkili olarak uluslararası konjektür, derinleşen ekonomik kriz, anarşi ve terörün artışı ve siyasi istikrarsızlık olarak özetlenebilir.

1980 darbesi öncesinde Türkiye'nin içinde bulunduğu bölge siyasi olarak istikrarsızlaşmış ve güvenlik sorunları artmıştır.²¹⁹

²¹⁹ Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.562.

Özellikle iki önemli gelişme Batı'nın ve ABD'nin Türkiye'ye bakışını daha da değiştirmiştir. Birincisi Sovyetler Birliğinin Afganistan'ın iç karışıklıklarından faydalanarak bu ülkeyi Aralık 1979 da resmen işgal etmesi²²⁰; diğeri ise batının enerji güvenliği açısından kritik öneme sahip Basra körfezini kontrol eden en önemli ülke İran'da yaşanan İslam devrimidir.

Bu iki gelişme Ortadoğu'nun güvenliğini ve ABD öncülüğünde Batı'nın çıkarlarını tehdit eden önemli gelişmelerdi. İran Şahı'nın devrilmesi ile birlikte ABD'nin bölgeyi kontrol altında tutabileceği destekler azalırken elde kalan tek sağlam ülke Türkiye'ydi. Dahası ABD Türkiye'de artan siyasal şiddet hareketlerini Sovyetler kaynaklı olarak görüyor ve endişe ediyordu. Bu gelişmelerin ışığında Türkiye'nin siyasi ekonomik askeri güvenliğinin sağlanması NATO ittifakı için kritik hale gelmiştir.

Türkiye içinde ise anarşi ve terör olayları artmaktaydı 1977 den başlamak üzere Türkiye de siyasal şiddet ve terör giderek tırmanmış darbe öncesi dönemde ülkede ortalama her gün 20 kişi öldürölür hale gelmiştir. Bu dönemde 5000'i aşkın Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. 1977 yılında ölümle sonuçlanan 248 şiddet olayı meydana gelmiştir ki bunların en kanlısı 37 kişinin ölümü ile sonuçlanan 1 Mayıs olaylarıdır²²¹.1978de ise şiddet ve terör kitleselleşerek devam etmiştir. Bunların arasında en önemlisi 22-24 Aralık tarihleri arasında meydana gelen ve mezhep çatışması görüntüsü veren Kahramanmaraş olaylarında 105 kişi öldürölümüştür²²². Bu olaylardan sonra 13 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. 1979 ve 1980 yıllarında ülkede asayiş ve güvenliğin tamamen ortadan kaybolduğu bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Abdi ipekçi gibi gazeteciler Prof. Cavit Tütengil gibi akademisyenler ile Gün Sazak gibi siyasetçiler teröre kurban verilmiştir.

Tabii bu siyasal terörün başlıca kaynağı siyasetteki istikrarsızlık ve bunun getirdiği derinleşen ekonomik kriz ortamıydı 1970-1980 dönemlerinde Türkiye ekonomisinin de bir yandan petrol krizlerinin şişirdiği enerji faturasının artan yükü diğeri yandan ise büyüme ve sanayileşme için gerekli olan dış kaynak bulma

²²⁰ İşgal 10 yıl kadar sürecek Sovyetler birliği yaklaşık 15.000 dolaylarında asker kaybedecekti. Ayrıntılar için bakınız:BBC Resmi İnternet Sitesi: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-21668541> (18.12.2014.)

²²¹ Tarihe kanlı 1 Mayıs olarak geçen olaydan sonra herhangi bir fail bulunamamış konu günümüze kadar çeşitli varsayımlarla gündeme gelmiştir.

²²² Tarihe Maraş Katliamı olarak geçen olay 19 Aralık ile 26 Aralık 1978'de Kahramanmaraş'ta Alevilere yönelik gerçekleşmiştir.

sorunu ile karşılaşmıştır. Dolayısı ile 1977 de %24 olan enflasyon 1978 de %52 1979da%63 ve darbe ile birlikte 1980’de tarihi bir rekor kırarak % 107 olarak gerçekleşmiştir.²²³

Dış ilişkilerde ise bir bütün olarak bakıldığında seksenlerin ilk yarısında Türk Dış Politikasında Türkiye’nin Avrupa ile olan (AET ve Avrupa konseyi) bağlantıları görece zayıflamış Ortadoğu (İslam Konferansı Örgütü vs.) ekonomik ve siyasi ilişkiler gelişme kaydetmiştir.

Aynı zamanda 1980’ler İsrail için de önemli bir değişim gösteriyordu. 1973 savaşındaki ciddi kayıpların da etkisi ile İsrail halkı 29 yıllık işçi partisi iktidarına son veriyor ve 1977 seçimlerinde sağ kanat partisi Likud iktidara geliyordu²²⁴. Likud lideri Menahem Begin’in²²⁵ vizyonunu Holokost²²⁶ ve Yahudi halkına olan sevgisi oluşturmuş “Yahudi halkının kendi ülkesinde güvende ve onurla yaşaması” prensibini benimsemiştir. Başbakan Menahem Begin’in yönetimindeki İsrail hükümeti tarihinde ilk defa sağ muhafazakâr grupları memnun eden kararlar alıyordu. Bunlar arasında 1981’de Irak’ta Osirek nükleer reaktörünün bombalanması²²⁷ ve Irak’ın olası bir nükleer silaha sahip olmasının önlenmesi, 1982’deki Lübnan savaşını başlatarak, FKÖ’ü Lübnan’ın güneyinden tamamen çıkartıp bölgedeki tehdide son vermesi bulunmaktadır.²²⁸ Ama bunlar arasında en önemlisi ise 1980’de İsrail’in Kudüs’ü “Ebedi Başkenti”²²⁹ ilan etmesi oluyordu²³⁰ buna karşı, Türkiye sert tepki göstermiş ve Kudüs temsilciliğini kapatmıştır.

²²³Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. s.565.

²²⁴ İsrail’de Likud partisi Revizyonist Siyonizm’in temsilcisi olarak değerlendirilir 1973 yılında Menahem Begin tarafından kurulmuştur. Ayrıntılar için bakınız: Likud Partisi Resmi İnternet Sitesi: <https://www.likud.org.il/en/about-the-likud/history-of-the-movement> (18.12.2014.)

²²⁵Menahem Begin 1979 yılında Mısır ile imzaladığı barış anlaşması sebebi ile Nobel barış ödülüne Mısır devlet başkanı Enver Sedat ile birlikte laik görülen İsraili siyasetçi ayrıntılar için bakınız: Nobel Resmi Sitesi: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1978/begin-bio.html (18.12.2014.)

²²⁶ 1939-1945 Yılları arasında Nazilerce yapılan sistematik Yahudi soykırımına verilen ad. Naziler savaş sırasında 6.000.000 Yahudi’yi planlayarak sistematik şekilde öldürmüştür. Ayrıntılar için bkz: Blech, B. (2004) Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İstanbul s.279.

²²⁷ Kod adı “opera operasyonu” olup Fransızlarla birlikte yapılmaya çalışan nükleer reaktör tamamlanmadan İsrail hava kuvvetlerine bağlı uçaklarca tesisin yok edilmesi olayıdır.

²²⁸ Savaş sonrası FKÖ genel merkezini Tunus’a taşımıştır.

²²⁹ Kudüs Yahudilik kutsal olan tek ve en önemli şehir. Tevrat döneminde başkent olarak 1000 yıla yakın Yahudiler ev sahipliği yapmış bu şehir Yahudilerin 2000 yıllık sürgün döneminde de inançlarının merkezi olmayı sürdürmüş ve Yahudiler için ayrı bir öneme sahip olmuştur.

²³⁰ Likud Partisi Resmi İnternet Sitesi: <https://www.likud.org.il/en/about-the-likud/history-of-the-movement> (18.12.2014.)

Ocak 1984'de Kazablanka'da toplanan İslam Konferansı Örgütü toplantısında Türkiye ilk kez Cumhurbaşkanı düzeyinde katılmış, Cumhurbaşkanı Kenan Evren İsrail'in oldu bittilerine karşı uygulanabilecek gerçekçi bir karşı stratejinin oluşturulmasından söz etmiştir.

1980 sonrası dönemi Türkiye'nin bölgeye dönük politikalarında Arap ülkelerini yanlayan bir eğilimin izleri görülür. Bu eğilimin önemli nedenlerinden birisi, 24 Ocak 1980'de başlatılan *ihracatı özendirme* politikaları nedeniyle Ortadoğu pazarlarının önem kazanmasıdır. 1981 yılında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yönelik ihracatın 1980 yılı sayılarına göre %300 oranında artarak, 740 milyon. Dolar dan 2 milyar 113 milyon dolara çıktığı gözlemlenmiştir.

Bu ülkelere ihracatın toplam ihracat içinde 1979'da %17 olan payı 1980'de %21,7'ye, 1981 'de ise %42'ye yükselmiştir.²³¹

Aralık 1983'de göreve başlayan ANAP²³² Hükümeti döneminde bu eğilim daha da belirginleşmiştir. 1984 yılından başlayarak Ortadoğu ülkelerine yönelik ekonomik diplomasinin yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in Şubat 1984'de Suudi Arabistan, Başbakan Turgut Özal'ın ise, Nisan 1984 İran, Mayıs 1984 Irak, Mayıs 1985 Libya gezileri de aynı çerçevede değerlendirilebilir.²³³

Eylül 1984'de Ana Muhalefet Partisi konumundaki Halkçı Parti'li (HP)²³⁴ 4 Milletvekilinin İsrail'e yaptıkları özel ziyaret²³⁵ bu dönemde İsrail ile ilişkilerin bu dönemin partilerince nasıl bir söylemle ele alındığına ilişkin ilgi çekici ayrıntılar içermektedir. Milletvekilleri, Tel-Aviv Maslahatgüzarı'nın aksi yöndeki telkinlerine karşın Kudüs'e gitmişler, Başbakan Şimon Peres, Başbakan Yardımcısı İzak Şamir'in yanı sıra Devlet Başkanı Chaim Herzog tarafından da kabul edilmişlerdir. İsrail bu ziyareti en yüksek siyasileri ile değerlendirirken

²³¹ SİSAV

²³² 1983 yılında Turgut Özal tarafından kurulan ve ilk seçimlerinde tek başına iktidara gelen daha sonraki yıllarda etkisini yavaşça kaybettiren günümüzde ise varlığını sürdürmeyen bir siyasi partidir.

²³³ SİSAV, (1992) " *Ortadoğu ve Geleceği*", İstanbul: (16.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayın s.166.

²³⁴ 20 Mayıs 1983'te kurulmuş, 2 Kasım 1985'te Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ile birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) olarak siyasi yaşamına devam etmiştir.

²³⁵ Liel, A.-Yirik.s.92.

Türkiye de Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, Hükümet adına yaptığı açıklamada ziyareti “Milli Dış Politika Açısından Zararlı” gördüklerini belirtmiştir.

Başbakan Turgut Özal gelişmeyi Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkileri bozmak isteyenlerin kolayca yararlanabilecekleri türden bir olay olarak değerlendirmiştir.” HP Genel Sekreteri Aydın Güven Gürkan'ın partisi adına yaptığı açıklama ise, 80'li yılların ortasında İsrail ile ilişkilerin nasıl bir çerçevede değerlendirildiğine ilişkin ilgi çekici bir örnek niteliğindedir:

“Bugün Halkçı Parti olarak İsrail'i ABD'nin uzantısı olarak kabul etmekteyiz. Şu sıralarda ABD'ye karşı etkin önlemler alınmasından yanayız. ABD Kongresinde en etkin grubun İsrail lobisi olduğunu biliyoruz.... Böyle bir ortamda, İsrail'e bu parlamenterlerimizin Meclis Başkan'ından izin almadan, Dışişleri Bakanlığı'ndan izin almadan... Parti yetkili organlarına bilgi vermeden gitmelerini akılla, sorumlulukla, parti disiplini ve kişisel kanım, yurtseverlikle ilgileri olamaz”²³⁶ şeklinde değerlendirmiştir.

1985 yılından başlayarak Türkiye'nin dış politikasında AET'ne tam üyelik başvurusunun gündeme alınmasıyla birlikte, Avrupa'nın siyasal ve ekonomik ağırlığı görece olarak artmıştır. Aynı yıllarda, Türkiye-İsrail ilişkilerinde yeni bir yakınlaşmanın işaretleri belirmeye başlamış; ikili ilişkilerin güvenlik ve istihbarat değişimi gibi alanlarında ilerlemeler kaydedilmiştir.

3.2. 1993 OSLO SÜRECİ EKSENİNDE İZAK RABİN SUİKASTI VE İSRAİL -FİLİSTİN BARIŞI

Doksanlı yıllar başlarken dünyada Sovyetler Birliği'nin dağılması Almanya'nın tekrar birleşmesi yeni bağımsız devletlerin oluşması gibi dünya siyasetini yeniden düzenleyen büyük olaylar olurken, ABD öncülüğünde İsrail Arap sorunlarına çare bulunabilmesi için çabalar da artıyordu. Defalarca yaşanan savaşımlardan sonra ABD öncelikle İsrail'in FKÖ lideri Yaser Arafat'ı terörist olarak ve FKÖ'yü terörist örgüt olarak tanımlamaktan vazgeçmesi gerektiğine buna karşılık FKÖ yönetimi ve Arafat'ın da İsrail'in bölgede var olma hakkı olan bir devlet olduğunu kabul etmesi gerektiğini anlamıştır.

ABD Başkanı George Bush'un Mart 1991'de sunduğu yeni barış girişimlerinin ardından 30 Ekim'de Madrid Konferansı toplandı. Birinci körfez savaşının bitiminden aylar sonra gerçekleşen bu toplantıya Irak ve İran dışında

²³⁶Sönmezoglu, F. , s.167.

İsrail’le sorun yaşayan tüm Arap ülkeleri katıldı. Konferansın ana gündem maddesi İsrail-Filistin sorunuydu. İsrail toplantıya katılmış ancak terörist eylemleri nedeni ile Arafat’ın toplantıya katılmasını istememiştir bunun üzerine Ürdün adına toplantıya katılan delegelerin bir bölümü Yaser Arafat tarafından seçilerek toplantıdaki temsiliyet sorunu aşıldı.

Madrid’te Arap ülkeleri (Suriye, Ürdün, Lübnan) konu ile ilgili ortak bir tutum izleyerek, Filistinlilerle bir barış yapılmadığı takdirde kendileriyle de yapılamayacağını İsrail’e şart koşmuşlardı. Konferans üç gün sürdü.²³⁷

İktidara gelen merkez sol İzak Rabin hükümetinin Dışişleri Bakanı Şimon Perez Arafat ile gizlice bağlantı kurarak perde arkasından Oslo görüşmelerini yürüttü. Washington’da müzakere eden Arap devletlerinden habersiz Arafat’ın kurmayları tarafından yapılan bu görüşmeler sonrasında ilk Oslo Anlaşması hazırlandı ve bu 10 Eylül 1993’te İsrail’le FKÖ’nün birbirini resmen tanıması ile sonuçlandı.²³⁸

Bu imza İsrail’de ciddi bir bölünmeye sebebiyet vermiş, bir grup artık Filistinlilerin daha fazla teröre başvurmayacağını ve İsrail’de komşuları ile barış içerisinde yaşayabileceklerini düşünürken, diğer grup çok öfkeliydi. Toprak vermenin barış getirmeyeceğini önce barışın gelmesini toprağınsa barışa karşılık verilmesini savunuyorlardı. Üstelik verilen toprak zaten Filistinlilere ait değildi fiili olarak o topraklar 1967 savaşı sırasında Ürdün’den alınmıştır. Buna benzer birçok eleştiri kitlelerin protestosuna bu protestolar ise Başbakan İzak Rabin²³⁹ önderliğindeki barış isteyenlerin ve anlaşmayı onaylayanların karşı protestosuna sebebiyet verdi.

Ardından gerçekleşen İzak Rabin suikastı tüm halkı şoka uğrattırken, İsrail için bu ülke tarihinin ilk siyasi suikastı tüm ülkede ciddi etki yaratmış ve ardından gelişen süreçte Oslo süreci çıkmaza girmiş daha sonra ikinci intifadanın da başlaması ile Filistinliler ile İsrail arasındaki barış olanağı yine çözümsüz kalmıştır.

²³⁷ Çağlayan, S. (2004) “İsrail sözlüğü: Siyonistler, Muhalifler, Tarihçiler, Eylemciler, Yerleşimciler, İsraililer” İletişim yayınları, s.513.

²³⁸ Çağlayan, S., s.514-515.

²³⁹ İzak Rabin, 1994 yılında Oslo barış süreci nedeni ile dış işleri bakanı Şimon Peres ve Yaser Arafat ile birlikte Nobel Barış Ödülü’ne laik görülen İsrailli siyasetçi ayrıntılar için bakınız: Nobel Resmi İnternet Sitesi: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1994/rabin-facts.html (02.12.2014.)

3.3. 1993 -1999 TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE GELİŞMELERİN HIZLANMASI

Soğuk Savaş'ın ardından Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesi her şeyden önce Körfez Krizi ile başlamıştır. ABD de, 1991 sonlarından itibaren Filistin sorununa ilişkin yürüttüğü barış sürecini resmen başlamıştır.

Aynı zamanda Soğuk savaş sonrası Türk Dış Politikası kendisine yöneltilen güvenlik tehdidi ve bu tehdide karşı iş birliği arayışları çerçevesinde şekillenmiştir.

Başta sınır komşuları Suriye ve Irak olmak üzere diğer Arap ülkelerinden PKK terörüne karşı beklediği desteği alamaması ve Türkiye'nin laik yönetim tarzına yönelik eleştirileri nedeni ile İran'la yaşanan gerginlikler bu dönemde ilk sıradaydı. Ayrıca insan hakları ve Kürt sorununa ilişkin Avrupa birliği ülkeleri tarafından sert bir dille eleştirilmesi de Türkiye'nin bölgesinde yalnızlaşmasına ve yeni işbirliği arayışlarına yönelmesine neden olmuştur.

Oslo'da başlayan İsrail-Filistin barış süreci ile birlikte bölgede sükûnetin hâkim olması Türkiye'nin de Arap Dünyası'nın baskısını hissetmeksizin İsrail'le ilişkilerini geliştirmesine olanak sağlamıştır. Türkiye bölgesel güvenlikle ilgili konularda kendisi ile benzer endişeleri paylaşan işbirliği yapabileceği en uygun müttefik olarak gördüğü İsrail'le askeri siyasi ve diplomatik ilişkiler basta olmak üzere her alan da ilişkilerini geliştirmiştir.

Türkiye'nin ortak bölgesel tehditler çerçevesinde gelişen askeri ilişkileri ortak tatbikatlar düzenlemesini, personel değişimi ve eğitimini öngören askeri işbirliği ve eğitim anlaşmalarının imzalanması ile stratejik bir boyut kazanmıştır. Bölgesel güvenlik odaklı ilişkiler Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı düzeyinde yapılan karşılıklı ziyaretlerde imzalanan ticaret, turizm, kültür, eğitim ve çevre alanındaki işbirliği anlaşmaları ile çok boyutlu bir işbirliği ilişkisine dönmüştür.

Başlangıcından itibaren Türkiye'deki iç siyasi gelişmelerden doğrudan etkilenen ve kapalı kapılar arkasında yürütülen ikili ilişkiler 90'lı yıllarla birlikte kamuoyu önünde yürütülmeye başlamıştır. İkili ilişkilerin hızla gelişmesinin en önemli göstergelerinden biri de yaklaşık 100 milyon dolar olan ikili ticaret hacminin bu dönemin sonunda 1 milyar dolara yükselmesi ve Türkiye'nin İsrailli

turistlerin en fazla tercih ettikleri turizm merkezi haline dönüşmesidir.²⁴⁰ Bu dönemin Türkiye ile İsrail arasında işbirliği ile gerilimin yaşandığı dönemler arasında belirleyici iki faktör bulunmaktadır.

Bu faktörler siyasi partilerin ve kamuoylarının etkisi ile güvenlik ve askeri konulardır. Uluslararası konjonktüre bağlı olarak değişen iç siyaset ve kamuoyu algılaması ile bölgesel sorunların ve her iki ülkedeki terör olaylarının şekillendirdiği güvenlik ve askeri konular, bu dönemde Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin seyrini belirlemekteydi.

İşbirliği dönemlerinde Türkiye ile İsrail, terör ve bölgesel çatışmalarda ortak antlaşmalar imzalamakta, siyasi liderleri Türk-İsrail dostluğu noktasında kamuoylarını harekete geçirmektedirler. Özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan diplomatik ilişkiler, 500. Yıl Vakfı²⁴¹ gibi kuruluşların girişimleri işbirliği dönemi örneğini oluşturmaktadır. 1990'lı yıllar, iki ülke arasındaki işbirliğini hız kazanmasına tanıklık etmiştir.

19 Aralık 1991'de Birleşmiş Milletlerde yapılan Siyonizm'in ırkçılık olmadığını ve daha önce alınan kararın geri çekilmesi ile ilgili oylamadan sonra 1992 yılında Eser Weismann'ın Yahudilerin İspanya'dan Osmanlı topraklarına gelişinin 500. yılı dolayısıyla Türkiye'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaret iki ülke diplomasisi arasında sivil toplum örgütü faaliyetlerinin önemini göstermiştir. Ertesi yıl 13-15 Kasım 1993'te Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin gerçekleştirilecek gezide gözlemciler tarafından, Türkiye-İsrail ilişkileri üzerindeki 'Arap ipoteğinin' kalkmış olduğunu gösteren bir gelişme olarak değerlendirilecektir.²⁴²

Gezi sırasında 'Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğinin İlkeleri Muhtırası imzalanacaktır.'²⁴³ Bu ziyaret aynı zamanda Türkiye tarafından Dışişleri mertebesindeki ilk ziyaret olarak tarihe geçecekti. 23 Şubat 1996 tarihinde Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması, 28 Ağustos 1996 tarihinde ise Savunma Sanayi

²⁴⁰ Liel, A.-Yirik, s.94.

²⁴¹ 1992 yılında kurulan vakıf 1492 yılında İspanya ve Portekiz'den engizisyonlar yüzünden kaçmak zorunda olan Yahudilere kapılarını açan Osmanlı imparatorluğuna atfen kurulmuştur bugün çok az miktarda olan Türkiye Yahudi cemaatine ait vakıf 500. yıl müzesinde Osmanlıdan günümüze Türkiye'deki Yahudiler ile ilgili sergiler ve çalışmalar yapmaktadır. Ayrıntılar için bakınız: 500.Yıl Vakfı Müzesi Resmi İnternet Sitesi: <http://www.muze500.com/content/view/246/217/lang.tr/> (03.12.2014.)

²⁴² Liel, A.-Yirik, s.94.

²⁴³ Özcan, G. , s.66.

İşbirliği Antlaşması imzalanır. Altı ayda bir toplanan stratejik toplantılar, Abdullah Öcalan'ın yakalanması için Suriye ile yaşanan bunalımda Mossad'ın desteği, 1999 Marmara Depremi'nde ilk yardım ve kurtarma ekibinin İsrail tarafından gönderilmesi söz konusu dönemdeki yakınlaşmada kilit noktalar olmuştur.²⁴⁴

İşbirliğinin, 1990'larda ivme kazanmasının temel nedeni bölgesel değişimlerin iki ülke arasındaki ittifakı kaçınılmaz kılmasıdır. Körfez Savaşı ile Arap ülkelerinin dağınkılığı, ABD'nin bölgede önemli bir konuma gelmesi Türkiye-İsrail ilişkilerini güçlendirmiştir.

1990'lı yılların Kürt Sorunu'nda, Türkiye dışarıdan alamadığı silah teknolojilerini kendisine siyasi ambargo koymayan İsrail'den tedarik etmiştir. Ayrıca yine aynı dönemde Suriye'yi çevreleme politikası açısından İsrail'den yakın istihbarat akışı sağlanmıştır.

Kısacası, Ortadoğu'daki siyasi çalkantılar ve Türkiye'deki terör olayında Avrupa Birliği ülkeleri ve Suriye'nin taraflı siyaseti, İsrail ile Türkiye'yi birbirine yakınlaştırmıştır.

²⁴⁴ ATEŞ, A. E. *“Türkiye-İsrail İlişkilerinde gerilimin nedenleri ve sürekliliği”* Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Sayı 1.S.5.

SONUÇ

İki ülke ilişkileri incelendiğinde kuruluş yıllarının ilk aşamasında birbirlerini tanımaya çalıştıkları, bu bağlamda gerek dünyaya bakış vizyonlarının, gerek ise o yıllar itibari ile mevcut konjonktürün neresinde yer aldıklarını anlamaya çalıştıkları görülmektedir..

Özellikle 1950’li yıllarda Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri karşısındaki tutumu, aynı yıllarda kendisinin de bir Avrupalı devlet olma çabasında olduğunu vurgulamaya çalışan İsrail için önemli olmuş ve ilişkilerin kurulum aşamasında çevre ülkelere göre gözle görülür bir farklılık yaratmıştır. İsrail’in bu ilk kuruluş yıllarındaki yönetim kadrosunda Türkiye’de daha önce yaşamış, eğitim görmüş, ya da askerlik yapmış bireylerin de bulunması iki ülke arasındaki samimiyetin hızlıca oluşmasına katkı sağlamıştır. İsrail kurulduğu günden beri evrensel konulara yaklaşımlarıyla batılı bir ülke olmaya çalışmıştır. Bu durumun başlıca sebepleri; bulunduğu coğrafyada çevresindeki ülkelere gerek dini, gerek kuruluş süreçleri, gerekse tarihsel köken farklılıkları açısından, çeşitli sebeplerle keskin hatlarla ayrılması ve kurulma sürecinde çevredeki Arap ülkeleri ile yaşadığı savaşlardır.

İlerleyen yıllarda gerek İsrail’in iç politik hamlelerinin Türkiye üzerindeki etkisi, gerekse İsrail’in komşuları ile olan savaşlarının Türk kamuoyundaki yansımaları, iki ülkenin ilişkilerini değişken bir yapıda tutmuştur. 1955 Bağdat Paktı çevresinde gelişen politikalarda görüldüğü gibi Türkiye ABD müttefiki olarak Ortadoğu’da Bağdat Paktı konusunda öncü rol oynarken, İsrail yapılan anlaşmalardan sonra özellikle Irak’a batıdan silah temini yapılmasından endişe etmiş ve ikili ilişkiler karşılıklı olarak gerilmiştir. Aynı Bağdat Pakt’ında olduğu gibi bir yıl sonra İsrail’in gerçekleştirdiği Süveyş kanalı operasyonunda da durumun tam tersi görülmüştür. Aslında İsrail kendini batı bloğuna karşı yaklaştırmak istemiş, Türkiye ise yine batı bloğu ve ABD yanlısı siyaset izleyerek, İsrail’in Sina’ya girişini Bağdat Paktı’nı güçlendirmek için bir fırsat olarak görmüştür. Bu sebeple savaş sonunda iki ülke ilişkilerinin tekrar gerginleştiği görülmüştür.

Bu olaylar arasında belki de en önemlisi 1967 savaşıdır. Altı gün savaşı gerek Türkiye’de, gerek dünyada o kadar şiddetli yankı bulmuştur ki, iki ülke ilişkilerinin

en ciddi sarsıldığı olaylardan biri olmuştur. Neticede savaşa bölgedeki neredeyse tüm Arap devletleri katılmış ve savaş sonrasında İsrail'in kazandığı topraklar ve oluşan yeni sorunlar (mülteci meselesi, Kudüs'ün statüsü meselesi ve sınırlar ile ilgili konular) İsrail-Türkiye ilişkilerini doğrudan etkilemiş ve bozmuştur. İsrail'in, Arap ülkeleri ile olan tartışmaları sebebiyle Türk halkının İsrail'e bakışındaki olumsuzluklar, dolaylı olarak iki ülkenin siyasetini olumsuz yönde etkilenmiştir.

Kısaca Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinin kritik olmasının sebepleri arasında İsrail'in komşularıyla olan kritik ilişkileri büyük önem taşımaktadır.

Bunların dışında 1970'lerde Türkiye'de yaşanan siyasi kavgaların halka inmesi geniş halk topluluklarının siyasi görüşler sebebi ile ayrılması ve bu ayrılık olaylarının şiddeti körüklemesi de ilk aşamada iki ülke ilişkilerini germiştir. Gerek aynı dönem sol eğilimli gençlerin Filistin meselesine bakışları bu meseleyi özgürlükçü ve bağımsız bir halkların anti-emperyalist mücadelesi gibi görüp desteklemesi toplum içinde Filistin'e karşı bir sempati ve İsrail'e karşı bir antipati doğurmuştur. Lübnan ya da Ürdün'de ve farklı başka noktalarda Filistinli teröristlerin eğitim kamplarına katılarak burada öğrendiklerini hem İsrail hem de Türkiye üzerinde uygulamaları ilişkileri etkilemiştir. Bunlar arasında en önemlilerinden olan İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Ephraim Elrom'un öldürülmesi ilişkileri daha da sıkıntılı bir noktaya taşımıştır. Aynı dönem İsrail'de de 25 yıllık Sosyalist İşçi Partisi yerine revizyonist Likud Partisi'nin gelmesi ve Türkiye'de de CHP-MSP hükümetinin kurulması, ayrıca bu partilerin birinin takındığı anti-emperyalist diğer birinin takındığı anti-İsrail tavır iki ülke ilişkilerinin yaklaşmasını da zorlaştırmıştır. Tezin gelişme bölümlerinde de bahsedildiği gibi Türkiye İsrail ilişkileri iç politik dengelere ve iktidar partilerinin tabanlarının görüşlerine bağlı olarak değişim göstermiştir.

Ardından gelişen 1973 Arap-İsrail savaşının Türk basınında çok yer tutmaması ve Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında batan Türk gemisindeki denizcilerin İsrailliler tarafından kurtarılması, ilişkilerin iyileşme ihtimalinin arttığını gösteren olaylar olarak da değerlendirilebilir.

İlerleyen yıllarda Türkiye'de 1980 askeri darbesi ve aynı yıl İsrail'de sağ kanat hükümetinin Kudüs'ü başkent ilan etmesi, ikili ilişkileri tarihin en düşük seviyesine indirmiştir. Kudüs'ün İsrail'in başkenti olması durumu dönemin dış

politika idarecileri için öncelikli unsurlar arasında olmasa bile, Türk halkının gönüllerinde Kudüs'ün ayrı bir öneme sahip olması, bu durumu ön plana çıkarmış, ilişkiler bu olayın değerlendirilmesine göre şekillendirilmiştir ve tarih boyunca var olan en düşük seviyeye çekilmiştir. Ne var ki seksenlerin ortaları ile başlayan gerek Arap-İsrail yakınlaşması ve imzalanan barış anlaşmaları nedeni ile doğan olumlu ortam, gerekse Türkiye'nin PKK başta olmak üzere terör örgütlerine karşı bölgede askeri stratejik anlamda bir müttefik araması, doğrultusunda ilişkiler hızla ilerlemeye ve yakınlaşmaya başlamıştır. Bu da iki ülkenin iç politikadaki denge değişimlerinin, birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl etkilediğini gösteren önemli sebepler arasında sayılabilir.

Tez çalışmasının en son kısmında da değinildiği gibi özellikle 1980'lerin ikinci yarısı ile başlayan yakınlaşma, 90'lı yıllara gelindiğinde gerek askeri, gerek ticari anlamda çok büyümüş ve ilerlemiştir. Doksanlı yılların ortalarında yapılmaya başlanan ortak askeri tatbikatlar iki ülkenin askeri kanatlarını yaklaştırırken, ilk kez yapılan Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı mertebesindeki karşılıklı ziyaretler ise siyasi liderler arasındaki samimiyeti arttırmıştır. Doksanlı yılların sonuna gelindiğinde, tıpkı 1953 yılında yaşanan Kütahya-Yenice depremi gibi Türkiye ile ilgili büyük acı şeklinde niteleyebileceğimiz 1999 Marmara depreminde de İsrail yardımı koşturmuştur. Bölgeye büyük bir prefabrik hastane kurmuş, ayrıca bir Türk-İsrail dostluk prefabrik köyü kurarak, acil gıda ve sağlık malzemesi ile birde arama kurtarma timi göndermesi de iki devlet arasındaki ilişkinin ne kadar yakın olduğunu gösteren en önemli faktörlerdendir.

Günümüzde Orta Doğu'daki çalkantılı ve bunalımlı süreç, iki ülke ilişkilerine de doğrudan yansımaktadır. Özellikle 2004 yılında İsrail'in Hamas'ın ruhani lideri Şeyh Ahmet Yasin'e düzenlediği suikast ve ardından Türkiye'nin Gazze'de iktidara gelen Hamas başbakanı Halit Meşal'i dünyada kabul eden ilk ülke olması, ilişkilerin karşılıklı olarak gerginleşmesinin başlangıcı sayılmaktadır.

Daha sonra yaşanan Davos ve Mavi Marmara krizleriye, ilişkileri tamamen kopma noktasına getirirken, 2010'da Karmel Dağı'nda başlayan yangın ve 2011'de Van'da yaşanan deprem sırasında taraflar birbirlerine iyi niyet örnekleri göstermişlerdir. Bu iyi niyetli yaklaşımlar ilişkilerin devletler düzeyinde gergin olsa da, halkların arasında birbirine yardım etme ve zor durumda yanında olduğunu gösterme arzusunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda gelecek yıllarda tarafların ortak

akıl ve çıkarlar doğrultusunda koordineli hareket etmesinin, iki ülke için de kazanç sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkor, M. (2006). "*Birinci Dünya Savaşı Sırasında Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları*", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.
- Altıntaş, Y. (2001). "*Yahudilikte Kavram ve Değerler*" (2. baskı). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Armanoğlu, F. (1994). "*Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*" (3. baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ateş, A. E. (2013). "*Türkiye-İsrail İlişkilerinde gerilimin nedenleri ve sürekliliği*". *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 1. (12)
- Bakar, Ç. (2011). "*Oslo Barış Süreci Çerçevesinde Filistin-İsrail Sorunu*", ORSAM Yaz Okulu, Ankara Üniversitesi Savaş Barışa Dahil.
- Bali, R. (2003). "*Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*", (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berghorn, D. ve Hattstein M. (2007). "*Dünya Tarihi: Başvuru Kitapları*." (Çev. A. Yavuz). İstanbul: NTV Yayınları. (2009).
- Blech, B. (2004). "*Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*" (1. baskı). (Çev. E. S. Vali). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Çağlayan, S. (2004). "*İsrail Sözlüğü Siyonistler, Muhalifler, Tarihçiler, Eylemciler, Yerleşimciler, İsrailliler...*" (1.baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çaylak, A. Dikkaya, M. Göktepe. C. Kaplı, H. (2012). "*Osmanlıdan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*" (4.baskı), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çimen, A. (2011). "*Tarihi Değiştiren Günler*", (1.baskı), İstanbul: TİMAŞ Yayınları,

- Deniz Harp Okulu, (2011), "*Süveyş Kanalı*", Pusula Dergisi, (sayı 71).
- Düzgün, M. (2006). "*Türk Kamuoyunda İsrail (1948-1973)*", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Doktora Tezi.
- Gökdemir, O. (2005) "*Fail-i Meçhul Cinayetler Tarihi*", (1.baskı), İstanbul: Chiviyazıları.
- Gönlübol, M. Kürkçüoğlu, Ö. (1989). "*Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt:1 (1919-1973)*", (1. baskı), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Greilsammer, İ. (1999). "*Siyonizm*", (1.baskı), Kültür Kitaplığı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kaya, E. (2011). "*Türkiye İsrail İlişkilerinde Yeni Dönem*", BİLGESAM Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.
- Kidder, D. S. ve Openhaim, N. D. (2012). "*Bir Entelektüelin Kutsal El Kitabı*", Biyografiler,(1.baskı), İstanbul: Maya Kitap.
- Liel, A.-Yirik.C. (2010). "*Türkiye-İsrail İlişkileri*", İstanbul: (1.baskı), İstanbul Kültür Üniversitesi, Global Political Trends Center.
- Norton, A.R. (2000). "*Ortadoğu Politikaları ve Güvenlik Yeni Yönelimler*", İstanbul: (1.baskı), Büke Yayınları.
- Özükan, B. (2006). "*Gün Gün Modern Savaşlar*", İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Özcan, G. (2005). "*Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi*", İstanbul: (1.baskı), TESEV Yayınları.
- Sander, O. (1998). "*Türkiye'nin Dış Politikası*", İstanbul: İmge Kitapevi Yayınları.
- SİSAV, (1992) "*Ortadoğu ve Geleceği*", İstanbul: (16.baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2012). "*Türk Dış Politikasının Analizi*", İstanbul (3.baskı): Ders Yayınları.

- TÜSES, (1995). "*Türkiye 'de Siyasal Partilerin Seçmenleri ve Sosyal Demokrasinin Toplumsal Tabanı*", Ankara : TÜSES Veri Araştırmaları Derneği.
- Yapp, N. (2005). "*1970'ler*", (1.baskı), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Yalçın, S. ve Yurdakul, D. (2012). "*Bir MİT Görevlisinin Sıra Dışı Yaşamı Bay Pipo*", İstanbul: Doğan Kitap.
- Yetkin, Ç. (2012). "*Türkiye de Askeri Darbeler ve Amerika*" İstanbul : Kilit Yayınevi.
- Yeşilbursa, B. K. (2011). "*Bağdat Paktı (1955-1959)*", Tarihın Peşinde, Sayı 6.
- Yılmaz, M. E. (2010). "*Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri*", Akademik Orta Doğu, Cilt 4, Sayı 2.

İTERNET KAYNAKLARI

Ağlama Duvarı:

<http://english.thekotel.org/cameras.asp> (06.12.2014.)

Ahram Gazetesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.ahram.org.eg/> (03.12.2014.)

Altı Gün Savaşı:

<http://www.sixdaywar.co.uk/timeline.htm> (06.12.2014.)

Amerika Birleşik Devletleri Tarihi Resmi İnternet Sitesi:

<http://history.state.gov/milestones/1945-1952/TrumanDoctrine> (12.12.2014.)

<http://history.state.gov/departmenthistory/people/kissinger-henry-a> (16.12.2014.)

Amerika Yahudi Cemaati Resmi İnternet Sitesi:

http://www.ajc.org/site/c.7oJILSPwFfJSG/b.8467175/k.A6EE/History__Archives.htm (01.12.2014.)

Ankara Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:EyaYVfeZIdkJ:acikarsiv.anakara.edu.tr/browse/4797/5375.pdf+&cd=11&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> (02.12.2014.)

Arap Birliği veya Arap Ligi Resmi İnternet Sitesi:

http://www.lasportal.org/wps/portal/las_en/inner!/ut/p/c5/vY1NjoJAFITP4gHMeZQgsFT-bBFM08B1bwyTmFYEOYlhYp9-YDcbWRmrdlWp-kDA4GvVn2X1OHfXqoE9iMXBc1haGKmONvcdpMSjuzgiBHf60Jeve9uaXBvwBeUKNiBk032PMHdIxNRmfBx7fKElQrLu2iOUIKx_L2agIWXcZqvQJbQgkMEejQOvnzeqLiqTVUq58jVusd_Y859ZlpN4O2Q1Q54_ouQiA_ckq7D4uZuqu0eSLhtTJhs2m02zAu2DLP1zrALfyrq1ed86dB727Wj5B6Od47Q!/dl3/d3/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/?pcid=0fd56a80425e3018ba14fbc0e4251219 (21.12.2014.)

Bağılantısızlar Hareketi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.nam.gov.za/background/history.htm> (02.12.2014.)

BBC Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-21668541> (18.12.2014.)

Başkent Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi:

http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montro_TR.pdf (06.12.2014.)

Bayrak Radyo Televizyon Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.brt.gov.nc.tr/haberler/haber/sagmenu/belgeler/antlasmalar.htm>

(12.12.2014.)

Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch2.pdf> (18.12.2014.)

BİLGESAM Resmi İnternet Sitesi:

http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/makaleler/Turkiye_Israil%20İliskilerinde%20Yeni%20Donem.pdf (03.12.2014.)

http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/makaleler/Turkiye_Israil%20İliskilerinde%20Yeni%20Donem.pdf (15.12.2014.)

Birtannica Ansiklopedisi Resmi İnternet Sitesi:

<http://global.britannica.com/EBchecked/topic/404045/Gamal-Abdel-Nasser>
(30.12.2014.)

Demokrat Parti Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.dp.org.tr/Default.aspx?islem=icerik&modul=5&id=1645> (27.12.2014.)

Encyclopedia Resmi İnternet Sitesi:

http://www.encyclopedia.com/topic/Persian_Gulf_War.aspx (03.12.2014.)

Filistin Kurtuluş Örgütü Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=180> (04.12.2014.)

Theodor Herzl Kütüphanesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.herzl.org/english/Article.aspx?Item=544> (13.12.2014.)

İslam İşbirliği Teşkilatı Resmi İnternet Sitesi:

http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en (02.12.2014.)

İsmet İnönü Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/cumhuriyet-halk-partisinde-gelismeler/ortanin-solu> (11.12.2014.)

İsrail Holokost Müzesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/about> (05.12.2014.)

İsrail İstihbarat Servisi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.mossad.gov.il/eng/about/ReuvenShiloach.aspx> (01.12.2014.)

İsrail Meclisi Resmi İnternet Sitesi:

http://www.knesset.gov.il/lexicon/eng/wzo_eng.htm (13.12.2014.)

İsrail Devleti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi:

<http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/Peace/Guide/Pages/The%20Balfour%20Declaration.aspx> (05.12.2014.)

<http://mfa.gov.il/MFA/ForeignPolicy/MFADocuments/Yearbook1/Pages/10%20Israel%20Rejects%20the%20Rogers%20Plan-%20Cabinet%20Stateme.aspx>

(10.12.2014.)

<http://www.mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/camp%20david%20accords.aspx> (16.12.2014.)

İsrail Devleti Turizm Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi:

http://www.goisrael.com/tourism_eng/wheretogo/north/pages/haifa.aspx
(25.12.2014.)

http://www.goisrael.com/Tourism_Eng/Tourist%20Information/Discover%20Israel/Geographic%20Regions/Pages/The%20Golan%20Heights.aspx (03.12.2014.)

İsrail Savunma Kuvvetleri Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.idf.il/1555-EN/Dover.aspx?searchText=merkava> (01.12.2014.)

<http://dover.idf.il/IDF/English/about/History/60s/1968/210301.htm> (04.12.2014.)

<http://www.idf.il/1283-19116-en/Dover.aspx> (18.12.2014.)

JFK Kütüphanesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.jfklibrary.org/JFK/JFK-in-History/Cuban-Missile-Crisis.aspx>
(05.12.2014.)

JSTOR Kütüphanesi:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2611728?uid=3739192&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102530753607>(02.12.2014.)

Kıbrıs Sorunu:

<http://www.cyprus-conflict.org/materials/johnsonletter.html> (12.12.2014.)

Likud Partisi Resmi İnternet Sitesi:

<https://www.likud.org.il/en/about-the-likud/history-of-the-movement> (18.12.2014.)

Milliyet Gazetesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Filistin%20B%C3%BCy%C3%BCkel%C3%A7ili%C4%9Fi/> (15.12.2014.)

Nobel Resmi İnternet Sitesi:

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1994/rabin-bio.html
(01.12.2014.)

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1994/arafat-facts.html
(07.12.2014.)

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1978/begin-bio.html
(18.12.2014.)

ORSAM:

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013214_%C3%A7a%C4%9Flar-hizbullah.pdf (03.12.2014.)

Princeton Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi:

http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Balfour_Declaration_of_1917.html (05.12.2014.)

http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Carter_Doctrine.html

(18.12.2014.)

[http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Black_September_\(group\).html](http://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Black_September_(group).html) (01.12.2014.)

Radikal Gazetesi Resmi İnternet Sitesi:

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/sene_1952_kahirede_kara_cumartesi-1140764 (31.12.2014.)

Sanal Yahudi Kütüphanesi :

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Mendelssohn.html> (02.12.1014.)

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/Herzl.html> (13.12.2014.)

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/jewpop2.html> (23.12.2014.)

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/exodus.html> (05.12.2014.)

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/Chiefs.html (01.12.2014.)

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Judaism/Western_Wall.html (06.12.2014.)

Süleyman Demirel Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://eprints.sdu.edu.tr/89/1/TS00256.pdf> (15.12.2014.)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sitesi:

http://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/cumhuriyet_senatosu.pdf (06.12.2014.)

<http://www.tbmm.gov.tr/d22/7/7-0650c.pdf> (15.12.2014.)

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (21.12.2014.)

Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.tdk.gov.tr> (02.12.2014.)

Türk Silahlı Kuvvetleri Resmi İnternet Sitesi:

http://www.tsk.tr/8_tarihten_kesitler/8_4_turk_tarihinde_onemli_gunler/kore_savasi/kore_savasi.htm (26.12.2014.)

http://www.tsk.tr/8_tarihten_kesitler/8_4_turk_tarihinde_onemli_gunler/hatay_mesel esi/hatay.htm (06.12.2014.)

http://www.tsk.tr/8_tarihten_kesitler/8_4_turk_tarihinde_onemli_gunler/kibris_baris_harekati/kibris_baris.htm (12.12.2014.)

Yahudi Ajansı Resmi İnternet Sitesi:

<http://jafi.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Activities+and+Programming/IsraelBen+Gurion/Chapter+1++The+White+Paper+of+1939.htm> (05.12.2014.)

<http://jafi.org/JewishAgency/English/Jewish+Education/Compelling+Content/Eye+on+Israel/Places+in+Israel/Degania.htm>(19.12.2014.)

Yahudi Ulusal Fonu Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.jnf.org/about-jnf/history/> (28.12.2014.)

Yakın Doğu Üniversitesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://neu.edu.tr/node/482> (12.12.2014.)

500.Yıl Vakfı Müzesi Resmi İnternet Sitesi:

<http://www.muze500.com/content/view/246/217/lang,tr/> (03.12.2014.)

ÖZGEÇMİŞ

01-10-1985 tarihinde İstanbul'da doğdum lise eğitimimi Nişantaşı Nuri Akın Lisesinde tamamladım. 2010 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nden mezun oldum ve aynı yıl Beykent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimine başladım.

Dani Danış BARAN